

Juho Pekkarinen

*”Eräs englantilainen tiedemies, joka tutkii
loitsurunojamme”*

John Abercromby ja hänen suomalaisia käsittelevät tutkimuksensa
osana 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tieteellistä maailmaa

Yleisen historian pro gradu –tutkielma

Historian ja etnologian laitos

Jyväskylän yliopisto

10.4.2019

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta – Faculty Humanistis-yhteiskuntatieteellinen tiedekunta	Laitos – Department Historian- ja etnologian laitos
Tekijä – Author Juho Pekkarinen	
Työn nimi – Title ”Eräs englantilainen tiedemies, joka tutkii loitsurunojamme” - John Abercromby ja hänen suomalaisia käsittelevät tutkimuksensa osana 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tieteellistä maailmaa	
Oppiaine – Subject Yleinen historia	Työn laji – Level Pro gradu -tutkielma
Aika – Month and year Huhtikuu 2019	Sivumäärä – Number of pages 96 sivua + liitteet 3 sivua
Tiivistelmä – Abstract Tämä tutkimus tarkastelee tieteenhistoriallisesta näkökulmasta brittiläisen John Abercrombyn suomalaisia käsitteleviä tutkimuksia 1880- ja 1890-luvuilla sekä hänen tutkimukseensa liittyviä myöhempiä tapahtumia 1900-luvun alussa. Tutkimuksen keskiössä ovat Abercrombyn henkilökontaktien ja hänen tutkimuksiaan varten tekemien matkojensa tarkastelu, Abercrombyn tutkimuksiin vaikuttaneiden henkilöiden ja teorioiden analyysi sekä Abercrombyn ja hänen kanssaan tekemisissä olleiden suomalaisten suhteen käsittely. Tässä tutkimuksessa käytettyjä analyysin tapoja on lainattu vapaasti tieteentutkimuksesta, -filosofiasta ja -historiasta, joskaan analyysimenetelmänä ei suoraan hyödynnetä mitään yksittäistä teoreettista mallia. Historiatieteelle tyypillisen lähdeanalyysin lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään vaikuteanalyysia ja käsitehistoriallista tarkastelukulmaa. Erityisenä tarkastelunkohteena on Abercrombyn tutkimusprosessin transnationaalinen luonne ja merkitys. Keskeisinä lähdeaineistoina on käytetty Abercrombyn julkaisemia tutkimuksia, hänen kirjeenvaihtoaan, suomalaisten tutkimusseurojen kirjallisia aineistoja ja Abercrombya käsitteleviä sanoma- ja aikakauslehtikirjoituksia. Aikalaiskirjallisuudesta tarkastellaan myös muita 1800-luvun tieteellisiä kirjoituksia suhteessa Abercrombyn omiin tutkimuksiin. Abercrombyn tutkimukset eivät olleet erityisen omaperäisiä, sillä hän viittasi kirjoituksissaan paljon aikaisempien tutkimusten aineistoihin ja päätelmiin. Hän kuitenkin yhdisteli eri tutkimustraditioita ja -aloja ja syntetisoi suomalaisista tehtyjä tutkimuksia ainutlaatuisella tavalla. Abercromby ei matkoillaan kerännyt merkittävästi uutta tutkimusaineistoa, mutta hän loi paljon kontakteja muihin aihepiiriä käsitelleisiin tutkijoihin, joiden avulla hän sai paljon tutkimuskirjallisuutta ja pääsi tutustumaan eri materiaaliisiin löytöihin. Vaikkei Abercromby ollut tyypillinen 1800-luvun lopulla suomalaisia tutkinut henkilö, hän käytti kuitenkin hyväkseen ajan tieteellisen maailman transnationaalista luonnetta luomalla kontakteja eri maalaisiin tutkijoihin ja ollen yhteydessä laajempaan tiedeyhteisöön julkaisujen, tieteellisten kongressien ja kirjeenvaihdon kautta.	
Asiasanat – Keywords Iso-Britannia, Suomi, tieteenhistoria, ihmistieteiden historia, transnationaalisuus, poikkikansallisuus, folkloristiikka, antropologia, 1800-luku, 1900-luku	
Säilytyspaikka – Depository Historian ja etnologian laitos	
Muita tietoja – Additional information	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Yleistä tieteenhistoriasta.....	2
1.2	Tutkimuskysymykset ja lähdeaineisto ja metodit.....	4
1.3	Aikaisempi tutkimus.....	8
2	Taustaa	10
2.1	Ihmistieteiden kehitys 1800-luvulla Euroopassa.....	10
2.1.1	Antikvariasta ja filologiasta juontuvat tieteenalat	10
2.1.2	Ihminen osana luonnonjärjestystä ja fyysinen antropologia	14
2.1.3	Tieteenalojen ammatillistuminen ja järjestäytyminen 1800-luvun Britanniassa	16
2.2	Tieteellinen kuva suomalaisista.....	18
3	John Abercrombyn ja hänen Suomen-tutkimuksensa	25
3.1	Abercrombyn lyhyt elämäkerta ja Abercromby tutkijana	25
3.2	Tutkimusta varten tehdyt matkat Suomessa ja Euroopassa.....	28
3.3	Kirjeenvaihto suomalaisten tutkijoiden kanssa	33
3.4	Konkreettinen tutkimusenteko.....	40
3.5	Abercrombyn tutkimuksenteon kansainvälinen merkitys	41
4	Abercrombyn tieteelliset julkaisut	49
4.1	Abercrombyn tutkimuksien julkaisut	49
4.2	<i>The Pre- and Proto-Historical Finns</i> -teoksesta yleisesti	52
4.3	Loitsurunot ja Kalevala	54
4.4	Kansojen ja suomalaisten luokittelu Abercrombyn teksteissä	58
4.5	Abercrombyn tutkimuksen vaikuttimet	61
5	Suomalaiset ja Abercromby	72
6	Päätäntö	81
	Lähde- ja kirjallisuusluettelo.....	85

1 Johdanto

Joulukuussa 1941 Suomalais-Ugrilainen Seura piti vuotuisen kokouksensa, jossa yksi ajan johtavista suomalaisista arkeologeista, A. M. Tallgren (1885–1945), piti muistoluennon brittiläisestä John Abercrombysta, jonka syntymästä tuli tuona vuonna kuluneeksi 100 vuotta. Luennossaan Tallgren kävi lävitse Abercrombyn tutkimusentekoa, joka kulminoitui hänen *The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western* -teokseensa (1898). Suuren osan tästä luennosta vei kuitenkin Abercrombyn monien matkojen ja suomalaisille tutkijoille lähettämien kirjeiden läpikäynti. Brittiläisen aatelisten kiinnostus suomalaisia kohtaan ja vaivautuminen opiskelemaan suomen kielen kiehtoi sekä Tallgrenia että 1800-luvun lopun suomalaisia. Vaikka Tallgren ei pitänyt Abercrombya ylen omaperäisenä tutkijana ja näki hänen kirjoituksensa pitkälti aikaisemman tutkimuksen syntetisointina, hän silti asetti Abercrombyn Britannian merkittävimpien arkeologien joukkoon, yhdessä esimerkiksi John Lubbockin (1834–1913) ja Arthur Evansin (1851–1941) kanssa.¹

Abercromby herätti suomalaisten mielenkiintoa vielä vuosia kuolemansa jälkeen, mutta vuosikymmenien aikana kehittynyt tiedehistoria pystyy tarjoamaan Abercrombyn käsittelyyn paljon enemmän tarkastelukulmia ja lähestymistapoja, joilla hänen tutkimuksiensa merkitykset avautuvat paremmin kuin 1940-luvulla.

¹ Tallgren 1943–1944.

1.1 Yleistä tieteenhistoriasta

Tieteenhistoriaa on tehty viimeisen sadan vuoden aikana useista eri lähtökohdista. Vakiintuneimpia aloja ovat tieteenfilosofia, tieteensosiologia sekä historiatieteellinen tutkimus tieteen- ja tutkimuksenteosta. Rajatumpia oppihistorioita ovat tuottaneet myös useat oppiaineet omista merkkihenkilöstään ja tieteenalojensa kehityksestä. Yliopistoissa tapahtuneen tutkimuksen käsittelyn lisäksi tärkeissä rooleissa ovat olleet myös tieteelliset seurakunnat, joista monet ovat teettäneet omat historiikkinsa. Tieteenhistoriassa korostuneen huomion ovat saaneet etenkin luonnontieteet, joiden merkkihenkilöt, kuten Kepler, Newton ja Einstein, ovat tulleet tutuksi suurellekin yleisölle. Luonnontieteiden selvät tutkimustavat kokeineen, laboratorioineen ja selvine hypoteeseineen ovat tehneet niistä myös helpompia tutkimuskohteita kuin humanistiset tieteet, joiden tuottama tieto saatetaan nähdä vähemmän tieteellisenä ja syntyneen paljon subjektiivisemmän tutkimusprosessin myötä.² Tämä raja luonnontieteiden ja humanististen tieteiden välillä on erityisen korostunut englannin kielessä, jossa sana *science* kattaa usein vain 'kovat' luonnontieteet ja sanaan *humanities* ei yleensä liity mitään määritettyä 'tieteestä'.³ Anglofoninen akatemia on myös ollut monin tavoin edelläkävijä tieteenhistoriallisen tutkimuksen suhteen, joten näistä lähtökohdista ei ole yllättävää, että humanistiset tieteet ovat jääneet vähemmälle huomiolle. Saksan kielen *Wissenschaft* ja suomen *tiede* sisältävät yleensä kaikki tutkimukselliset alat: luonnontieteet, yhteiskuntatieteet ja humanistiset tieteet, joten näissä kielissä ei ole niin vahvaa sisäänrakennettua oletusta luonnontieteistä muiden tieteenalojen yläpuolella. Kielelliset ja käsitteelliset omaleimaisuudet tietenkin tarkoittavat, etteivät edes nämä suomen- ja saksankieliset termit ole täysin vastaavia keskenään.

Viimeisen reilun vuosikymmenen aikana kiinnostus humanististen tieteiden historiaa kohtaan on kuitenkin selvästi kasvanut. Etenkin alankomaalainen Rens Bod on monissa artikkeleissaan⁴ käsitellyt humanististen tieteiden tutkimusta, sekä ollut perustamassa aihepiiriin keskittyvää

² Esimerkiksi Panu Raatikainen käy läpi ihmistieteiden asemaa artikkelissaan *Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa?* (2005).

³ Sanan *science* sijasta humanististen tieteiden yhteydessä käytetään englannin kielessä yleensä muita termejä, kuten *research* tai *scholarship*. Tämä korostunut kuilu näiden tieteenalojen välillä, etenkin brittiläisissä yliopistoissa, oli keskeisessä osassa brittiläisen tutkijan ja kirjailijan C. P. Snow'n (1905–1980) teoksessa *The Two Cultures* (1959), joka synnytti aikanaan keskustelua ja on edelleen johon myöhemmät tieteiden ja humanististen alojen välistä suhdetta käsittelevät kirjoitukset viittaavat.

⁴ Esim. Bodin artikkelit *Introduction: The Humanities and the Sciences* (2015), *A Comparative Framework for Studying the Histories of the Humanities and Science* (2015) ja *A New Field: History of Humanities* (2016).

tieteellistä julkaisua *History of Humanities* ja tieteellistä seuraa Society for the History of Humanities. Merkittäviä yleiskatsauksia humanististen tieteiden historiaan ovat muun muassa Bodin *A New History of the Humanities: The Search for Principles and Patterns from Antiquity to the Present* (2013) sekä James Turnerin *Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities* (2014), joka johtaa useiden humanististen alojen juuret filologiseen tutkimukseen. Suuri muutos aikaisempiin rajatumpiin oppihistorioihin on se, että humanistisia aloja on alettu tutkia kokonaisuutena ja käsitellä niiden kehitystä osana laajempaa muutosta. Monet tieteentekijät 1700- ja 1800-luvuilla eivät välttämättä tehneetkään tutkimustaan niiden tarkasti määriteltyjen oppialojen sisällä, joihin heidät on myöhemmissä oppihistorioissa lokeroitu.

Tieteen tutkimuksessa on usein ollut taipumus keskittyä merkkihenkilöihin ja onnistujiin, jonka takia tieteenhistoria usein näyttää progressiivisena ja positivistisena kehityksenä kohti aina parempia metodeja, tutkimustuloksia ja 'totuutta'. Monet tieteentutkijat ovat haastaneet nämä sisäänrakennetut oletukset etenkin luonnontieteiden kohdalla, ja esimerkiksi Yhdysvalloissa tämä akateeminen keskustelu sai paljon huomiota 1990-luvulla.⁵ Useimmilla humanistisista tai yhteiskuntatieteellisistä aloista ei enää vuosikymmeniin ole ollut kuvitelmaa, että alojen tutkimus olisi täysin objektiivista, sillä näillä aloilla tutkijan ja yhteiskunnan vaikutus tutkimuksen tekoon ja sen tuloksiin on ymmärretty paljon keskeisemmäksi tutkimuksenteon kannalta kuin luonnontieteissä. Tämä ei tietystikään tarkoita, että tieteenfilosofit, -sosiologit tai -historioitsijat olisivat täysin vapaita oppialallisista ajatusmalleista ja pystyisivät luontevasti käyttämään luontevasti toistensa teorioita ja metodeja, sillä tutkimuksen lähtökohdat ovat näillä aloilla usein hyvin erilaiset. Tämä monipuolisuus tarkoittaa kuitenkin sitä, että käytettävissä on paljon lähestymistapoja ja teorioita, joiden ennakkoluuloton käyttö voi olla hyvinkin hedelmällistä. Esimerkiksi Samu Sarviaho on väitöskirjassaan *Ikuinen rauha: Vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauha suomalaisessa historiantutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1800- ja 1900-luvuilla* (2017) onnistuneesti hyödyntänyt tieteensosiologian menetelmiä, joita ei alun perin oltu välttämättä suunniteltu humanistisen alan, kuten historiantutkimuksen, käsittelyyn.

Tieteenhistoriallista tutkimusta ei pysty aina tarkasti rajaamaan, joten vaikka tätäkin tutkimusta määrittelee tietyissä määrin aikaisempi tiedehistoriallinen tutkimus, yritän avomielisesti hyödyntää sopivia ja hedelmällisimpiä lähestymistapoja, joita tarkemmin avaan seuraavassa alaluvussa.

⁵ Tieteellisen realismin kannattajien ja näiden postmodernien kriitikoiden välistä kiistaa kutsuttiinkin jopa nimellä *science wars*.

1.2 Tutkimuskysymykset ja lähdeaineisto ja metodit

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen John Abercrombya tieteenhistoriallisesti keskittyen hänen tutkimuksenteekoonsa, julkaisuihinsa ja siihen, kuinka hänen kanssaan vuorovaikutuksessa olleet ihmiset ja tutkimustraditiot kuvastavat 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tieteellistä maailmaa. Vaikka Abercrombyn ei voida katsoa edustaneen tyypillistä suomalaisia käsitellyttä tutkijaa 1800-luvulla, oli hän silti oman aikansa ja tutkimusympäristönsä tuote. Abercromby saattaaakin paljastaa eräänlaisena tapaustutkimuksena ajan tieteellisestä maailmasta sellaisia puolia, jotka ovat jääneet aikaisemmalta tutkimukselta vähemmälle huomiolle. Hän ei toiminut minkään yliopiston kautta tai tehnyt erityisen urauurtavaa tutkimusta, joten Abercrombyn toiminta on myöhemmissä tutkimuksissa jäänyt lähinnä sivuhuomautuksen tasolle, osittain koska mikään traditio tai tieteellinen kaanon ei ole 'ominut' häntä. Abercromby oli kuitenkin aktiivinen tieteellinen toimija 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa käyttäen tutkimuksiinsa paljon omaa aikaansa ja varojaan.

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- Miten Abercrombyn teki tutkimustaan?
 - o Keitä hän tapasi?
 - o Mistä asioista hän oli yhteyksissä muiden tutkijoiden kanssa?
 - o Miten hän konkreettisesti teki tutkimustaan?
 - o Miten tieteiden kansainvälisyys näkyi hänen tutkimuksissaan?
- Miten Abercromby asettuu kirjoituksillaan eri tieteellisiin keskusteluihin?
 - o Miten Abercromby käytti hyväkseen aikaisempaa tutkimusta?
 - o Missä suhteessa hän hyödynsi eri tieteellisiä traditioita?
- Mikä oli Abercrombyn ja suomalaisten suhde?

Tärkeimpiä Abercrombyn tutkimuksia valottavia aineistoja ovat hänen tieteelliset kirjoituksensa, joista useimmat ilmestyivät artikkeleina The Folk-Lore Society:n julkaisemassa *Folk-Lore* -lehdessä. Abercrombyn merkittävin suomalaisia käsittelevä julkaisu on kuitenkin hänen kaksiosainen *The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western With the Magic Songs of the West Finns* (1898), jonka kustansi The Folk-Lore Society -seurassakin aktiivisesti vaikuttanut David Nutt (1856–1910). Osa tämän teoksen sisällöstä oli tosin jo ilmestynyt aikaisemmissa artikkeleissa.

Abercrombyn painettujen julkaisujen lisäksi häneen liittyvää materiaalia on säilynyt kattavasti eri arkistoissa. Abercromby oli kirjeenvaihdossa useiden suomalaisten tutkijoiden ja yksityishenkilöiden kanssa, jotka ovat myöhemmin lahjoittaneet materiaaliaan arkistoihin.⁶ Henkilöiden lisäksi Abercromby oli tekemisissä suomalaisten tieteellisten seurojen kanssa, joiden käymää kirjeenvaihtoa Abercrombyn kanssa sekä Abercrombyyn liittyviä merkintöjä seurojen pöytäkirjoissa on säilynyt. Abercrombyn oma kirjallinen materiaali sijaitsee Edinburghin yliopiston kirjaston arkistossa ja tässä Abercrombyn arkistossa on säilynyt jonkun verran hänelle lähetettyjä kirjeitä ja hänen tutkimukseensa liittyviä muistiinpanoja. Abercrombylle saapuneita kirjeitä ei ole kuitenkaan säilynyt samoissa määrin kuin hänen suomalaisille lähettämiään kirjeitä.

Kirjeenvaihdon ja seurojen pöytäkirjojen lisäksi suomalaisen lehdistön kirjoitukset Abercrombysta tämän tutkimuksen aikana ja jälkeen täydentävät muuta lähdemateriaalia. Abercrombya käsittelevät lehtikirjoitukset on koottu Kansalliskirjaston digiarkiston kautta hakemalla Abercrombyn nimellä häntä käsitteleviä uutisia. Tässä tutkimuksessa ei käsitellä näitä lehti uutisia puhtaasti kvantitatiivisesti, vaan samasta tapahtumasta kirjoitetuista lehti uutisista olen ottanut tarkempaan tarkasteluun vain aikaisimman uutisen, sillä ajan suomalaisilla sanomalehdillä oli tyypillistä julkaista uudelleen muissa lehdissä ilmestyneitä lyhyitä ilmoitusluontoisia uutisia, joiden sisältö oli lähes sanasta sanaan sama. Suomalaisten lehtien lisäksi tarkastelen myös jonkin verran brittiläisiä uutisia Abercrombysta, etenkin *The Pre- and Proto-Historic Finns* -teoksesta kirjoitettuja arvioita. Suurin osa näistäkin kirjoituksista on löytynyt hakemalla Abercrombyn nimellä eri digitaalisista julkaisupankeista, kuten JSTOR:sta. Merkittävin Abercrombyn elämää käsittelevä teksti on hänen lyhyt *Valvojassa* vuonna 1907 julkaistu omaelämäkertansa, jossa hän avaa etenkin ajanjaksoa, jolloin teki suomalaisiin liittyviä tutkimuksiaan.

Abercrombyn kaltaisen tutkijan tapauksessa, joka perusti oman tutkimuksensa pitkälti aikaisemman tutkimuskirjallisuuden päälle, on tärkeää tuntea ajan laajempi tieteellinen konteksti. Abercrombyn tapauksessa tämä ei olekaan varsin yksinkertainen asia, sillä hänen toimintaansa ymmärtääkseen täytyy tuntea hänen hyödyntämiensä tieteenalojen asema, tieteen tekemisen olosuhteet ja suomalaisia käsittelevän tutkimuksen tila 1800-luvun lopulla. Hän hyödynsi tutkimuksissaan aineistoa eri tutkimusaloilta, joiden lähtökohdat erosivat toisistaan hyvinkin paljon. Esimerkiksi saksalaisen kraniologin, suomalaisen kielitieteilijän ja

⁶ Tässä tutkimuksessa olen käyttänyt Otto Donnerin, Adolf Neoviuksen, ja E. N. Setälän Kansallisarkistoissa sijaitsevia arkistoja ja Tilma Hainarin ja Julius Krohnin SKS:ssä sijaitsevia arkistoja.

venäläisen arkeologin tutkimuksien lähtökohdat, tutkimuksen tekoon vaikuttaneet ennakkoasenteet ja mahdolliset poliittiset vaikuttimet monimutkaistavat tyhjentävän taustoituksen luomista. Olen käsitellyt näitä eri tutkimuksenteon asetelmia ja tieteellisiä keskusteluja erityisesti niistä lähtökohdista ja niiden henkilöiden osalta, jotka Abercrombyn tapauksessa ovat kaikkein oleellisimpia.

Tutkimukseni ensimmäisessä käsittelyluvussa tarkastelen henkilöhistoriallisesti Abercrombyn matkaa tutkimuksentekoon sekä kiinnostukseen suomalaisia kohtaan. Käsittelen myös hänen tutkimuksiaan varten tekemiään matkoja Suomessa ja muualla Euroopassa, sekä kuinka nämä edistivät konkreettisesti tutkimuksentekoa. Luvun keskiössä on etenkin Abercrombyn käymä kirjeenvaihto suomalaisten tutkijoiden ja seurojen kanssa sekä se, mitä nämä henkilösuhteet merkitsivät hänen tutkimukselleen. Etenkin tieteensosiologit ovat korostaneet tätä sosiaalisten tekijöiden vaikutusta tutkimukseen. Keskeisiä ajattelijoita tämän suhteen olivat muun muassa Ludwik Fleck (1896–1961) ja Thomas Kuhn (1922–1996), mutta mielestäni heidän ajatuksensa sopivat huonosti Abercrombyn tarkasteluun.⁷ Sosiaalhistoriallisista lähestymistavoista hyödynnänkin selvemmin transnationalistista historiatutkimusta, jota esimerkiksi ranskalainen Pierre-Yves Saunier on käsitellyt.⁸ Teen tähän liittyen myös joitain huomioita Abercrombyn kansainvälisistä verkostoista, joskaan en hyödynnä verkostanalyysin kvantitatiivisia metodeja.

Toisessa käsittelyluvussa keskityn Abercrombyn tieteellisiin kirjoituksiin tarkastellen näiden julkaisukontekstia sekä sitä, miten nämä tekstit kertovat Abercrombyn omasta ajattelusta ja asettuvat osaksi laajempaa tieteellistä keskustelua. Metodisesti lähestyn tätä aihetta aate- ja oppihistoriassa keskeisen vaikuteanalyysin kautta, jota Markku Hyrkkänen on tarkastellut.⁹ Hyrkkänen esittää lähestymistavan yhtenä ongelmana sen, että usein on vaikea todentaa syy-seuraus-suhdetta, vaikka henkilön ajatukset saattaisivatkin näyttää jonkin varhaisemman

⁷ Kuhn painotti tieteellisten vallankumousten merkitystä, joka ei sovellu hyvin yksittäisten tutkijoiden käsittelyyn, eikä erityisesti Abercrombyn kaltaisen tutkijan, joka yhdisteli lähinnä aikaisempia tutkimuksia ja seurasi brittiläisen folkloristiikan keskeisiä teorioita. Fleckin yksi keskeisistä käsitteistä oli *ajatuskollektiivi*, joka kuvastaa ideoita vaihtava tai älyllistä vuorovaikutusta ylläpitävä ihmisryhmä (Fleck 1979, 39). Abercrombyn tarkastelu ajatuskollektiivin kautta ajautuu ongelmiin siinä, ettei hän ollut täysin vastaava suhteessa suomalaisiin tutkijoihin tai brittiläiseen yleisöön, jolle hän kirjoitti. Suomalaisten suhteen hän oli pääosin vain vastaanottava osapuoli ja vaikutti todennäköisesti vain hyvin vähän suomalaisten tutkijoiden ajatteluun. Brittiläisen tieteellisen yleisön suhteen hän oli korostuneesti tietoa tuottavassa roolissa, sillä vain pieni osa hänen yleisöstään saattoi käsitellä hänen tutkimustuloksiaan yhdenvertaisesti. Tiedon välittyminen on Abercrombyn tapauksessa siis aina turhan yhdensuuntaista soveltuakseen hyvin Fleckin esittämään tarkastelutapaan.

⁸ Saunier on aiheesta kirjoittanut etenkin teoksessaan ”Transnational History” (2013) ja oli toimittamassa ”The Palgrave Dictionary of Transnational History” -teosta (2009).

⁹ Hyrkkänen 2002, 137–156.

kirjoittajan ajatuksia.¹⁰ Abercrombyn tapauksessa, ja tieteenhistoriassa yleisemminkin, tämä ei ole niin suuri ongelma kuin aatehistoriassa yleensä, sillä suuri osa vaikutteista on helppo todentaa tieteellisten viittauskäytänteiden avulla. Tämäkään ei tietysti ole tyhjentävää, sillä hänenkin tutkimuksistaan näkyy joitain sisäistettyjä vaikutteita, joita hän ei ole erikseen tuonut ilmi. Vaikuteanalyysi on myös erityisen hedelmällistä Abercrombya tarkastellessa, sillä hän oli hyvin riippuvainen aikaisemmasta tutkimuskirjallisuudesta ja teki hyvin vähän uutta alkuperäistutkimusta. Vaikuteanalyysin lisäksi hyödynnän käsitehistoriallisia metodeja tarkastellen, miten Abercrombyn käyttämä käsitteistö vastaa hänen lähteitään ja laajempaa suomalaisia käsitellyttä tieteellistä keskustelua. Etenkin saksankielisessä käsitehistoriassa, jonka keskeisiin vaikuttajiin kuului muun muassa Reinhart Koselleck (1923–2006), on perinteisesti keskitytty poliittiselle ja sosiaalishistorialle tärkeiden käsitteiden tarkasteluun, mutta käsitteiden aika- ja kulttuurisidonnaisuutta on käsitelty myös tieteenfilosofisista lähtökohdista.¹¹ Humanistisia ja yhteiskuntatieteellisiä aloja tutkittaessa ollaan periaatteessa näiden kahden maailman (tieteellinen käsitteistö ja poliittis-yhteiskunnallinen käsitteistö) välissä, joten historiatieteestä lähtöisin oleva käsitehistoria soveltuu myös tässä tapauksessa tieteenhistorian käsittelyyn. On kuitenkin hyvä muistaa, että monet nykyisin arkikäytössä olevat poliittis-yhteiskunnalliset käsitteet ovat siirtyneet filosofeilta yleiseen käyttöön juuri tutkijoiden kautta.¹²

Kolmannessa käsittelyluvussa tarkastelen Abercrombya vain välillisesti, sillä keskityn analysoimaan hänen ja suomalaisten suhdetta etenkin suomalaisten näkökulmasta. Kirjeenvaihdon tarkastelun lisäksi huomion kohteena on etenkin Abercrombyn suhde suomalaisiin tieteellisiin seuroihin, joista monet nimesivät hänet kirjeenvaihtaja- ja kunniajäsenekseen. Hän teki myös merkittäviä lahjoituksia Suomalais-Ugrilaiselle Seuralle (SUS), joilla rahoitettiin mordvalaisten ja samojedien parissa tehtyä kielen- ja kulttuurintutkimusta. Abercrombyn ja suomalaisten tieteellisten seurojen suhteen tarkastelussa ovat hänen ja seurojen välinen kirjeenvaihto, seurojen pöytäkirjat ja suomalaisessa lehdistössä kirjoitut uutiset seurojen kokousten asiasisällöstä. Abercrombya käsittelevä uutisointi suomalaisessa lehdistössä saakin tässä luvussa erityistä huomiota, sillä hänestä kirjoitettiin huomattavan paljon etenkin hänen Suomen-vierailujensa yhteydessä 1800-luvun lopulla.

¹⁰ Ibid., 144–149.

¹¹ Esim. Jouni-Matti Kuukkanen artikkelissaan ”Historiallinen tieteenfilosofia ja tieteen edistyksen ongelma” (2017).

¹² Esimerkiksi termi *culture* yleistyi englanninkielessä nykymerkityksessään, kun antropologi E. B. Tylor lainasi saksankielisestä intellektuaalisesta keskustelusta tämän käsitteen synonyymiksi termin *civilization* kanssa.

1.3 Aikaisempi tutkimus

John Abercromby tutkimuksineen on historian tutkimuksessa jäänyt varsin pienelle huomiolle. Kattavimmat häntä käsittelevät tekstit ovat hänen *Valvojassa* ilmestynyt lyhyt omaelämäkertansa sekä jo johdannon alussa mainittu A. M. Tallgrenin SUS:lle pitämä luento Abercrombysta. Tämä luento perustui pitkälti Abercrombyn omaelämäkertaan, mutta Tallgren käytti hyväkseen myös Abercrombyn kirjeenvaihtoa sekä Abercrombyn kanssa toimineiden ihmisten haastatteluja. Myöhemmissä tutkimuksissa Abercromby mainitaan lähinnä hänen SUS:lle tekemiensä lahjoitustensa takia tai yleiskatsauksissa ulkomaalaisiin tutkijoihin, jotka käsitelivät suomalaisia 1800-luvulla ja 1900-luvun alussa.¹³ Tallgrenin jälkeen Abercrombyn suomalaisia käsitteleviä tutkimuksia on käsitellyt eniten Anssi Halmesvirta väitöskirjassaan *The British Conception of the Finnish 'Race', Nation and the Culture, 1760–1918* (1990). Halmesvirrankin käsittely on suhteellisen pintapuolinen Abercrombyn osalta, sillä häntä käsitellään muiden Kalevalaa ja suomalaista kulttuuria tutkineiden brittien yhteydessä vain noin kolmen sivun verran.¹⁴

Vaikka Abercrombysta itsestään on tehty äärimmäisen vähän tutkimusta, niin laajempia tieteellisiä keskusteluja ja konteksteja, joissa hänkin oli osallinen, on tutkittu kattavammin. Kuva 1800-luvun lopun tieteellisestä maailmasta tai pelkästään aikakaudella tehdyistä suomalaisia käsittelevistä julkaisuista täytyy kuitenkin muodostaa mosaiikkimaisesti eri tutkimuksista, sillä kattavaa läpikäyntiä ei ole vielä tehty. Ulkomaalaisten suomalaiskuvaa on tutkittu etenkin 1980-luvulla Aira Kemiläisen johtamassa tutkimusprojektissa, jonka tuotoksia ovat artikkelikokoelma *Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset* (1985) sekä joukko yksittäisiä tutkimuksia, kuten edellä mainittu Halmesvirran väitöskirja. Ajan suomalaista tutkimusta on puolestaan käsitellyt erityisesti Timo Salminen suomalaista arkeologiaa ja Suomalais-Ugrilaisen Seuran historiaa käsittelevissä teoksissaan.¹⁵ Myös moni Kalevalaseuran vuosikirjojen artikkeleista käsittelee tieteenhistoriallisia aiheita, etenkin kansanrunoustutkimuksen historiaa.¹⁶ Suomalaisia tutkijoita ja tieteenaloja on myös käsitelty monissa tieteenhistoriallisissa yleisteoksissa, kuten Päiviö Tommilan ja Allan Tiitan toimittamassa neliosaisessa *Suomen tieteen historiassa* (2000–2002), sekä Päiviö Tommilan ja

¹³ Esim. Salminen 2008, 31, 78; Branch 2002a, 139, 144.

¹⁴ Halmesvirta 1990, 201–204.

¹⁵ Salminen 2003, 2008 ja 2014.

¹⁶ Esim. Kalevalaseuran vuosikirjat 57, 67, 81 ja 90.

Aura Korppi-Tommolan toimittamassa *Suomen tieteen vaiheissa* (2003). Useista suomalaisista tutkijoista on myös kirjoitettu artikkelit *Kansallisbiografiaan*.

Brittiläisessä tiedeyhteisössä Abercromby vaikutti suomalaisia käsittelevän tutkimuksensa aikoihin lähinnä folkloristisissa piireissä, joista kattavin tutkimus on amerikkalaisen folkloristi Richard Dorsonin *British Folklorists* (1968). Dorson mainitsi Abercrombyn myös teoksessaan, joskin vain kerran referoidessaan erästä merkittävämpää brittiläistä folkloristia.¹⁷ Dorsonin jälkeen brittiläisen folkloristiikan historiaa on käsitelty *Folklore*-lehdessä ja artikkelikokoelmissa julkaistuissa artikkeleissa, jotka osin haastavat ja täydentävät Dorsonin jo varsin vanhaa teosta.¹⁸ Brittiläinen folklore kehittyi 1800-luvulla vahvassa yhteydessä antropologian kanssa ja antropologi E. B. Tylor (1832–1917) oli merkittävä esikuva molemmissa tieteenaloissa. Brittiläistä antropologiaa on puolestaan käsitelty etenkin George W. Jr. Stocking teoksissaan *Victorian Anthropology* (1987) ja *After Tylor: British Social Anthropology 1888–1951* (1995). Brittiläisen antropologian evolutionistista lähestymistapaa on käsitelty myös John Wyon Burrow teoksessaan *Evolution and Society* (1966).

Tutkimukseni ei suoraan seuraa mitään näistä aikaisemman tutkimuksen suuntauksista, vaan enemmänkin yhdistelee niiden lähestymistapoja. Tallgrenin ja Salmisen tyylinen sosiaalishistoriallinen lähestymistapa yhdistyykin Halmesvirran ja Kemiläisen tyyliin sisällönanalyysiin. Keskeisessä osassa on myös Abercrombyn tutkimuksen ymmärtäminen suhteessa ajan muuhun tutkimukseen ja osana ajan tieteellistä maailmaa. Analysoin tarkemmin Abercrombyn tutkimuksia toisessa käsittelyluvussani, mutta jo seuraavassa taustoittavassa luvussa tuon yleisellä tasolla esiin Abercrombyn ymmärtämisen kannalta oleellisia tieteenaloja ja tutkijoita.

¹⁷ Dorson 1968, 309.

¹⁸ Esim. Ashton, John (1997), *Beyond Survivalism: Regional Folkloristics in Late-Victorian England*. *Folklore*, 108, 19–23; Wood, Juliette (1999), *Folklore Studies at the Celtic Dawn: The Role of Alfred Nutt as Publisher and Scholar*. *Folklore*, 110, 3–12; Sara M. Hinesin, Jonathan Roperin, sekä Chrish Wingfieldin & Crish Gosdenin artikkelit teoksessa: *Folklore and nationalism in Europe during the long nineteenth century*, toim. Baycroft, Timothy & Hopkin, David (2012). *National cultivation of culture*; v. 4. Leiden: Brill.

2 Taustaa

2.1 Ihmistieteiden kehitys 1800-luvulla Euroopassa

2.1.1 Antikvariasta ja filologiasta juontuvat tieteenalat

Monet nykyiset materiaalisen tai aineettoman kulttuurin tutkimiseen keskittyvät alat, kuten filologia, folkloristiikka ja arkeologia, johtavat oppihistoriansa ainakin osittain antikvaarisista harrasteista, joissa yleensä yläluokkaiset miehet kokosivat luonnontieteellisiä ja esineellisiä kokoelmia, kuten taidetta ja arkeologisia löytöjä. Antikvaarit järjestäytyivät usein seuroihin ja olivat keskenään yhteyksissä luoden kasvualustan tiedon vaihdolle.¹⁹ Aikaisemmalle epämääräiselle keräilylle etsittiin järjestystä muun muassa filologiasta, jonka menetilat lähdekritiikistä ja säännöllisyyksien etsimisestä tutkimusaineistosta loivat tieteellistä pohjaa esineiden ja tekstien tarkasteluun.²⁰ Yhteinen piirre monille 1700-luvun loppupuolella ja 1800-luvulla kehittyville humanistisille tieteille olikin vertaileva lähestymistapa, jossa kiinnitettiin erityistä huomiota aineistoissa tapahtuneeseen vaiheittaiseen muutokseen menneisyydessä.²¹

Samojen mielenkiintojen parissa työskentelivät myös monet yliopistojen tutkijat, kuten Suomessa Henrik Gabriel Porthan (1739–1804), joka sovelsi näitä uusia tarkastelutapoja moniin tieteenaloihin, joista merkittävimmät olivat hänen kansanrunoutta ja historiaa käsittelevät tutkimuksensa.²² Yksi 1800-luvun merkittävimpiä humanisteja oli saksalainen Jacob Grimm (1785–1863), joka filologina tutki germaanisista ja laajemminkin indoeurooppalaisia kieliä. Veljensä Wilhelm Grimmin (1785–1859) kanssa hän keräsi ja analysoi myös eurooppalaisia kansantarinoita muodostaen näin pohjan folkloristisille tutkimuksille. Grimmin veljesten työ olikin varhainen teoreettinen pohja, jolla antikvaarisesti kerättyjä tarinoita ryhdyttiin analysoimaan ja järjestämään.²³ Britanniassa veljeksistä innostui etenkin William Thoms (1803–1885), joka oli merkittävimpiä varhaisia folkloristeja Britanniassa. Tieteellisen esimerkin lisäksi Thoms oli vilkkaassa kirjeenvaihdossa Jacob Grimmin kanssa.²⁴

¹⁹ Dorson 1968, 1–44; Murray 2007, 14, 19–21. Antikvarismin historiasta: Momigliano (1950).

²⁰ Turner 2014, 123–229; Bod 2013, 250–325.

²¹ Griffiths 2017.

²² Nuorteva 2003, 33–35.

²³ Cocchiara 1981, 220–237; Feldman & Richardson 1972, 408–410.

²⁴ Dorson 1968, 75–90; Roper 2007.

Saksalaisten tutkijoiden vaikutus Britanniassa jatkui Max Müllerin (1823–1900) myötä, joka nousi Oxfordin yliopiston ensimmäiseksi vertailevan filologian professoriksi vuonna 1868. Kielitieteellisellä saralla hän tutki etenkin sanskritia ja sen suhdetta muihin indoeurooppalaisiin kieliin. Samoista lähtökohdista hän alkoi tutkia myös mytologiaa, jonka hän esitti ”kielen sairautena”. Müller väitti mytologiassa esiintyvien jumalten nimien tarkoittaneen alun perin abstrakteja luonnonilmiöitä, kuten ukkosta tai aurinkoa, jotka ajan saatossa muuttuivat persoonallisiksi hahmoiksi. Tätä teoriaa hän ja muut tutkijat sovelsivat useisiin myyttisiin tarinoinhin yrittäen selvittää mikä luonnonilmiö oli minkäkin mytologisen tarinan tai henkilön taustalla.²⁵ Müller kannatti myös teoriaa turaanilaisesta kieliryhmästä, johon hän katsoi kuuluvan muun muassa mongolilaiset, turkkilaiset ja suomalaiset (*Finnic*) kielet. Käytännössä hän niputti tähän kieliryhmään Euroopan ja Aasian kielet, jotka eivät kuuluneet arjalaiseen tai seemiläiseen kieliryhmään, ”poikkeuksena ehkä kiina murteineen”.²⁶

Ennen kuin uudet käsitykset eurooppalaisten kansojen kielisukulaisuuksista mullistivat tieteellisen keskustelun monet ajattelijat Britanniassa ja Ranskassa tarkastelivat kansojen eroja yhteiskunnallisista lähtökohdista. Etenkin ’skotlantilaisen valistuksen’ ajattelijat, kuten Adam Smith (1723–1790), Adam Ferguson (1723–1816) ja John Millar (1735–1801) käsitelivät yhteiskuntafilosofisissa teoksissaan ihmisryhmien kehitystä kohti sivistystä. Rakenne tälle tarkastelulle tuli hierarkkisista malleista, jotka jakoivat ihmisryhmät eri kehitysvaiheisiin. Ekonomisista lähtökohdista lähtevä neliporrasmalli jakoi ihmiset metsästäjäkeräilijöihin, nomadeihin, maanviljelijöihin ja kaupallisiin (commerce) ryhmiin. Tämän mallin rinnalla toimi hieman vanhempi toinen malli, joka jakoi ihmisryhmien kehityksen kolmeen vaiheeseen: villi, barbaari ja sivistynyt. Näiden yhteiskuntateorioiden keskeisiä olettamuksia olivat muun muassa ihmisluonnon samankaltaisuus eri ihmisryhmien välillä ja yhteiskuntien progressiivinen kehitys kohti korkeampia tasoja. Nämä teoriat kohtelevat periaatteessa ihmisryhmiä samanarvoisina, mutta ajatusmallissa on myös perusolettamus sivistyneen ja kaupankäyntiin painottuvan sivilisaation ylivertaisuudesta, jota Eurooppa edusti.²⁷ Etenkin saksalaiset filosofit, kuten Johann Gottfried Herder (1744–1803), kritisoivat skotlantilaisten valistusajattelijoiden perusolettamuksia eurooppalaisen kulttuurin ylemmydestä. Tämä saksalaisten ajattelijoiden

²⁵ Dorson 1968, 160–186.

²⁶ Müller 1855, 86.

²⁷ Burrow 1966, 10–16, 24–64; Voget 1975, 51–55, 72–76. Skotlantilaisen valistuksen yhteiskuntateorioista laajemmin ks. Berry 1997 ja valistusajattelijoiden vaikutuksesta etenkin antropologian kehitykseen Stocking, 1987, 10–19.

kritiikki kulttuurien moninaisuuden puolesta edusti romantiikan ajan vaihtoehtoisia ajattelutapoja valistusajan näkemyksille.²⁸

Näihin 1700-luvun valistusfilosofien ajatuksiin ja 1800-luvun alkupuolella vallinneeseen evoluutiokeskusteluun pohjautuen brittiläinen Edward Tylor (1832–1917) alkoi tarkastella kulttuureja evolutionistisesta näkökulmasta.²⁹ Tässä kehitysteoriassa yritettiin löytää ne lainalaisuudet, joiden katsottiin ohjaavan kulttuurien kehitystä. Jotkin myöhemmistä tutkijoista sovelsivat Charles Darwinin (1809–1882) teorioita myös kulttuurisen muutoksen selittäjinä, mutta Tylorin edustamassa evolutionismissa tämä kehitys nähtiin unilinearisena eli kehitys kulki eri kulttuureissa samojen vaiheiden läpi. Tähän teoriaan ei siis kuulunut samanlaista ennustamattomuuden tai sattuman roolia kuin Darwinin evoluutioteoriaan. Ajan toinen vallitseva selitys kulttuurieroille oli etenkin Manner-Euroopassa suosittu diffusionismi eli kulttuurien leviämisteoria, jonka mukaan kulttuurien kehitys johtui kulttuuripiirteiden historiallisesta leviämisestä ja vaihdosta. On toki syytä muistaa, että monet mannereurooppalaisetkin tutkijat pohjasivat tutkimuksensa evolutionistiseen ajatteluun ja vastavuoroisesti monet brittiläiset diffusionismiin. Painotukset vaihtelivat myös ajoittain ja esimerkiksi arkeologiassa ja filologiassa diffusionistiset pohjoletukset olivat yleisiä evolutionistisen ajattelun saadessa jalansijaa etenkin brittiläisessä antropologiassa ja folkloristiikassa.

Tylorin pääteos oli *Primitive Culture* (1871), jonka keskeisiä teemoja olivat kulttuurin tuotteiden kulttuuri-evolutionistisen kehityksen lisäksi varhaisempien kulttuurintuotteiden eli ”jäänteiden” (survivals) säilyminen myöhemmille kulttuuritasoille sekä uskonnon ja uskomusten kehittyminen, jossa hän erityisesti tarkasteli animismia.³⁰ Tylor oli yksi merkittävimmistä varhaisista antropologeista ja hän vaikutti etenkin Britannian ja USA:n antropologiseen traditioon.³¹ Tylor oli merkittävä esikuva myös brittiläiselle folkloristiselle tutkimukselle, joka oli järjestäytymässä vuonna 1878 perustetun The Folk-Lore Society -seuran ympärille.³² Läheiset tieteelliset suhteet antropologiaan leimasivatkin vuosisadan vaihteen brittiläistä folkloristiikkaa ja tuolloin olikin yrityksiä sulauttaa folkloristiikka osaksi laajempaa

²⁸ Williams, Raymond. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. (New ed. New York, 2015), 50–54.

²⁹ Valistusajattelijoiden jälkeisestä, mutta Darwinia edeltävästä evoluutioajattelusta: Stocking 1987, 177–179; Bennett 1994, 25–29.

³⁰ Tylorin määritteli animismin uskontojen ensimmäinen vaihe, josta eri uskomukset alkoivat eriytyä (Tylor 1871 I, 385). Animismissa primitiiviset ihmisyyhteisöt uskoivat, Tylorin mukaan, että kasveilla ja immateriaalisilla asioilla, kuten kallioilla ja vesistöillä oli jonkinlainen sielu tai persoona (Tylor 1871 I, 258).

³¹ Burrow 1966, 234–259; Stocking, George W. *Victorian Anthropology*. (New York: London: Free Press; Collier Macmillan, 1987), 158–164, 190–197, 299–302.

³² Dorson 1968, 187–197.

antropologista tiedeyhteisöä.³³ Seuran merkittävimpiin hahmoihin kuului skotlantilainen Andrew Lang (1844–1912), joka Tylorin esimerkistä kirjoitti etenkin myyttien ja uskontojen kehityksestä. Tätä kautta Lang asettui törmäyskurssille Müllerin teorioiden kanssa, joita hän kritisoi eri yhteyksissä. Lang ja muut keskeiset brittiläiset folkloristit asettuivat Tylorin kulttuurievoluution kannalle vastustaen diffusionismia, jota Müllerinkin voidaan, ainakin osin, katsoa edustaneen.³⁴ Abercrombykin omaksui The Folk-Lore Societyn aktiivisena jäsenenä Tylorin ja Langin keskeiset teoriat. Abercromby toimi myös yhtenä seuran varapuheenjohtajista vuodesta 1893 aina kuolemaansa asti vuonna 1924.³⁵

Arkeologia sai alkunsa antikvaarisista tutkimuksista, jotka selvittivät muinaisten monumenttien, artefaktien ja dokumenttien taustoja. Monet varhaiset selitykset esimerkiksi muinaisille monumenteille olivat lähinnä arvuuttelua, mutta 1600- ja 1700-lukujen kuluessa kehittyi ymmärrys, että maa-aineksen ja tiettyjen esinelöytöjen myötä saatettaisiin pystyä ajoittamaan eri löytöjä kronologiseen järjestykseen. Arkeologia kehittyikin nopeimmin antiikin tutkimuksessa, sillä aikakauden löytöjen tueksi oli paljon kirjallista aineistoa. Euroopan kuninkaalliset ja aateliset myös rahoittivat avokätisesti Italiassa ja Kreikassa tehtyjä kaivuuta saadakseen kokoelmiinsa antiikin taide-esineitä. Napoleonin Egyptin-kampanjan löytämä Rosettan kivi ja kiinnostus Raamatun kuvaamia paikkoja kohtaan loi pohjan egyptologiselle ja assyriologiselle tutkimukselle Lähi-idässä.³⁶

Klassisen arkeologian lisäksi 1800-luvulla etenkin Britanniassa ja Ranskassa tutkittiin arkeologisesti paljon myös paleoliittistä aikaa. Tällä arkeologisella tutkimuksella ihmislajin varhaisesta kivikaudesta oli enemmän yhteyksiä geologisiin ja paleontologisiin tutkijapiireihin kuin antikvaarisiin seuroihin. Paleoliittinen arkeologia oli suosittua erityisesti, koska se vastasi aikakauden positivistisia näkemyksiä ihmislajin kehityksestä kohti sivilisaatiota. Osin tästä syystä paleoliittistä arkeologiaa tehtiin usein antropologisen tutkimuksen yhteydessä.³⁷ Arkeologiassa 1800-luvulla tapahtuneen kehityksen kannalta merkittävimmät uudistukset tehtiin kuitenkin Skandinaviassa, jossa tanskalaiset ja ruotsalaiset arkeologit, kuten Christian Jürgensen Thomsen (1788–1865), Jens Jacob Asmussen Worsaae (1821–1885) ja Oscar Montelius (1843–1921), ryhmittelivät arkeologisia löytöjä tyypeittäin mahdollistaen

³³ Bennet 1997; Simpson 1999.

³⁴ Dorson 1968, 206–220.

³⁵ Folk-Lore Society. Fifteenth Annual Report of The Council. January 25th, 1893. Folklore, Vol. 4, No. 1 (Maalisk., 1893), 117.

³⁶ Trigger, Bruce G., *A History of Archaeological Thought*. (Second ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2006), 52–73.

³⁷ *Ibid.*, 138–155.

aikakausien jaon kivi-, pronssi- ja rautakauteen, sekä tarkempiin ryhmiin aikakausien sisällä. Lähestymistapa mahdollisti teorioimisen kulttuurivaihdosta ja ihmisryhmien erihistoriallisista liikkeistä, joille oli paljon kysyntää 1800-luvulla kasvaneen nationalismin kontekstissa. Tämä kulttuurihistoriallinen lähestymistapa nousikin useissa maissa vallitsevaksi ja monien maiden arkeologinen traditio rakentuu edelleen tälle pohjalle.³⁸

2.1.2 Ihminen osana luonnonjärjestystä ja fyysinen antropologia

Luonnontieteiden kehitys vaikutti myös ihmiskäsityksiin, ja eläimiin sovellettuja tutkimus- ja kuvausmenetelmiä alettiin hyödyntää enenevässä määrin ihmiseen. Useimmat näistä lähtökohdista liikkeelle lähteneet tutkijat olivatkin juuri luonnontieteilijöitä tai lääkäreitä, verrattuna 'humanistisempiin' tutkimuksiin, joita tekivät korostuneemmin kirjallisilla aloilla toimivat ihmiset, kuten filologit ja juristit. Valistusajan ehkä merkittävimmän luokittelijan ja typologian isäksikin tituleeratun Carl von Linnén (1707–1778) luoma lajien tieteellinen luokittelu innosti järjestelmän soveltamista myös ihmislajiin, josta Linné itse antoikin mallia teoksessaan *Systema Naturae* (1735). Merkittävin rotuajatteluun 1800-luvulla vaikuttanut kirjoittaja oli kuitenkin saksalainen antropologi Johann Friedrich Blumenbach (1752–1840), joka yhtenä keskeisistä luokittelijoista vakiinnutti mallin jakaa ihmislaji kolmeen ryhmään tai rotuun: eurooppalaisiin, aasialaisiin ja afrikkalaisiin.³⁹ Tässä hierarkkisessa mallissa eurooppalaiset nähtiin järjestään edistyneempinä kuin aasialaiset tai afrikkalaiset. Tieteellisiä selityksiä ihmisryhmien eroille 1700-luvulla ja 1800-luvun alussa olivat muun muassa Montesquieun (1689–1755) teoria ilmasto-olojen vaikutuksesta kansojen luonteeseen ja lamarckistinen teoria, jonka mukaan lajit tai niiden alaryhmät sopeutuvat muutamassa sukupolvessa ympäristöönsä ja perivät vanhempinsa oppimia taitoja.

³⁸ Ibid., 121–138, 223–232, 248–261.

³⁹ Luonnonhistoriasta ja klassisista rotuluokituksista: Isaksson 2001, 38–39, 44–46; Kilpeläinen 1985, 164–166; Kemiläinen 1998, 54–58. Nimitykset eri roduille vaihtelivat eri kirjoittajilla: eräs vaihtoehtoinen nimitystapa puhtaasti maantieteelliselle ryhmittelylle oli kolmijako kaukasidiseen, mongolidiseen ja negridiseen rotuun, ja erityisesti ihonväriä painottava jako valkoiseen, keltaiseen ja mustaan rotuun. Jotkut tutkijat ryhmittelivät aasialaisesta rodusta erilleen Amerikan alkuperäisasukkaat ja afrikkalaisesta rodusta etenkin Australian aboriginaalit.

Myöhemmin 1800-luvun tieteellisessä keskustelussa kansalliset erot nähtiin korostuneemmin historiallisina siten, että kansallisuudet olivat perineet määrittävät ominaisuutensa esivanhemmiltaan. Tutkimuksen keskiöön nousi tarve selvittää näiden esivanhempien taustoja. Luonnontieteistä ja etenkin lääketieteellisistä lähtökodista kehittyneen fyysisen antropologian merkittävimiksi maiksi nousivat Ranska ja tuolloin yhdistymässä ollut Saksa. Charles Darwinin teorioiden myötä monet rotua tarkastelleet antropologit omaksuivat evolutionistisen teoriapohjan tutkimuksilleen.⁴⁰ Kuitenkin suuri osa johtavista antropologeista, etenkin Saksassa, vastusti Darwinin oppeja ja piti tätä vain yhtenä mahdollisena mallina.⁴¹ Selkeän teoreettisen pohjan puute aiheuttikin saksalaiseen traditioon pohjautuvissa tutkijoissa erimielisyyttä tulosten tulkinnan osalta. Ajan tutkimus oli menetelmällisesti pitkällä eri standardisoitujen mittaustapojen myötä, mutta 1800-luvulla ei syntynyt yhteisymmärrystä, miten kerättyä aineistoa tulisi tulkita.⁴²

Kiinnostus ihmisen tutkimukseen heräsi myös Britanniassa 1800-luvun kuluessa. Keskeisiä tieteellisiä seuroja olivat 1843 perustettu Ethnological Society of London ja 1863 perustettu Anthropological Society of London, jotka yhdistyivät vuonna 1871 Anthropological Institute of Great Britain and Ireland -järjestöksi.⁴³ Yksi fyysisen antropologian keskeisimmistä hahmoista Britanniassa oli lääkäri ja etnologi James Cowles Prichard (1786–1848), joka kirjoitti useita teoksia ihmislajin kehityksestä.⁴⁴ Eri seurojen ja yksittäisten tutkijoiden välillä oli suuria eroavaisuuksia. Antropologisten seurojen yhteydessä tehty tutkimus oli laajaa ja se vaihteli aina fyysisestä antropologiasta arkeologiaan. Antropologia-etnologia oli Britanniassa pitkään tieteellisessä marginaalissa, mutta saavutti muiden tieteenalojen hyväksynnän vuosisadan edetessä, joka näkyi muun muassa tieteenalan aseman vaiheittaisessa paranemisessa British Association for the Advancement of Science –tieteenedistämisseurassa.⁴⁵

⁴⁰ Isaksson 2001, 85–92, 121–126.

⁴¹ Massin 1996, 82–83, 96–97.

⁴² Isaksson 2001, 118–121.

⁴³ Britannian etnologisista/antropologisista instituutioista ks. Stocking 1987, 238–273.

⁴⁴ Prichardista ks. tarkemmin Stocking 1987, 48–53.

⁴⁵ Yleisesityksiä brittiläisen antropologian kehityksestä Stocking 1987 ja Sera-Shriar 2013. Antropologian asemasta BAAS:ssa ks. Morrell & Thackray 1981, 283–286, 344, 393, sekä Hodgen 1973.

2.1.3 Tieteenalojen ammatillistuminen ja järjestäytyminen 1800-luvun Britanniassa

Tässä alaluku käsittelee yleisesti tieteenalojen järjestäytymistä 1800-luvun Britanniassa ja etenkin folkloristiikan kehitystä tieteenalana suhteessa muihin ajan tieteisiin. Tieteenalojen järjestäytymistä ja ammatillistumista on tutkittu tieteenhistoriassa paljon. Käsitykset ammatillistumisen luonteesta ja kehityksestä ovat kuitenkin muuttuneet vuosikymmenten tutkimuksen myötä.⁴⁶ Tieteenalojen ammatillistuminen ei välttämättä ollut tavoite tai itsearvo 1800-luvun tutkijoille, vaan heille ideaali oli usein omavarainen herrasmiestutkija, joka pystyi omistautumaan täysin tieteelle.⁴⁷ Yliopistot eivät olleet siis useimmilla tieteenaloilla vielä tutkimuksenteon pääväylä, vaan aihepiireistä kiinnostuneet ihmiset kokoontuivat tutkimusseuroihin, joissa raja ammattimaisen ja amatöörimäisen tutkijan välillä hämärtyi.⁴⁸ Oikeastaan monet yliopistoihin asettuneet tutkijat valittivat tutkimuksiansa vähyyttä johtuen akateemisen aseman hallinnollisista ja opetuksellisista vaatimuksista.⁴⁹ Tieteenalojen tarve akateemiselle asemalle ja valtiolliselle tuelle vaihteli myös paljon. Esimerkiksi monilla luonnontieteellisillä aloilla, kuten kemiassa, käytiin Britanniassa laajaa julkista keskustelua uusien oppituolien luomiseksi ja merkittävämmän valtiollisen rahoituksen saamiseksi.⁵⁰ Tämä osaltaan johtui näiden alojen 1800-luvun aikana tapahtuneesta 'keskiluokkaistumisesta', joka toi tieteen pariin ihmisiä, jotka hakivat siitä elannon tuovaa ammattia verrattuna aikaisempiin yläluokkaisiin tutkijoihin, jotka tekivät tutkimuksiaan harrastemaisemmin.⁵¹

Toiset tieteenalat, kuten folklore, säilyivät yläluokkaisempina piireinä, joiden jäsenet olivat kokonaan omavaraisia tai tekivät tutkimustaan vapaa-ajallaan.⁵² Folkloren asema oli 1800-luvun lopulla hyvä, sillä se oli järjestynyt tieteellisen seuran ympärille ja sillä oli jopa oma

⁴⁶ Barton 2003, 76–80; Porter 1978, 809.

⁴⁷ Porter 1978, 814, 823–824, 832–833; Barton 2003, 77, 108.

⁴⁸ Tieteellisistä seuroista ylimpänä oli Royal Society, joskin sen elitismin seurauksena tieteenedistämisseura British Association for the Advancement of Science nousi näkyvämmäksi kattojärjestöksi ajamaan tieteenalojen asemaa Britanniassa. Yleensä tieteenaloihin tapahtui kuitenkin rajatummista tiedeseuroista, kuten "The Geological Society of London tai "The Folk-Lore Society"

⁴⁹ Porter 1978, 831–833; Barton 2003, 93, 100.

⁵⁰ MacLeod 1972, 131–139.

⁵¹ MacLeod 1972, 113–115. Tieteen ammatillistumisesta ks. myös Morrell 1990 ja yliopistojärjestelmän kehityksestä Ben-David 1972.

⁵² Dorsonin nimeämistä 1800-luvun lopun kuudesta merkittävimmistä folkloristista kaikilla paitsi Andrew Langilla oli folkloristiikasta irrallaan oleva leipätyö: Alfred Nutt (1856–1910) toimi julkaisijana, Edward Clodd (1840–1930) työskenteli pankkialalla, Edwin Sidney Hartland (1848–1927) työskenteli lakimiehenä, George Laurence Gomme (1853–1916) oli virkamies ja William Alexander Clouston (1843–1896) työskenteli lehtialalla. Dorson 1968, 204–205.

tieteellinen julkaisu. Seuran jäsenet olivat lähes kaikki asemassa, jossa pystyivät tekemään tutkimustaan itsenäisesti ilman akateemista asemaa. Folkloristinen tutkimus ei vaatinut myöskään kalliita tiloja tai mittauslaitteita, joten tutkimusta pystyi tekemään itsenäisellä panoksella. Folkloren tuottama tutkimus ei kuitenkaan julkaisujen lisäksi ollut taloudellisesti hyödyllistä, joten kynnys keskiluokkaiselle nuorelle lähteä folkloristiselle uralle oli suhteellisen iso verrattuna paljon käytännöllisempiin luonnontieteellisiin aloihin. Folkloren kanssa kilpaili myös antropologia, jolla oli vakiintuneempaa alana yliopistollinen oppituoli jo 1800-luvun lopulla Oxfordin yliopistossa.⁵³

Oikeastaan tieteentekijöiden jaottelu ammattilaisiin ja amatööreihin on hieman anakronistista, sillä 1800-luvulla tutkijat näkivät tämän eron enemmänkin hierarkkisena kuin täysin erottavana tekijänä. Amatöörienkin katsottiin kuuluvan keskeiseksi osaksi tieteellistä yhteisöä, joskin osa tutkijoista näki heidät arvostuksessa alempina.⁵⁴ Toinen osin anakronistinen tapa kuvata 1800-luvun tutkijoita on nimike *scientist*. Ajan tutkijoiden retoriikkaa tutkinut Ruth Barton argumentoi, että nimike *scientist* oli 1800-luvulla harvinainen ja että ajan tutkijat käyttivät mieluummin vaihtoehtoisia nimikkeitä, kuten *man of science*.⁵⁵ Tämä nimike korosti enemmänkin tutkijoiden luonnetta kuin heidän aktiviteettiaan. Eri tieteenalojen välillä ei ollut myöskään intoa jaotella aloja tieteen (*science*) ulkopuolelle, kunhan tutkijalla oli oikea luonne ja tietoa janoava ajatusmaailma, jota ”tieteen mieheltä” odotettiin. Tämän myötä alat kuten antropologia ja folkloristiikka saatettiin nähdä tieteenä jopa ilman tarkentavia attribuutteja niiden humanistisuudesta. Antropologian suhteen tämä ei ollut edes kovinkaan kiisteltyä, sillä se oli perinteisesti lainannut tapoja tutkia ihmistä lääketieteestä ja antropologien myöhemmin omaksuma kulttuurievolutionistinen tarkastelutapa oli lainannut paljon ajatuksia luonnontieteistä, kuten geologiasta.⁵⁶ Gillian Bennett argumentoi, että folklore osittain legitimoit itseään tieteenalana lainaamalla lähitieteissä, kuten antropologiassa ja arkeologiassa, käytettyä terminologiaa.⁵⁷ Bennettin mukaan erityisesti George Laurence Gomme (1853–1916) propagoi folklorea varteenotettavana tieteenalana.⁵⁸ Oikeastaan vasta myöhemmin 1900-luvun alkupuolella alettiin nähdä ero näiden alojen ja rajatumpien ”tieteiden” suhteen. Osin tämä epäily näiden alojen tieteellisyydestä tuli juuri antropologian ja folkloren sisältä tutkijoiden

⁵³ Antropologi Edward Tylor oli Oxfordin yliopistossa antropologian luennoitsija 1884–1895 ja vuodesta 1896 antropologian professori.

⁵⁴ Barton 2003, 93, 106–108.

⁵⁵ Ibid., 80–90.

⁵⁶ Bennett 1994, 25–29.

⁵⁷ Ibid., 28–30.

⁵⁸ Ibid., 30–33.

kyseenalaistettua evolutionistisen teorian oletukset, johon näiden alojen asema ”tieteinä” pitkälti perustui.⁵⁹

2.2 Tieteellinen kuva suomalaisista

Myöhäiskeskiajalla ja uuden ajan alussa Ruotsissa nousi vallalle goottilainen historiankirjoitus, jossa valtakunnan asukkaiden ja etenkin kuninkaiden alkuperä johdettiin Nooan pojanpojasta Maagogista. Tämän tradition mukaan ruotsalaisten lisäksi suomalaiset olivat Maagogin jälkeläisiä. Tietoisuus goottilaisesta historiankirjoituksesta levisi Eurooppaan Johannes (1488–1544) ja Olaus Magnuksen (1490–1557) teoksien myötä. Ruotsissa goottilainen historiankirjoitus sai valtiollisen hyväksynnän, mutta muualla siihen suhtauduttiin kriittisemmin. Esimerkiksi useat Ruotsin yliopistoissa vaikuttaneet saksalaistaustaiset historioitsijat, kuten Johannes Loccenius (1598–1677), omaksuivat ruotsalaisen historiakäsityksen laimeasti ja osin pakolla.⁶⁰ Raamatullisten alkuperien lisäksi kansojen menneisyyksiä johdettiin myös antiikin historiallisista kansoista ja esimerkiksi goottilaisen historiankirjoituksen hiivuttua suomalaisten alkuperä yhdistettiin antiikin skyytteihin.⁶¹

Saamelaiset olivat perinteisesti kiinnostaneet kansana eurooppalaisia tiedemiehiä enemmän kuin suomalaiset.⁶² Suomalaiset alkoivat kuitenkin esiintyä 1700- ja 1800-luvuilla entistä enemmän rotutieteellisissä tutkimuksissa, joskin näiden tulokset oli usein johdettu hyvin vähäisestä aineistopohjasta. Tutkimuksissa suomalaisia ja saamelaisia usein käsiteltiin vertaamalla, jolloin yleensä korostettiin ihmisryhmien eroja ja etenkin saamelaisten ”primitiivisiä” tapoja ja olomuotoa. Kansojen välillä nähtiin kuitenkin sukulaisuussuhde ja esimerkiksi Blumenbachin tehtyä mittauksia saamelaisten, suomalaisten ja mongolien kallojen samankaltaisuudesta alettiin suomalaiset ja saamelaiset lukea osaksi aasialaista/mongolista rotua.⁶³ Vallalle nousi myös alkujaan lingvistikista lähtökohdista teoria turaanisesta rodusta,

⁵⁹ Ibid., 34.

⁶⁰ Tommila 1989, 23–27.

⁶¹ Kemiläinen 1994, 68–69.

⁶² Saamelaisista oli tehnyt kattavan kuvauksen Johannes Schefferus (1621–1679) kirjoituksellaan *Lapponia* (1673), kun taas suomalaisia alettiin laajemmin tutkia vasta 1700-luvun jälkipuoliskolla. Kilpeläinen 1985, 164–165.

⁶³ Kilpeläinen 1985, 169.

joka oli asuttanut Eurooppaa ennen indoeurooppalaisia. Ryhmään luokiteltiin Euroopan ei-indoeurooppalaisia kansat, kuten baskit, suomalaiset ja saamelaiset. Yksi tämän teorian varhaisimmista käyttäjistä oli tanskalainen kielentutkija Rasmus Rask (1787–1832).⁶⁴ Rask toimi esikuvana suomalaiselle tutkijalle Anders Johan Sjögrenille (1794–1855), joka oli varhaisia suomalaisugrilaiden kansojen tutkijoita.⁶⁵ Sjögren puolestaan auttoi itse nuorempia suomalaisia tutkijoita, kuten Elias Lönnrotia (1802–1884) ja Matthias Alexander Castrénia (1813–1852) heidän tutkimuksissaan.⁶⁶

Kielitieteilijä ja etnograafikko M. A. Castrén teki Venäjälle useita tutkimusmatkoja aikeenaan tutkia Raskin ja Blumenbachin teorioita. Castrénin omien alkuoletuksien vastaisesti hänen kielitieteelliset tutkimustuloksensa viittasivat kuitenkin yhteyteen suomalais-ugrilaiden kielten ja mongolilaisten kielten välillä. Castrén ja hänen tutkimuksensa nousivat merkittäväksi esikuvaksi suomalaisille tutkijoille etenkin kielitieteissä ja arkeologiassa. Eurooppalaiselle tiedeyhteisölle hänen tutkimustuloksensa jäivät vuosikymmeniksi merkittäväksi auktoriteetiksi, johon viitattiin myöhemmissä teorioissa suomalaisista. Osittain juuri Castrénin tutkimusten myötä käsitys suomalaisten ”mongolilaisuudesta” ja tähän yhdistynyt turaanilaisteoria jäivät vallitseviksi teorioiksi suomalaisia käsittelevissä teoksissa.⁶⁷

Suomalaiset olivat siltikin vain harvoin eurooppalaisten antropologien tutkimuksen keskipisteessä, joskin suomalaiset esiintyivät järjestään osana laajempia katsauksia. Näissä laajoissa rotuteoreettisissa tutkimuksissa maailman kansoja vertailtiin ja aseteltiin jopa hierarkkisiin listoihin, joissa suomalaiset mongolisena kansana usein esitettiin vähempiarvoisina kuin valkoiset kaukasialaiset.⁶⁸ Tämä selittää osaltaan, miksi suomalaiset tutkijat eivät, muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta, lähteneet innokkaasti hyödyntämään fyysisen antropologian metodeja ja teorioita. Tutkimuksia julkaistiin 1800-luvulla paljon, mutta harva tutkija teki laajaa empiiristä tutkimusta. Johtopäätöksiä tehtiin muutamiiin kuvauksiin tai mittauksiin perustuvilla yleistyksillä, ja tutkijat lainasivat ajatuksia paljon toisiltaan. Aikakauden tyypillisin mittaustapa oli kallonmittaus eli kraniologia, jossa ihmiset jaettiin pitkä- ja lyhytkalloisiin ryhmiin.⁶⁹ Osittain tuloksiin vaikuttivat myös tutkijoiden ennakkokäsitykset,

⁶⁴ Kilpeläinen 1985, 166–168; Kemiläinen 1994, 70–71.

⁶⁵ Ronimus 2000, 11.

⁶⁶ Branch 2002, Kansallisbiografia: Sjögren, Johan Anders.

⁶⁷ Castrénin tutkimuksista: Kilpeläinen 1985, 169–171, 189; Kemiläinen 1998, 64–66.

⁶⁸ Ihmisten eriarvoisuuden argumentaatiota: Kaikkonen 1985, 20–23.

⁶⁹ Kraniologia kehittyi pitkälti ruotsalaisen Anders Retziuksen (1796–1860) oppien ja teorioiden pohjalle. Retzius tarkasteli myös suomalaisia kalloja tutkimuksissaan ja hänen näkemyksensä vaikuttivat paljon, millaisiksi suomalaisten kallot luokiteltiin myöhemmässä tutkimuksessa. Retzius jakoi ihmiset pitkä- ja

joiden johdosta haudoista löydetty luurangot saatettiin yhdistää johonkin tiettyyn kansallisuuteen suoraan kallonmittojen perusteella. Laajempien mittausten puuttuessa vallitseva käsitys oli, että useimman kansat olivat pysyneet yhdenmukaisina ja edustivat ryhmälleen tyypillisiä muotoja.⁷⁰

Rotutieteellisiä yleisteoksia kirjoitettiin etenkin Englannissa, Ranskassa ja Saksassa. Näistä maista Ranskassa ja Saksassa oli vahvat antropologiset traditiot, jotka osittain kilpailivat keskenään. Suomalaiset nousivat yllättävän suureen rooliin näiden kahden tiedeyhteisön välisessä kiistassa 1800-luvun loppupuolella. Vuosina 1870–1871 käyty Saksan-Ranskan sota lisäsi patrioottisia tunteita myös tutkijapiireissä, ja ranskalainen antropologi Armand de Quatrefages (1810–1892) laati rotutieteellisen kirjoituksen *La Race Prussienne* helmikuussa 1871 sotatoimien vielä jatkuessa. Kirjoituksessa hän esittää preussilaisten barbaarisuuden johtuvan siitä, etteivät nämä ole oikeita germaaneja vaan perivät nämä ominaisuudet suomalaisilta tai slaavilais-suomalaisilta esi-isiltään.⁷¹

Teos ei saanut alkujaan paljon huomiota saksalaisissa tutkijapiireissä, mutta lopulta patologi Rudolf Virchow (1821–1902) alkoi esittää vasta-argumentteja de Quatrefagesin teeseihin. Argumenttinsa tueksi hän teki laajoja mittauksia Saksassa, sekä vieraili Suomessa ja vastoin vallitsevia näkemyksiä totesi suomalaisten olevan pääosin vaaleahiuksisia. Virchowin välittämä kuva suomalaista oli monin paikoin positiivisempi verrattuna aikaisempiin käsityksiin. Virchow ei ollut kuitenkaan täysi fennofiili, vaan myöhemmin esitellessään eräitä ”alhaisemmille roduille” tyypillisiä kallojen tuntomerkkejä hän yhdisti erään ”alemmille roduille” tyypillisen piirteen suomalais-ugrilaisiin.⁷² Yleisesti ottaen Virchowin tutkimukset voidaan kuitenkin nähdä anti-rasistisina⁷³.

Suomalaisten alkuperä oli esitetty ennen *Finnenfrage*-debattia⁷⁴ saksalaisissa tutkimuksissa yleensä itäisenä ja mongolisena. Rotukuvauksissa suomalaiset esitettiin usein lyhyinä ja tummahiuksisina. Tämä saattoi johtua aikaisemmista tiedoista saamelaisista sekä

lyhytkalloisiin näiden pääkallojen pituuden ja leveyden välisen suhteen mukaan. Eurooppalaisten hän katsoi olevan pääosin pitkäkalloisia ja aasialaisten, joihin hän laski suomalaiset, olevan pääosin leveäkalloisia.

⁷⁰ Isaksson 2001, 146–150.

⁷¹ Ibid., 109–110; Kilpeläinen 1985, 175; Virchowista, de Quatrefageesta ja *finnenfrage*-debatista laajemmin myös Manias 2009 ja McMahon 2007.

⁷² Isaksson 2001, 115.

⁷³ Massin 1996, 94. Massin argumentoi, että vaikka Virchow ja monet muut tutkijat tarkastelivat rotuja, he eivät antaneet rotuominaisuuksille samanlaista ihmistä määrittävää roolia kuin ajan rasistisemmat tutkijat. Virchowia esimerkiksi kritisoi, koska tämä väitti kaikkien ihmisten olevan lähtökohtaisesti yhtä lahjakkaita (Massin 1996, 79).

⁷⁴ Saksalaiset tutkijat kutsuivat 1870-luvulla käytyä tieteellistä keskustelua tai debattia preussilaisten ja suomalaisten sukulaisuudesta nimellä *Finnenfrage* tai *Lappenfrage* tarkoittaen suomalais-/lappalaiskysymystä.

stereotyyppisistä käsityksistä aasialaista kansoista.⁷⁵ 1870-luvun jälkeen suomalaiset esitettiin edelleen yleensä mongolirodun edustajina, joskin ulkonäköön perustuvat kuvaukset olivat tämän jälkeen hieman paikkaansa pitävämpiä. Saksalaiset tutkijat olivat erityisen tarkkoja tyrmäämään oletettujakin rinnastuksia saksalaisten ja suomensukuisten kansojen välillä. Osittain tämä tapahtui edelleen korostamalla suomalaisten tai saamelaisten eroja suhteessa saksalaisiin ja etenkin preussilaisiin.⁷⁶

Virchowin suhteellisen pinnallisten tutkimusmatkojen lisäksi lähinnä vain pohjoismaalaiset tutkijat tutkivat suomalaisia muutamaa pääkalloa enempiä. Kraniologian luojiin kuuluneen ruotsalaisen Anders Retziuksen (1796–1860) poika Gustaf Retzius (1842–1919) kulki vahvasti isänsä jalanjäljissä ja teki muun muassa kattavan tutkimusretken Suomeen ja Venäjälle julkaisten retken tulokset teoksessaan *Finska kranier* (1878). Fyysisen antropologian lisäksi hän käsitteli myös suomalaisten kulttuurihistoriaa.⁷⁷ Muita tieteellisiä kontakteja olivat muun muassa ruotsalaiset arkeologit, kuten Oscar Montelius, jotka oman maansa lisäksi perehtyivät lähialueiden muinaislöytöihin ja tanskalainen kielitieteilijä Vilhelm Thomsen (1842–1927), joka tutki germaanisista ja balttilaisista kielialueista itämerensuomalaisissa kielissä. Thomsen oli äärimmäisen arvostettu myös suomalaisissa tiedepiireissä.⁷⁸

Suomalaisten tekemä tutkimus vastasi kielitieteissä ja arkeologiassa pohjoismaalaista ja yleiseurooppalaista linjaa, mutta kuten edellä on mainittu: suomalaiset itse eivät vielä 1800-luvulla tehneet merkittävästi antropologista tutkimusta lukuun ottamatta muutamia mittauksia suomalaisista.⁷⁹ Suomalaiset tutkijat arvostivat kuitenkin Virchowin ja Retziuksen tekemiä tutkimuksia kiittäen niiden lisäävän tietämystä suomalaisista.⁸⁰ Suomalaiset tutkijat tekivät työtään pitkälti Castrénin jalanjäljissä, ja osin hänen esimerkkiään seuraten suomalaiset tutkijat, kuten arkeologi J. R. Aspelin (1842–1915) ja kielitieteilijä Otto Donner (1835–1909), tekivät tutkimusretkiä Venäjälle tarkoituksena selvittää suomalaisten alkuperää. Tutkimustuloksia suunnattiin paljon myös kansainväliselle yleisölle, joka otti vahvasti kantaa suomalaisten tuloksiin ja osallistui tieteelliseen keskusteluun suomalaisten löydöistä.⁸¹

⁷⁵ Aro 1985, 199–200.

⁷⁶ Kilpeläinen 1985, 180–183.

⁷⁷ Retziuksen matkasta, Sihvo 1977, 143–160.

⁷⁸ Otavan iso tietosanakirja 1965, 1362–1363; Salminen 2008, 42–43. Montelius piti esim. vuonna 1876 Budapestin kansainvälisessä antropologian ja arkeologian kongressissa luennon Baltian ja Puolan alueen esihistoriasta.

⁷⁹ Esim. Axel Olai Heikel, Otto Hjelt ja Otto Donner, jotka avustivat Virchowia tämän tehdessä tutkimustaan Suomessa.

⁸⁰ Suomalaisten suhtautumisesta ajan antropologiin tutkimuksiin, Kemiläinen 1994, 98–103.

⁸¹ Salminen 2003, 62, 98–100.

Venäläiset tutkivat itse suhteellisen vähän suomalaisia, mutta sitäkin enemmän muita Venäjällä sijaitsevia suomensukuisia kansoja. Venäjällä olivat suosittuja myös populaarit etnografiset kirjoitukset, joissa käsiteltiin laajan Venäjän keisarikunnan eri alamaiskansoja.⁸² Joissakin venäläisissä historiankirjoituksissa suomalaisilla oli keskeinen rooli osana Venäjän syntytarinaa siten, että Venäjän perustajina pidettyjen varjagien katsottiin olevan suomalaista alkuperää vastoin vallitsevaa näkemystä näiden skandinaavisista juurista.⁸³ Venäläisten alkuperää johdettiin suomalaisiin myös antropologisissa tutkimuksissa, kuten Ivan Sikorskin (1842–1919) teoksissa, joissa venäläiset esitettiin synteessinä suomalaisista ja slaavilaisista elementeistä, joskin slaavilaisuus kuvattiin näistä kahdesta vallitsevana. Tämän teorian valossa nähtiin myös vääjäämättömänä, että suomalaiset sulautuisivat ajan myötä vallitsevaan venäläiseen väestöön.⁸⁴ Venäläiset tutkijat olivat yleisesti ottaen hyvin tietoisia eri tieteenalojen yleisistä linjoista, mutta esimerkiksi etnografi Leonid Maikov (1839–1900) valitteli venäläisten lukevan liian vähän länsieurooppalaisia tutkimuksia ja vuorostaan länsimaisten tutkijoiden lukevan vähän Venäjällä tehtyä tutkimusta.⁸⁵

Suomensukuiset kansat saivat venäläisten ja suomalaisten tutkijoiden lisäksi erityistä huomiota myös unkarilaisilta tutkijoilta, joita kiinnostivat heidän omat kansalliset juurensa.⁸⁶ Vallitsevissa rotututkimuksissa unkarilaiset esitettiin, ehkä hieman vältellen, osana suomalais-ugrilaista ryhmää, joskin heihin kohdistettiin vain harvoin suomalaisten kokemia negatiivisia attribuutteja.⁸⁷ Unkarilaiset tutkijatkaan eivät olleet erityisen kiinnostuneita antropologisista metodeista, joskin osa heistäkin otti kantaa viltimpiin teorioihin suomalaisten taustoista ja kansallisesta luonteesta de Quatrefageen tuotua nämä näkemykset tieteellisen keskustelun keskiöön.⁸⁸

Gustaf Retziuksen lisäksi muut fyysistä antropologiaa harjoittaneet tutkijat eivät antaneet paljoa huomiota suomalaisille kulttuurintuotteille kuten Kalevalalle. Kalevalalle ja suomalaiselle kansanrunoudelle oli toki kiinnostusta kielitieteissä ja kirjallisuuspiireissä, joissa suomalaista eeposta käsiteltiin yhdessä Nibelungein laulun ja antiikin eeposten kanssa. Lähestymistapa oli näissä piireissä kuitenkin pääosin kirjallisuustieteellinen ja enemmän huomiota sai keskustelu

⁸² Leskinen 2009, 51–81.

⁸³ Kovalenko 2009, 21.

⁸⁴ Mogilner 2013, 176–177, 180.

⁸⁵ Survo 2003, 328.

⁸⁶ Merkittäviä 1800-luvun unkarilaisia tutkijoita olivat mm. Antal Reguly (1819–1858), József Budenz (1836–1892), Bernát Munkácsi (1860–1937), Károly Pápay (1861–1893) ja Pal Hunfalvy (1810–1891).

⁸⁷ Kilpeläinen 1985, 174–175.

⁸⁸ Esim. Ibid., 178.

siitä, oliko Kalevala Suomen kansan tuote vai Lönnrotin laatima, kuin se mitä Kalevala saattoi kertoa Suomen kansasta tai sen historiasta. Kalevala oli käännetty useille eurooppalaisille kielille, mutta yleisönä olivat lähinnä aihepiiristä tai eeposteoriasta kiinnostuneet.⁸⁹ Vuosi 1845 oli Kalevalan suuri läpimurto Keski-Euroopassa, jolloin teoksen ranskankielinen käännös ilmestyi ja Jacob Grimm piti luennon *Über das finnische Epos*, joka teki Kalevalan tunnetuksi saksankieliselle yleisölle.⁹⁰ Kalevalan käsittely osana eepostutkimusta jatkui läpi 1800-luvun, jonka ehkä viimeisenä merkittävänä kontribuutiona voidaan katsoa olleen italialaisen Domenico Comparettin (1835–1927) vuoden 1891 *Il Kalevala o la poesia tradizionale dei Finni*, jossa hän muun muassa tarkastelee Kalevalan problematiikkaa yhtenäisenä kansalliseepoksena, esittää tulkintoja Kalevalan hahmoista ja käsittelee runojen shamanistisia juuria.⁹¹ Laajempaan kulttuuriseen tietoisuuteen Kalevala nousi korostuneemmin vasta 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa suomalaisten taiteilijoiden, kuten Sibeliuksen ja Gallen-Kallelan, innoituttua työstä.⁹² Myös Kalevalan käännökset lisäsivät tietämystä suomalaisista, sillä monien teoksien esipuheessa esitettiin lukijalle suomalaista kulttuuria ja historiaa, joskin kuvaukset olivat usein romantiikan värittämiä, eivätkä täysin tieteellisiä.⁹³

Folkloristiikka ja kansatieteellinen tutkimus vakiintuivat 1800-luvulla, joskin nämä tieteenalat saivat suhteellisesti enemmän huomiota pienissä maissa, kuten Suomessa ja Unkarissa, kuin johtavissa tiedemaissa Ranskassa tai Saksassa. Etenkin Ranskassa ja Saksassa kansoja katsottiinkin korostuneemmin rotutieteen ’silmälasiin’ läpi ja folkloristisia aiheita, kuten satuja lähestyttiin enemmän kirjallisuuden ja viihteen kautta. Suomalaisia käsittelevän folkloristiikan kannalta merkittävämmät henkilöt olivat kansanrunoustutkijat Julius (1835–1888) ja Kaarle Krohn (1863–1933), jotka käsitelivät Kalevalaa ja suomalaista kansanrunoutta. Krohnit olivat maailmanlaajuisestikin folkloristiikan kärkeä kehittäen maantieteellis-historiallisen metodin.⁹⁴

Suomalaisilla ei ollut erityisen suurta roolia brittiläisten tutkijoiden kirjoituksissa, mutta heitä käsiteltiin silti varsin usein englanninkielisissäkin antropologisissa teoksissa. Suomalaiset ja suomen kieli olivat monin osin hyvin ongelmallisia vallitsevien teorioiden suhteen, sillä ulkomuodollisesti he muistuttivat paljon ”arjalaisia”, mutta kielellisesti suomalaisilla oli

⁸⁹ Voßschmidt 2012, 164; Kalevalan vastaanotosta saksassa laajemmin Voßschmidt 1989.

⁹⁰ Alhoniemi 1990, 234–235.

⁹¹ Voigt 1990, 258; Branch 2002a, 139; Comparetti 1898. Comparettin teos käännettiin englanniksi nimellä *Kalevala and the Traditional Poetry of the Finns* (1898) ja se ilmestyi samoihin aikoihin Englannissa kuin Abercrombyn PPHF. Andrew Lang kirjoitti Comparettin teokseen esipuheen, joskaan teoksella ei näytä olevan tämän vahvempaa sidettä The Folk-Lore Societyyn.

⁹² Fewster 2006, 219–235, 259–260; Branch 2002a, 148–149.

⁹³ af Forselles 2012, 115.

⁹⁴ Majamaa 1998, Kansallisbiografia: Krohn, Julius; Apo 2001, Kansallisbiografia: Krohn, Kaarle.

enemmän yhteyksiä itäisempiin kansoihin. Suomalaisten sijainti keskellä indoeurooppalaisia skandinaaveja ja venäläisiä lietsoivat myös monenlaisia teorioita. Brittiläisissä kirjoituksissa suomalaiset esitettiin usein eräänlaisena välimuotona ”arjalaisten” ja ”mongolisten” rotujen välillä. Suomalaisten kielellistä ja fyysistä ”kehitystä” suhteessa saamelaisiin (*Lapps*) käytettiin myös esimerkkinä rodullisten piirteiden muuttuvaisuudesta. Keskeisiä suomalaisia käsitelleitä brittiläisiä rotuteoreetikkoja olivat muun muassa James Cowles Prichard ja Robert Gordon Latham (1812–1888).⁹⁵ Fyysisen antropologian lisäksi suomalaisista alkoivat kiinnostua myös aluillaan olevan kulttuuriantropologian keskeinen perustaja E. B. Tylor ja hänestä vaikuttuneet folkloristit, kuten Andrew Lang. Suomalaiset eivät olleet heidänkään tutkimuksensa tärkeimpiä kohteita, mutta kuuluivat osaksi heidän kattavia teorioitaan. Monet suomalaisten kulttuurintuotteet sopivat hyvin Tylorin teoriaan kulttuurijäänteistä. Etenkin Kalevalan myyteistä löydettiin samanlaisia piirteitä kuin muilla ”primitiivisillä” ryhmillä, joita käytettiin kartoittamaan kulttuurituotteiden kehityskulkua.⁹⁶ Kalevala oli kuitenkin Britanniassa vielä 1880-luvun puolivälissä tuttu vain aihepiiristä erityisen kiinnostuneille, sillä teoksesta oli ilmestynyt vain osittaisia englanninkäännöksiä, joskin Britanniassa luettiin myös eepoksen saksan- ja ranskankielisiä käännöksiä. Ensimmäinen koko Kalevalan kattanut englanninkielinen käännös ilmestyi vasta vuonna 1888 yhdysvaltalaisen John Martin Crawfordin (1845–1916) työn tuloksena, mutta tämän käännöksen laatua kritisoitiin niin englanninkielisissä maissa kuin Suomessa. Ensimmäinen suoraan suomenkielisestä alkuperäistekstistä käännetty Kalevala ilmestyi brittiläisen William Forsell Kirbyn (1844–1912) kääntämänä vuonna 1907.⁹⁷

Iso-Britanniassa ja muualla Euroopassa oli siis 1800-luvun loppupuoliskolla jo jonkinlaista tieteellistä kiinnostusta suomalaisia ja näiden kulttuuria kohtaan. Suomalaiset eivät olleet kuitenkaan näiden henkilöiden keskeisimpiä kiinnostuksenkohteita toisin kuin John Abercrombylla, jonka suomalaisia käsitteleviin tutkimuksiin keskitytään seuraavissa luvuissa.

⁹⁵ Halmesvirta 1990, 88–129, 167–180.

⁹⁶ Ibid., 191–204.

⁹⁷ af Forselles 2012, 112–120; Rähä 2012.

3 John Abercrombyn ja hänen Suomen-tutkimuksensa

3.1 Abercrombyn lyhyt elämäkerta ja Abercromby tutkijana

John Abercromby syntyi 15.1.1841 skotlantilaiseen paronisukuun. Abercrombyn isoisoisä Ralph Abercromby (1734–1801) kunnostautui Napoleonin vastaisissa sodissa ja johti Egyptin vallanneita brittijoukkoja menehtyen voitokkaan Aleksandrian taistelun jälkeen. Sotasaaliikseen britit saivat suuren joukon ranskalaisten tutkijoiden löytöjä, kuten kuuluisan Rosettan kiven. Ralph Abercrombyn leski Mary sai miehensä kunniaksi paronittaren arvonimen, joka kulki suvussa aina siihen asti, kun John Abercromby kuoli ilman miesperillistä vuonna 1924. Abercrombyn isoisä George (1770–1843) ja isä George Ralph (1800–1852) toimivat molemmat Whig-puolueen edustajina Iso-Britannian parlamentissa. George Ralph palveli myös upseerina Britannian armeijassa.⁹⁸ John Abercrombyn äiti oli myös aatelistaustainen Louisa Penuel Forbes (k. 1882). Johnin sisaruksia olivat sisko Montague (1835–1931), joka avioitui Earl of Glasgow'n kanssa, vanhempi veli George Ralph Campbell, jolta John peri myöhemmin paroniarvonsa, ja nuorempi veli Ralph Abercromby (1842–1897).⁹⁹

John Abercromby opiskeli lapsena englantilaisissa yksityiskouluissa, muun muassa maineikkaassa Harrow Schoolissa, jossa hän aloitti sotilasuralle johtavat opintonsa. Hän aloitti sotilasuransa 1858 vänrikkinä tarkka-ampujaprikaatin 4. pataljoonassa ja erosi sotilaspalveluksesta 1870 luutnanttina. Palveluksensa aikana hän oli sijoitettuna Maltassa, Gibraltarilla ja Kanadassa, joissa hän toimiensa ohella opiskeli paikallisia kieliä. Lisäksi hän matkusti etenkin Italiassa ja Espanjassa. Abercromby suoritti tutkinnon ranskan, italian ja espanjan kielissä. Sotilasuransa jälkeen hän asusteli vuosia Dresdenissä, Antwerpenissa ja Brysselissä opiskellen kuvataidetta. Tämän jälkeen hän asui parin vuoden ajan Ateenassa matkustellen Kreikassa, Egyptissä ja Levantin alueella. Vuonna 1878 Abercromby asettui Lontooseen ja oli aktiivinen monien yhdistysten toiminnassa. Hän myös kiinnostui kielitieteestä ja ryhtyi tutkimaan iirin kieltä. Tutkimuksiaan Abercromby julkaisi *Folk-Lore-* ja *Revue Celtique* -julkaisuissa.¹⁰⁰

⁹⁸ Cokayne 1910, 12–13.

⁹⁹ Burke 1914, 55.

¹⁰⁰ Abercromby 1907, 558–564.

Abercrombyn armeija-ajalla oli todennäköisesti suuri vaikutus hänen myöhempään tutkijanuraansa, sillä sijoitukset ja asustelu ulkomailla antoivat luontevan syyn opiskella paikallisia kieliä, mikä loi pohjan myöhemmille kielitieteellisille kiinnostuksenkohteille. Maltalta käsin tehdyt matkat Italiaan tekivät hänelle tutuiksi maan monet historialliset monumentit. Gibraltarilla hän sai kosketuksen esihistorialliseen antropologiaan ja kraniologiaan alueen luolien luurankolöytöjen myötä. Asuessaan vuosia Kreikassa hän puolestaan vieraili useilla arkeologisilla kaivauksilla.¹⁰¹ Moniin näihin tutkimusaloihin hän palasi itse vasta vuosien päästä, mutta ensikosketus näiden tieteenalojen kenttätutkimuksiin on saattanut vaikuttaa hänen myöhempään kiinnostuksen kohteisiinsa. Toisaalta nämä vierailut saattavat vain kuvata hänen kokonaisvaltaista kiinnostustaan esihistoriallisia aikoja kohtaan, mikä vain ilmeni eri tavoin eri aikoina.

Abercrombyn sosiaalinen asema antoi hänelle mahdollisuuden elellä vapaata taiteilijan elämää vuosikausia Euroopassa sekä omistautua myöhemmin tieteellisille intresseille. Hän edustikin vielä aikakautta, jolloin tieteentekijät olivat tyypillisemmin itsenäisiä herrasmiestutkijoita kuin yliopistojen, akatemioiden tai muiden instituutioiden rahoittamia ammattilaisia. Tämä murros oli käynnissä etenkin juuri 1800-luvulla, joskin Iso-Britanniassa tämä kehitys tapahtui hitaammin kuin Saksassa, jossa yliopistojärjestelmä osin kehittyi juuri sen takia, etteivät saksalaiset tutkijat olleet yhtä varakkaita.¹⁰² Abercromby oli etuoikeutetummassa asemassa verrattuna myös moniin Folk-Lore Societyn keskeisiin jäseniin, joihin häntä on kenties luontevinta verrata, sillä useat seuran keskeisistä vaikuttajista olivat häntä keskiluokkaisempia ja pystyivät tekemään tutkimuksiaan vain palkkatöidensä sivussa.¹⁰³ Osalle, kuten Andrew Langille, kirjoittaminen oli heidän elinkeinonsa, mutta esimerkiksi Langin julkaisu- ja toiminta oli paljon tiiviimpää ja useat hänen kirjoituksensa paljon populaarimpia kuin mitä Abercrombyn muutamat julkaisut.¹⁰⁴ Abercromby oli myös siviilisäätynsä puolesta vapaa omistautumaan tutkimukselle ja tekemään useita pitkiä ulkomaanmatkoja, sillä hän oli aviossa vain lyhyen aikaa vuosina 1876–1879 pikkuserkkunsa Adèle Wilhelmine Marika von Heidenstamin kanssa, joka oli syntyjään ruotsalaisaatelia. Heillä oli yksi tytär, Edla Louisa Montague Abercromby (s. 1877), joka avioitui kreikkalaisen Georges N. Nasosin kanssa.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ibid., 560–562.

¹⁰² Ben-David 1972, 45–52.

¹⁰³ Ks. viite 48.

¹⁰⁴ Lang julkaisi monia keskeisiä folkloristisia teoksia kuten ”Custom and Myth” (1884), ”Myth, Ritual and Religion” (1887), ”Social Origins” (1903) ja ”The Making of Religion” (1898), mutta näiden lisäksi hän toimitti muun muassa useita satukokoelmia, joista kuuluisimmat ovat Langin ”Fairy Books” -kirjat.

¹⁰⁵ Burke 1914, 55.

Abercrombyn syyt tutkimuksien teolle ovat varmasti olleet moninaiset, mutta hän ei itse tuo näitä syitä esille lyhyessä omaelämäkerrassaan.¹⁰⁶ Vapaa-ajalla tehty tutkimus oli kuitenkin 1800-luvulla Britanniassa sosiaalisesti hyväksyttävää Abercrombyn asemassa olevalle miehelle, ja tieteellisten seurojen kautta hän oli kanssakäymisissä samanhenkisten ihmisten kanssa.¹⁰⁷ Folkloristiikka, kielitieteet, antropologia, arkeologia ja muut häntä kiinnostaneet tieteenalat olivat myös tietyiltä osin elitistisempiä kuin monet luonnontieteelliset aihepiirit, jotka vetivät puoleensa tieteestä ammatillista uraa tavoittelevia keskiluokkaisia tutkijoita.¹⁰⁸ Tutkimusenteko toi joka tapauksessa Abercrombyn elämään sisältöä, jota hän olisi ehkä saattanut löytää myös muilta asemalleen sopivilta urilta, kuten juristina, politiikasta tai yritysmaailmasta. Sotilasura olisi saattanut olla luontainen polku Abercrombylle, mutta 1800-luvun loppupuolella Britanniaa koskettaneet konfliktit tapahtuivat pääosin siirtomaissa eikä Britannian armeijassa ollut tuolloin suuria ylenemismahdollisuuksia.¹⁰⁹ Abercrombya saattoikin innoittaa tutkimusentekoon sama seikkailunhalukkuus, joka olisi eri aikakautena saattanut toteutua myös armeijassa. Abercromby ei tehnytään tutkimuksiaan pelkästään nojatuolista käsin, vaan hän teki useita matkoja ulkomaille, joissa hän keräsi aineistoa ja tutustui tutkimiinsa kulttuureihin. Abercrombyn ei voida tietenkään katsoa edustaneen 1900-luvun ideaalia antropologisesta kenttätutkijasta, mutta tietyiltä osin hän oli oma-aloitteisempi kuin monet muut ajan antropologit ja folkloristit, jotka perustivat usein tutkimuksensa saamiinsa raportteihin ja toisen käden kuvauksiin.

Abercrombyn intressit sekä folkloristiikkaan että kielten opiskeluun olivat syynä myös hänen kiinnostukseensa suomalaisia kohtaan. Abercromby kertoo omaelämäkerrassaan saaneensa käsiinsä Kalevalan käännöksen noin vuonna 1884 ja kiinnostuneensa sen folkloristisesta sisällöstä. Samoihin aikoihin hänen veljensä oli kehottanut häntä opiskelemaan jotain agglutinoivaa kieltä, kuten Suomea. Abercromby ryhtyi aluksi opiskelemaan suomen kieltä itsenäisesti, mutta tuli pian lopputulokseen, että oppiakseen kielen kunnolla hänen täytyisi matkustaa opiskelemaan sitä Suomeen.¹¹⁰

¹⁰⁶ Abercromby 1907.

¹⁰⁷ Brittiläisiin tieteentekijöihin liitetyistä mielikuvista 1800-luvulla ks. Barton 2003, tutkijoihin 1700-luvulla liitetyistä mielikuvista, jotka tosin vaikuttivat vielä osin 1800-luvulla etenkin folkloristiikan kaltaisessa eliittisemmässä tieteenalassa ks. Shapin 2003.

¹⁰⁸ Aihetta käsitelty tarkemmin alaluvussa 2.1.3.

¹⁰⁹ Tämä oli ainakin Abercrombyn oma selitys sotilasuran lopettamiselle, Abercromby 1907, 561,

¹¹⁰ Abercromby 1907, 564.

3.2 Tutkimusta varten tehdyt matkat Suomessa ja Euroopassa

Ulkomailla matkustaminen ei ollut Abercrombylle mitenkään vierasta, sillä hän oli aikaisemmin asunut vuosia ulkomailla ja matkustellut varsin vapaasti. On kuitenkin silmiinpistävä, kuinka luottavasti ja itsevarmasti hän aloitti kontaktinsa Suomessa tuntematta sieltä henkilökohtaisesti ketään. Abercromby matkusti Englannista laivalla Pietarin kautta Helsinkiin, jonne hän saapui 25. toukokuuta 1885. Abercromby asettui ainakin alustavasti Helsingin Seurahuoneeseen, josta hänen ensimmäinen kirjeensä kielitieteilijä Otto Donnerille oli kirjattu. Kirjeessään hän kertoo, kuinka oli yrittänyt tavoitella Donneria tuloksetta saapumispäivänään.¹¹¹ Todennäköisesti Abercromby pääsi tapaamaan Donneria varsin pian kirjeen lähettämisen jälkeen, sillä muutama päivä myöhemmin *Uusi Suometar* listasi Helsingissä olevista matkustajista kertovassa uutisessaan Abercrombyn kaupungissa oleviin matkustajiin, muttei luetellut tätä muiden Seurahuoneessa oleskelevien ihmisten kanssa.¹¹² Abercrombyn ensimmäisen Suomen matkansa jälkeen kirjoittamasta kirjeestä saa kuvan, että hän olisi asunut Otto Donnerin veljen Alexander Donnerin (1827–1892) luona.¹¹³ Otto Donnerin kautta Abercromby sai myös englantia osaavan suomalaisen avustamaan häntä suomen kielen opinnoissa sekä Lönnrotin *Suomen Kansan Muinaisia Loitsurunoja* -teoksen¹¹⁴ (1880) esipuheen kääntämisessä. Abercromby aloitti myös ruotsin kielen opiskelun pystyäkseen lukemaan Lönnrotin sanakirjaa ja Karl Collanin (1828–1871) Kalevalan ruotsinnosta. Helsingissä ollessaan hän sai käsiinsä myös suomalaisia käsittelevää kirjallisuutta ja muodosti Donnerien lisäksi kontaktit kansanrunoustutkija Julius Krohnin kanssa.¹¹⁵ Suomessa Abercromby viipyi ensimmäisellä matkallaan noin kuusi viikkoa, sillä hän joutui lähtemään enneaikaisesti takaisin Englantiin kuultuaan veljensä Ralph Abercrombyn (1842–1897) sairastumisesta.¹¹⁶ Abercromby sai ainakin lievää huomiota aikaan Helsingissä, sillä edellä mainitun matkalaisuutisen lisäksi *Uusi Suometar* osasi uutisoida, että ”[e]räs

¹¹¹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.5.(1884). Käytän sulkuja kirjeiden vuosilukujen yhteydessä, mikäli itse kirjeen päiväykseen sitä ei ole kirjattu, mutta lähettämivuoden voi silti ymmärtää asiayhteydestä.

¹¹² Uusi Suometar, 30.5.1884, ”Matkustajia”, 1.

¹¹³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, elokuu 1884.

¹¹⁴ Tästedes käytän Lönnrotin kokoelmasta nimeä ”Loitsurunot”. Kirjoittaessani ”Loitsurunoista” isolla alkukirjaimella viitataan etupäässä juuri Lönnrotin kokoelmaan, mutta kirjoittaessani ”loitsurunoista” pienellä alkukirjaimella käsittelen korostuneemmin niiden edustamaa kansankulttuurillista osaa, jota Abercrombykin pääosin tarkasteli.

¹¹⁵ Abercromby 1907, 564.

¹¹⁶ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, elokuu 1884.

englantilainen tiedemies herra Abercromby, oleskelee täällä nykyään, Suomen kieltä oppiakseen. Hän tutkii etupäässä loitsurunojamme.”¹¹⁷ Abercrombyn aatelistausta ei ilmeisesti ollut vielä laajassa tiedossa suomalaisilla eikä hänkään näytä tuoneen sitä erityisesti esille.

Seuraavan matkansa Suomeen Abercromby teki jo seuraavana kesänä vietettyään ensin toukokuun Tukholmassa opiskelemassa ruotsin kieltä. Tukholmasta hän tuli Helsinkiin, josta tosin lähti jo kesäkuun alussa kohti Sortavalaa. Abercromby oli jo aikaisemmin esittänyt Julius Krohnille toiveensa viettää kesän Itä-Suomessa alueella, joilla kansanrunoja oli kerätty. Krohn olikin suositellut Abercrombya Kaarle Kustaa Samuli Suomalaiselle¹¹⁸ (1850–1907), joka toimi Sortavalan seminaarin matematiikan lehtorina.¹¹⁹ Historioitsija Hannes Sihvo kirjoittaa Sortavalan ollen karelianismin huomattavin tukikohta 1880-luvulta alkaen, jolloin sinne perustettiin kansakouluopettajaseminaari.¹²⁰ Sortavala oli siis erittäin sopiva Abercrombyn tarkoituksiin, sillä vaikka hän oli lähellä haluamiaan kansanrunouden keruualueita, oli kaupungissa intellektuellia seuraa sekä henkilöitä, joiden avulla hän pystyi jatkamaan suomen kielen opiskelujaan ja Loitsurunojen kääntämistä. Suomalaisen lisäksi Abercrombyn läheisiksi mainitsemiaan henkilöitä olivat Oskar Adolf Forsström (vuodesta 1906 Hainari, 1856–1910), Kosti Raitio (1855–1924), Konrad Alexis Hougberg (myöh. Waaranen, 1849–1923) ja Kaarlo Herman Tiihonen (1858–1940), joista kaikki paitsi Tiihonen olivat seminaarin opettajia. Useat heistä olivat myös sortavalaisen *Laatokka*-sanomalehden perustajia ja toimittajia.¹²¹

Abercromby käänsi Lehtori Hougbergin kanssa Loitsurunoja ja opiskeli Tiihosen avulla suomen kieltä. Opiskelun ja käännöstyönsä lisäksi hän myös matkusti lähiseudulla näiden henkilöiden kanssa. Sortavalassa Abercrombylla oli myös mahdollisuus kuulla ”Borissa vanhuksen” (Ontrei Vanninen, 1807–1891) kanteleensoittoa ja runonlaulantaa. Abercromby vietti Sortavalassa kokonaisuudessaan noin kolme kuukautta.¹²² Mielenkiintoinen lieveilmiö hänen matkastaan on *Laatokassa* ilmestynyt Abercrombyn kirjoittama neliosainen matkakertomus hänen Jerusalemin matkastaan. Lehden toimitus kehui Abercrombyn suomen kieltä, jota täytyi ”korjata vain vähänlaisesti”. Fennomaaniselle lehdelle tämä oli hyvä osoitus, ”ett’ei hyvällä tahdolla suomenkielen oppimiseen tarwita ’kahtakymmentä vuotta’, eipä aina

¹¹⁷ Uusi Suometar, 19.6.1884, ”Eräs englantilainen tiedemies”, 2.

¹¹⁸ Alun perin Carl Gustaf Samuel Suomalainen. Suomalainen käytti myös kirjailijanimiä Samuli S. ja Samuli Suomalainen.

¹¹⁹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 28.4.1885.

¹²⁰ Sihvo, 2003, 235–236.

¹²¹ Sihvo 2003, 236.

¹²² Suomen Wirallinen Lehti, 4.6.1885, ”Matkustava tiedemies”, 2; Ilmarinen 13.6.1885, ”Englantilainen tiedemies”, 3; Laatokka 15.9.1885, ”M:r Abercromby”, 2.

kahtakymmentä kuukauttakaan!”¹²³ Paluumatkallaan hän osallistui vielä Suomalais-Ugrilaisen seuran kokoukseen 19.9.1885.¹²⁴ Tämä Abercrombyn toinen Suomen matka oli kuitenkin alkujaan hieman epävarmalla pohjalla, sillä hän oli huolissaan mahdollisen Iso-Britannian ja Venäjän välisen sotatilan vaikutuksesta hänen matkaansa.¹²⁵ Onkin hyvä muistaa, että vaikka Abercromby pystyi matkustamaan 1800-luvun loppupuolella suhteellisen vapaasti, saattoivat valtioiden poliittiset tilanteet ajoittain rajoittaa tutkimuksentekoa.

Kolmannen Suomen matkansa Abercromby aloitti matkustamalla joulukuussa 1886 Hangosta junalla Ouluun, ilmeisesti päähänpistonaan vain halu kokea tämä vastavalmistunut rautatie. Oulusta hän matkusti reellä Iisalmen ja Joensuun kautta Sortavalaan, jossa hän tällä kertaa tutustui etupäässä Kalevalaan. Sortavalassa Abercromby sai kuulla aiotusta karhujahdistista, johon hän halusi osallistua. Tätä varten hän pyysi Julius Krohnia hankkimaan hänelle Helsingistä ase, jolle antoi tarkat ohjeet: “What I want is a 12 bore breechloader, to fire ball & therefore not to have a contracted muzzle. [...] If a Lancaster can be got for that price it would be better than a French or Russian made gun.”¹²⁶ Hiihtämiseen tottumaton Abercromby ei kuitenkaan pysynyt muiden metsämiesten matkassa vaan jäi itse saaliitta.¹²⁷ Noin kolmen kuukauden Sortavalassa olon jälkeen hän matkusti Helsinkiin, jossa tapasi tuttujaan Otto Donneria, Julius Krohnia ja arkeologi J. R. Aspelinia.¹²⁸

Abercrombylla oli seuraavaksi aikomuksena tehdä matka Venäjälle mordvalaisten pariin, mutta venäjänkielentaitoisen matkakumppanin poisjättäytyminen esti matkan toteuttamisen.¹²⁹ Kaukasian kielistä kiinnostuneena hän teki kuitenkin vuonna 1888 matkan Kaukasukselle, minkä myötä syntyi matkakirjallisuutta ja kielioppia yhdistävä *A Trip Through the Eastern Caucasus: With a Chapter on the Languages of the Country* (1889).¹³⁰ Tämäkään teos ei ole täysin irrallaan hänen suomalaisia käsittelevistä tutkimuksista, sillä teoksen kansilehdessä hän

¹²³ Laatokka 15.9.1885, ”Aleksandriasta Jerusalemiin”, 3. Matkakertomuksen seuraavat kolme osaa ilmestyivät Laatokan vuoden 1885 numeroissa 39, 41, 43.

¹²⁴ KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:1: SUS:n pöytäkirja 19.9.1885.

¹²⁵ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 28.4.1885. Abercrombyn viittaama syy maiden huonontuneisiin suhteisiin oli todennäköisesti nk. Pandjehin kriisi vuonna 1885, jossa Venäjän ekspansion Afganistaniin pelättiin eskaloituvan sodaksi Iso-Britannian kanssa.

¹²⁶ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 17.12.(1886); SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:4, Abercrombyn kirje Krohnille 17.12.(1886); Laatokka, 1.3.1887, ”Englantilainen tiedemies m:r Abercromby”, 1.

¹²⁷ Tallgren 1943–1944, 8–9; Laatokka 11.1.1887, ”Viisi karhua”, 2.

¹²⁸ Abercromby 1907, 565; Laatokka 21.12.1886, ”Englantilainen tiedemies m:r Abercromby”, 3; Laatokka 1.3.1887, ”Englantilainen tiedemies m:r Abercromby”, 1.

¹²⁹ Laatokka 1.3.1887, ”Englantilainen tiedemies m:r Abercromby”, 1; SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:3, Abercrombyn kirje Krohnille 27.12.(1886).

¹³⁰ Abercromby 1889a, Abercromby 1907, 566.

on katsonut soveliaaksi tittelinsä ja nimensä alla kertoa olevansa Suomalais-Ugrilaisen Seuran kirjeenvaihtajajäsen – asema, johon hänet valittiin helmikuussa 1888.¹³¹ Kenties Abercromby arvioi tämän tuovan teokselle lisää tieteellistä uskottavuutta tai sitten hän vain arvosti tuota jäsenyyttä yli muiden tieteellisten seurojen, joiden kanssa oli tekemisissä.

Vuoden 1892 kesällä Abercromby matkusti Tukholmaan, josta jatkoi Pohjois-Ruotsiin Luulajaan ja sieltä Kvikkjokkiin. Abercrombylla ei ollut tarkoitustakaan opiskella saamelaisen kieltä yhtä perusteellisesti kuin suomea, mutta hän perehtyi siihen hieman erään ruotsalaisen johdolla. Ruotsin Lapissa hän tapasi myös saamelaisia ja tutustui heidän uhripaikkoihinsa. Paluumatkallaan hän vietti jonkin verran aikaa Tanskassa. Matkallaan Abercromby yllättyi siitä, kuinka monet Ruotsin Lapissa olivat kaksikielisiä puhuen sekä ruotsia että saamea.¹³² Myöhemmin omaelämäkerrassaan hän muistelee, kuinka hänen tapaamansa ”mustatukkaiset, tummaihoiset lappalaiset [...] olivat aivan erilaista tyyppiä kuin vaaleanveriset suomalaiset.”¹³³

Abercromby teki vuonna 1893 touko- ja kesäkuussa lyhyen matkan Suomeen, jossa tapasi tuttujaan ja hankki uusia kirjoja tutkimustaan varten. Käydessään Porvoossa pastori Adolf Neoviuksen (1858–1913) luona hän sai kuulla Larin Paraskeen (1834–1904) runonlaulua. Pian Suomen matkansa jälkeen Abercromby matkusti Chicagoon folkloristiseen kongressiin, jossa hän piti esitelmän suomalaisista loitsurunnoista.¹³⁴ Edellä mainittujen suomalaisten lisäksi Abercromby mainitsee olleensa tekemisissä myös kielitieteilijä Arvid Genetzin (1848–1915), Borgströmin (mahdollisesti liikemies Johan Leonard, 1832–1907), kansatieteilijä Axel Olai Heikelin (1851–1924), kielitieteilijä Heikki Paasosen (1865–1919), joka Abercrombyn lahjoitusvaroin tutki mordvalaisia, kielitieteilijä Yrjö Wichmannin (1868–1932), historioitsija Ernst Gustaf Palménin (1849–1919), kansatieteilijä Matti Varosen (1861–1911) ja Erkon, (todennäköisesti kulttuurivaikuttaja J. H., 1849–1906) kanssa.¹³⁵

Abercrombya alkoi näinä aikoina kiinnostaa enenevässä määrin arkeologinen tutkimus ja hän suunnitteli perehtyvänsä etenkin Venäjän arkeologisiin löytöihin niiltä osin kuin nämä valottivat suomalaisten esihistoriaa. Tätä silmällä pitäen hän ryhtyi myös opiskelemaan venäjän kieltä. Ensimmäisen tähän liittyvän matkansa hän teki kesällä 1895, jolloin hän matkusti

¹³¹ Abercromby 1889a, v; KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:1: SUS:n pöytäkirja 18.2.1888.

¹³² KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 5.9.1892.

¹³³ Abercromby 1907, 566–567.

¹³⁴ Ibid., 567; Päivälehti 28.5.1893, ”Englantilainen suomen kielen tutkija”, 3; Uusi Suometar, 10.6.1893, ”Mr J. Abercromby, 3; Abercromby 1898b.

¹³⁵ Abercromby 1907, 567; KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 2.1.1890.

Berliinin kautta Latviaan ja Viroon, josta käsin hän vieraili lyhyesti myös Helsingissä. Baltiasta Abercromby matkusti Königsbergin, Danzigin, Kööpenhaminan ja Hampurin kautta takaisin Iso-Britanniaan. Tällä matkallaan hän vieraili kaupunkien museoissa sekä tapasi aihepiiristä tietäviä tutkijoita, kuten Rudolf Virchowin Berliinissä. Helsingissä Abercromby tapasi muun muassa Aspelinin ja Heikelin joiden kanssa hän keskusteli Suomen arkeologiasta.¹³⁶ Vuonna 1897 Abercromby teki toisen matkansa Venäjälle matkustaen Pietarin ja Moskovan kautta keskisemmälle Venäjälle Muromin, Kazanin, Permin, Jekaterinburgin ja Ufan kaupunkeihin. Tälläkin kerralla hän vieraili kaupunkien museoissa ja keräsi tutkimuskirjallisuutta. Erityisen tärkeitä olivat tapaamiset paikallisten tutkijoiden kanssa, jotka käyttivät Abercrombya eri kaivauksilla, neuvoivat häntä museoissa ja kertoivat hänelle Venäjällä tehdyistä tutkimuksista. Abercromby mainitsee tapaamistaan venäläisistä kreivitär Uvarovan (Praskovja Sergejevna, 1840–1924), professorit Anutšin (Dmitri Nikolaevitš, 1843–1923) ja Shtukenbergin (Aleksander Antonovitš Stuckenberg 1844–1905), herrat Novokreshtshenikin (Nikolai Nikiforovitš Novokreštšennih, 1842–1902) ja Teplukovin (Feodor Aleksandrovitš Teplouhov, 1845–1905) sekä museojohtaja Lobanovin (Dmitri Ivanovitš, 1842–1915).¹³⁷ Myös ajan suomalaiset tutkijat olivat tekemisissä samojen venäläisten tiedevaikuttajien kanssa, joita Abercromby tapasi matkallaan.¹³⁸

Tutkimusentekoa ajatellen Abercrombyn lähtökohdat matkustamiselle olivat suhteellisen hyvät. Itsenäisesti varakkaana miehenä hän ei ollut sidoksissa työhön, joka olisi muuten saattanut vaikeuttaa kuukausien mittaisille matkoille lähtöä. Samaten matkojen aiheuttamat kulut eivät olleet Abercrombylle huolenaihe. Hyvät ihmissuhdeverkostot avasivat ovia ja tekivät helpommaksi muodostaa uusia tuttavuuksia vieraissa maissa. Abercrombyn sosiaalinen status olikin melkein edellytys kanssakäymiseen varsin yläluokkaisissa tutkijapiireissä. Suomessa hän ei erikseen korostanut omaa aatelistaustaansa, mutta Abercromby sopi asemaltaan silti varsin hyvin suomalaisten tutkijoiden ja Sortavalan lehtorien säädyllisiin piireihin. Venäjän luokkatietoisemmassa yhteiskunnassa hän on saattanut hyötyä enemmänkin aatelistaustastaan, joskin tätä on vaikea suoraan todentaa. Abercrombylla ei ollut myöskään selvää antipatiaa esimerkiksi venäläisiä tutkijoita kohtaan, joka välillä hankaloitti suomalaisten tutkijoiden, kuten esimerkiksi J. R. Aspelinin, yhteistyötä venäläisten kanssa.¹³⁹

¹³⁶ Abercromby 1907, 568; Uusi Suometar 30.6.1895, ”Matkustajia”, 1, 3.

¹³⁷ Abercromby 1907, 568–569.

¹³⁸ Salminen 2003, 32, 70–71, 97.

¹³⁹ Ibid., 46; Salmela 2014, 17.

3.3 Kirjeenvaihto suomalaisten tutkijoiden kanssa

Abercromby kävi kirjeenvaihtoa niin suomalaisten yksityishenkilöiden, tutkijoiden kuin seurojenkin kanssa.¹⁴⁰ Tässä alaluvussa keskityn lähinnä hänen kirjeenvaihtoonsa suomalaisten tutkijoiden kanssa, joskin tämä ei suoraan tarkoita, että kirjeiden sisältö olisi yksinomaan tieteellistä. Erityisesti niiden tutkijoiden, joiden kanssa Abercromby oli eniten tekemisissä, vastaanottamat kirjeet olivat hyvinkin henkilökohtaisia. Vastaavasti osa hänen kirjeenvaihdostaan tiedemaailman ulkopuolella toimineiden yksityishenkilöiden kanssa saattoi sisältää hyvin oleellista aineistoa hänen tutkimuksensa kannalta.

Kirjeenvaihto on hyvin katoavaista lähdemateriaalia, koska yksittäiset kirjeet ovat usein ainutkertaisia kappaleita ja niiden säilyminen on usein vaatinut saajaltaan, ja tämän jälkeläisiltä, tietoista päätöstä tai käytäntöä säilyttää kirjeet. Kirjeiden usein arkinen sisältö on saattanut tehdä niiden säilyttämisestä turhaa, mutta toisaalta hyvin henkilökohtaiset tai merkittävät kirjeet ovat saattaneet tuntua vastaanottajista arvokkailta dokumenteilta. Kirjallisten materiaalien yleisten hävittäjien, kuten tulipalojen ja tuholaisien, lisäksi kirjeenvaihtoa uhkaavat monet muut tekijät, kuten muutot ja kuolemat. Kirjeenvaihdon päätyminen arkistoihin on vaatinut kirjeensaajilta tai heidän jälkeläisiltään myös uskoa, että nämä aineistot saattaisivat kiinnostaa tulevia jälkipolvia.

Tämän tutkimuksen kannalta on suotuisaa, että monet suomalaiset, joiden kanssa Abercromby oli kirjeenvaihdossa, ovat lahjoittaneet kirjeensä eri arkistoihin, pääosin Kansallisarkistoon. Abercrombykin testamenttasi kirjalliset jäämistönsä Edinburghin yliopiston kirjastolle, joka on arkistoinut kyseisen materiaalin. Valitettavasti Abercrombylla itsellään on säilynyt paljon vähemmän suomalaisten tutkijoiden lähettämiä kirjeitä kuin mitä suomalaisista arkistoista löytyy hänen kirjoittamiaan kirjeitä. Kuvaavaa on, että niiden kahden suomalaisen tutkijan, joiden kanssa Abercromby kävi vilkkainta kirjeenvaihtoa, Otto Donnerin ja E. N. Setälän, arkistoissa on säilynyt yhteensä 25 Abercrombyn lähettämää henkilökohtaista kirjettä¹⁴¹, mutta Abercrombyn arkistossa ei ole yhtään henkilökohtaista kirjettä Donnerilta tai Setälältä. Tähän olivat syynä todennäköisesti Abercrombyn puutteelliset säilyttämiskäytännöt jo varsin pian kirjeiden saapumisen jälkeen, sillä jo vuonna 1888 hänen oltuaan melkein kolme vuotta

¹⁴⁰ Tässä tutkimuksessa käsiteltävien Abercrombyn kirjeiden vastaanottajia, sisältöä ja kirjoitusvuosia kuvattu tarkemmin liitteessä 2.

¹⁴¹ Donner ja Setälä kirjoittivat kirjeitä Abercrombylle myös SUS:n edustajina.

kirjeenvaihdossa Donnerin kanssa, Abercromby ei ilmeisesti pystynyt löytämään Donnerin allekirjoitusta rahalähetystä varten. Abercromby joutuikin käyttämään Julius Krohnin allekirjoitusta tämän lähettämästä kirjeestä, joka Abercrombylla jostain syystä oli säilynyt Donnerin kirjeitä paremmin.¹⁴² Abercrombyn kirjeenvaihtoa ei siis pysty täydellisesti rekonstruoimaan, mutta etenkin hänen lähettämiään kirjeitä on säilynyt niin paljon, että niiden sisällöstä voidaan tehdä varsin kattavia päätelmiä kirjeenvaihdon yleisestä luonteesta. On myös mahdollista, että Abercrombyn lähettämiä kirjeitä on säilynyt enemmän kuin mitä tämän tutkimuksen tarpeisiin on koottu, mutta keskeisimpien hänen kanssaan tekemisissä olleiden tutkijoiden (Julius Krohn, Otto Donner, E. N. Setälä) ja suomalaisten tiedeseurojen kirjeenvaihto on koottu osaksi tätä tutkimusta.

Kirjeenvaihtoyhteyden muodostaminen ei ollut kuitenkaan mikään yksinkertainen asia etenkään 1800-luvulla, jolloin siihen liittyi monenlaisia kirjoittamattomia käytänteitä ja etikettisääntöjä. Abercrombykaan ei nähtävästi kokenut soveliaaksi lähestyä suomalaisia tutkijoita suoraan, vaan hän käytti suosittelijana Edinburghin yliopiston rehtoria Alexander Grantia, joka oli tavannut Otto Donnerin vuonna 1883 Edinburghin yliopiston 300-vuotisjuhlallisuuksien yhteydessä. Kirjeessään Donnerille Grant kertoi Abercrombyn filologisista intresseistä sekä mainitsi hänen olevan Earl of Glasgow'n lanko.¹⁴³ Abercromby toi ilmeisesti kirjeen itse Donnerille ensimmäisellä Suomen matkallaan yhdessä oman kirjeensä kanssa. Myöhemmin Abercrombyn kontaktit Julius Krohniin avasivat vuorostaan ovia Sortavalan suuntaan. Abercromby mainitsee myös hyödyntäneensä suosituskirjettä Kaukasuksen matkallaan ja voisi olettaa, että hän hyödynsi kontaktejaan myös muilla matkoillaan Saksassa, Skandinaviassa ja Venäjällä.¹⁴⁴

Abercrombyn tulevien matkojen valmistelu ja tehtyjen matkojen kuvailu olivat yleisiä aihepiirejä hänen kirjeissään. Tämä oli tietysti tärkeää hänen järjestäessään useita matkojaan Suomessa, mutta Abercromby piti suomalaiset tutkijatuttunsa myös tietoisina muista ulkomaanmatkoistaan ja siitä, kuinka ne edistivät hänen tutkimuksiaan.¹⁴⁵ Matkaselostuksissa on tietysti mukana myös sosiaalinen aspekti, jossa kerrotaan kuulumisia ja valmistellaan toista

¹⁴² SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:5, Abercrombyn kirje Krohnille 20.3.(1888); CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/136, Krohnin kirje Abercrombylle 25.12.1885.

¹⁴³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Alexander Grantin kirje Otto Donnerille, 14.5.1884. John Abercrombyn sisko Montague (1835–1931) oli avioitunut George Boylen (1825–1890) kanssa vuonna 1856.

¹⁴⁴ Abercromby 1907, 566.

¹⁴⁵ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirjeet Donnerille, 5.9.1892 ja 22.10.(1895).

mahdolliseen vierailuun lähitulevaisuudessa. Esimerkiksi Abercrombyn joulukuussa 1886 lähettämät kirjeet Krohnille ja Donnerille hänen kolmannelta Suomen matkaltaan sisälsivät selostusta hänen tekemästään matkasta Hangosta Oulun kautta Sortavalaan, hänen tutkimuksellisista ja viihteellisistä tekemisistään Sortavalassa sekä suunnitelmasta palata Helsingin kautta, jossa toivoi näkevänsä tuttujaan.¹⁴⁶ Tutkimuksellisten matkojen lisäksi Abercromby mainitsee kirjeissään usein eri tieteellisiä kongresseja, joissa on tavannut joitain yhteisiä tuttuja tai joissa toivoo tapaavansa kirjeen vastaanottajan.¹⁴⁷

Abercromby keräsi suuren osan käyttämästään tutkimuskirjallisuudesta matkoillaan, mutta hän sai myös paljon teoksia lahjoina tai lähetyksinä tutuiltaan. Tämä kirjojen ja muiden kirjoitusten lähettäminen oli molemminpuolista, sillä Abercromby lahjoitti tutuilleen omia julkaisujaan sekä muuta näitä mahdollisesti kiinnostavaa kirjallisuutta.¹⁴⁸ Johanna Lilja on tutkinut suomalaisten tiedeseurojen ulkomaisten seurojen kanssa käymää julkaisuvaihtoa, joskaan henkilöiden kahdenvälistä kirjavaihtoa ei voida suoraan verrata tiedeseurojen pragmaattiseen yhteistyöhön.¹⁴⁹ Abercrombyn toiminta vastaakin lähemmin Liljan kuvaamaa ulkomaalaisten kirjeenvaihtajajäsenien ja tieteellisten seurojen välistä julkaisuvaihtoa, johon Abercrombykin osallistui ainakin SUS:n ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) kanssa.¹⁵⁰ Suomalaiset olivat erityisen kiinnostuneita uusista suomalaisia käsittelevistä julkaisuista Britanniassa.¹⁵¹ Tuttujensa ja seurojen lisäksi Abercromby hankki suomalaisia kirjoja usein mainitsemansa kirjakauppias Gustaf Wilhelm Edlundin (1829–1907) kautta, joskin usein vain luottoa vastaan

¹⁴⁶ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 17.12.(1886); SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:4, Abercrombyn kirje Krohnille 17.12.(1886).

¹⁴⁷ Esim. KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 26.10.1891 ja KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 229–231, Abercrombyn kirje Setälälle 8.9.1911.

¹⁴⁸ SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:1–2, Abercrombyn kirjeet Krohnille 26.10.(1885) ja 14.12.(1885); KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 2.1.1890; KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 210–211, Abercrombyn kortti Setälälle 28.6.1901.

¹⁴⁹ Lilja 2012.

¹⁵⁰ Lilja 2012, 268–277; Suomi (toim. SKS) 1893, Kolmas jakso, 6 osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1891–1892”, 5; Suomi (toim. SKS) 1899, Kolmas jakso, 17 osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1898–1899”, 135. Useat Otto Donnerin ja E. N. Setälän lähettämät kirjat olivat monet juuri SUS:n julkaisuja ja nämä teokset lähetettiin osin seuran puolesta. Abercrombyn lähettämistä tai lupaamista kirjoista on vaikea sanoa olivatko ne osoitettu vastaanotettaville vai heidän edustamansa seuran laajempaan käyttöön.

¹⁵¹ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 206–209, Abercrombyn kirje Setälälle 31.1.1901.

johtuen rahan lähettämisen vaikeudesta Suomeen.¹⁵² Abercromby välitti Edlundin kautta myös PPHF:n kopioita suomalaisille tutuilleen.¹⁵³

Osassa Abercrombyn kirjeissä näkyy vahva sympatia suomalaisia ja suomensukuisia kansoja kohtaan, kuten hänen vuonna 1891 lähettämässään kirjeessä Donnerille:

I greatly fear the famine now raging in the Central Russia will cause much suffering and may lend to further diminish the comparatively small number of Mordvins, Cheremess and other peoples of Finnish stock in the region. That would be very sad.¹⁵⁴

Etenkin 1900-luvun alussa hänen samaistumisensa suomalaisten nationalismiin 'sortovuosien' aikaan on varsin selvää hänen kirjeissään E. N. Setälälle:

Probably I shall never be able to visit Finland again, but I assure you that I shall never forget it. The country and its people have left an indelible impression on my memory and the feeling that it ought to and will retain its language and institutions in spite of all effects of its enemies to eradicate or to change them. Tenacity of character is one of the best characteristics, one of the best natural endowments of any people and that the Finns possess in a very remarkable degree, so that I have no fear for their future. In the course of their destiny they may have to pass through dark days but if they pull together and are held together by a strong national sentiment, cemented by unity of language and aim they will certainly retain their independence and national individuality. Victory belongs to the strong and strength does not reside in the numbers.¹⁵⁵

Tämä suomalaisten tukeminen näkyi myös hänen kirjeissään Sortavalan tutulleen Tilma Hainarille (1861–1940) tämän pyytäessä avustusta Karjalassa sijaitseville suomalaisille kouluille sortovuosien aikaan:

I know that Russia is trying its best to Russify Finland, but hope it will never succeed. Certainly the Finnish schools must be kept up & I will send you a subscription, when I know where you are, to the fund for founding private Finnish schools in places where they have been forcibly closed.¹⁵⁶

¹⁵² KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kortti Donnerille, 5.12.(1892).

¹⁵³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.11.(1898).

¹⁵⁴ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 19.9.(1891).

¹⁵⁵ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 213–216, Abercrombyn kirje Setälälle 2.3.1907.

¹⁵⁶ SKS KIA Tilma Hainarin arkisto. Kirjekokoelma 721:16:1, Abercrombyn kirje Hainarille 3.12.(1907–1910-luku).

I am much interested in what you write me about the Finnish schools in Carelia and I enclose a cheque for £10 as a donation to the Funds. I think you will be able to cash it in Helsingfors without difficulty. Certainly schools and plenty of them, are the best means for combatting the attempt to russify Finland.¹⁵⁷

Tieteellisissäkin aihepiireissä Abercrombylla oli vahva usko suomalaisten kykyihin, joka esimerkiksi näkyi hänen kommentoissaan Setälälle suomalaisugrialaisten kielten tutkimuksen viimeisimpiä löytöjä: “In conclusion I think the Finns are to be congratulated on the fact that they can trace back their language to a far remoter past than it is possible to carry the so called Indo-European languages.”¹⁵⁸

Keskustelu tieteellisistä aihepiireistä olikin tyypillistä Abercrombyn kirjeissä suomalaisille tutkijoille ja hänen kirjeenvaihtonsa oli aktiivisinta vuosina jolloin 1884–1893, jolloin hän teki suurimman osan matkoistaan ja kirjoitti pääosan suomalaisia käsittelevistä artikkeleistaan.¹⁵⁹ Tutkimuksellinen sisältö vaihteli kuitenkin kirjeiden välillä ja se oli harvoin ehdottomassa pääosassa, kuten esimerkiksi Abercrombyn Krohnille lähettämässä kirjeessä, jossa hän kyseli *noita*-sanana etymologiasta.¹⁶⁰ Yleisesti ottaen Abercromby ei kysynyt lisäneuvoa tai keskustellut paljoa hänen tutkimuksensa aiheista, vaan sai todennäköisesti tarpeelliset tietonsa lukemistaan kirjoista. Tutkimuksensa sivussa Abercromby teki myös Loitsurunojen käännöstyötä, johon hän sai kirjeiden välityksellä neuvoa lehtori Raitiolta.¹⁶¹ Oman tutkimuksensa lisäksi Abercromby kiinnostui erityisesti suomalaisten tutkijoiden tekemistä tutkimusmatkoista Siperiaan ja Mongoliaan, joiden keskeisiä löytöjä olivat kivikaiverrukset, joita kaikkia ei vielä osattu tulkita. Abercromby keskusteli kirjeiden välityksellä Donnerin kanssa erityisesti niin kutsutuista Jenisei- tai Orhon-kirjoituksista, jotka oli kaiverrettu kahteen kivipaateen Mongoliassa.¹⁶² Abercromby kyseli kivikirjoituksia käsittelevien kirjojen perään yhteensä seitsemässä vuosina 1890–1893 lähettämässään kirjeessä Donnerille ja esitti lopulta omia teorioitaan ja tulkintojaan kivikirjoituksista.¹⁶³ Abercromby oli ottanut myös kantaa kivikirjoituksista käytyyn keskusteluun Britanniassa kirjoittamalla lyhyen artikkelin *The*

¹⁵⁷ SKS KIA Tilma Hainarin arkisto. Kirjekokoelma 721:16:2, Abercrombyn kirje Hainarille 21.12.(1907–1910-luku).

¹⁵⁸ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 223–226, Abercrombyn kirje Setälälle 9.12.1915.

¹⁵⁹ Abercrombyn kirjeiden sisällöstä ja aikajakaumasta laajemmin ks. liite 2.

¹⁶⁰ SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:2, Abercrombyn kirje Krohnille 14.12.(1885).

Krohnin vastaus: CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/136, Krohnin kirje Abercrombylle 25.12.1885.

¹⁶¹ CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/77–78, Raition kirjeet Abercrombylle 23.10.1888 ja 7.1.1889.

¹⁶² Kivipiirroksia käsitellyt Salminen 2003, 96–100 ja Salminen 2008, 38–42.

¹⁶³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 28.1.1893.

Babylonian and Oriental Record -lehteen.¹⁶⁴ Kivikirjoitusten tulkinnan ratkaisi lopulta tanskalainen filologi Vilhelm Thomsen, joka osoitti nämä kirjoitukset turkkilaisiksi.¹⁶⁵

Useat suomalaisia ja kivikirjoituksia käsitelleistä tutkimuksista olivat SUS:n julkaisuja, joita todennäköisesti juuri Donner lähetti Abercrombylle seuran puolesta. Donner edusti 1800-luvulla pääosin seuraa Abercrombyn suuntaan, mikä onkin luontevaa, sillä hän toimi seuran johtotehtävissä tämän Suomen-tutkimusten aikana: sihteerinä vuosina 1884–1888, varaesimiehenä 1889–1893 ja esimiehenä 1894–1909.¹⁶⁶ Abercromby pyysi juuri Donneria välittämään seuralle kiitokset kirjeenvaihtajajäseneksi valinnasta ja järjesti seuralle lähettämäänsä rahalahjoituksia Donnerin ja Julius Krohnin kautta, sekä myöhemmin E. N Setälän välityksellä tämän ollessa SUS:ssa Donnerin seuraajana samoissa luottamustehtävissä: sihteerinä 1889–1893, varaesimiehenä 1894–1909 ja esimiehenä 1910–1935.¹⁶⁷ Rahalahjoitusten lähettäminen suomalaisille ei ollut mitenkään yksinkertainen asia, sillä brittiläisillä pankeilla ei ollut toimipisteitä Helsingissä, joten Abercromby joutui järjestämään ensimmäisten rahalahjoitustensa välityksen Rothschildien kautta.¹⁶⁸ Ilmeisesti varojen lähettäminen helpottui myöhempinä vuosina, sillä Abercromby ei enää lähettänyt vastaavanlaisia neuvoja shekkiensä rahastuksesta. Abercrombynkaan varallisuus ja kyky tukea suomalaisten tutkimuksia ei ollut pohjaton, sillä hän joutui valittelemaan vuonna 1898 lähettämässään kirjeessä Donnerille, ettei ollut pystynyt lahjoittamiaan lupaamiaan rahoja samojedien parissa tehtävälle tutkimukselle johtuen Australian vuoden 1892 pankkikriisien vaikutuksesta hänen tuloihinsa. Hän kuitenkin lupasi lähettää varat tulevina vuosina ja lahjoittikin vuonna 1911 £100 samojeditutkimusta varten.¹⁶⁹

Huolimatta käytännöllisistä asioista, kuten matkoista, kirjalähetyksistä ja rahalahjoituksista, joita Abercromby järjesteli kirjeidensä välityksellä, on kirjeenvaihto aina samalla myös sosiaalinen tapahtuma, jossa vaalitaan henkilökohtaisia suhteita. Kertomukset tehdyistä matkoista ja lahjoina lähetetyt kirjat ovat myös ymmärrettävissä tuttavien välisenä kanssakäymisenä. Selvimpiä osoituksia tästä ovat Abercrombyn kirjeissä usein toistuvat toivomukset terveisten välittämisestä muille tämän suomalaisille tutuille. Kirjeissään Otto

¹⁶⁴ Abercromby 1891a.

¹⁶⁵ Salminen 2003, 100.

¹⁶⁶ Salminen 2008, 256.

¹⁶⁷ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 17.9.1888; Salminen 2008, 256.

¹⁶⁸ SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:5, Abercrombyn kirje Krohnille 20.3.(1888).

¹⁶⁹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.11.(1898); KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:3: SUS:n pöytäkirja 23.9.1911; KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 229–231, Abercrombyn kirje Setälälle 8.9.1911.

Donnerin Abercromby otti myös tavakseen kysyä tältä hänen silmiensä vointia, sillä Donnerilla ilmeisesti oli joitain silmävaivoja. Abercromby on myös saattanut samaistua erityisesti tähän Donnerin vaivaan, sillä hän joutui palaamaan ensimmäiseltä Suomen matkaltaan etuajassa juuri veljensä sairastumisen takia, joka ilmeisesti liittyi erityisesti hänen silmiinsä.¹⁷⁰ Myöhemmässä kirjeessään Abercromby kertoi Donnerille hoitokeinoista, joilla Ralph Abercrombyn vaiva korjaantui, ja toivoi Donnerin saamien hoitojen olleen yhtä tehokasta.¹⁷¹ Veljensä lisäksi Abercromby mainitsee kirjeissään sukulaisistaan ja perheestään vain siskonsa, jonka luona Donner oli vierailut.¹⁷² Selvästikään Abercrombyn verkostot suomalaisten tutkijoiden kanssa eivät levinneet hänen laajempaan lähipiiriinsä Britanniassa, lukuun ottamatta Donnerin yhteydenottoja Abercrombyn siskoon.¹⁷³ Abercromby ei ilmeisesti ollut myöskään läheisesti yhteyksissä Britanniassa asuviin suomalaisiin, sillä hän ei ainakaan mainitse ketään heistä omaelämäkerrassaan tai kirjeissään. Olisi ehkä odotettavaa, että Abercrombylla olisi ollut kontakteja suomalaiseen antropologiain/sosiologiain Edvard Westermarckiin (1862–1939), johon hän viittaa pari kertaa tutkimuksissaan, mutta mikään Abercrombyn kirjeenvaihdossa tai hänen elämäkerrassaan ei viittaa tähän.¹⁷⁴ Westermarck asui ja vieraili Britanniassa kuitenkin paljon vuodesta 1887 lähtien, joten ei ole täysin mahdotonta, että he olisivat jossain yhteydessä tavanneet. Westermarck oli muun muassa läheisesti tekemisissä Tylorin kanssa, jonka kirjoituksiin brittiläiset folkloristit perustivat omia päätelmiään.¹⁷⁵

Abercrombyn monikielisyys näkyy hänen kirjeissään, sillä hän kirjoitti englannin lisäksi kirjeitään usein suomeksi ja osan SUS:lle osoitetuista kirjeistään myös ranskaksi, kun nämä kulkivat Kustaa Fredrik Karjalaisen kautta (1871–1919), joka todennäköisesti ei osannut yhtä hyvin englantia.¹⁷⁶ Mieluiten Abercromby kirjoitti kuitenkin äidinkielellään, jonka Donner, Setälä ja Julius Krohn hallitsivat riittävästi. Hänen suomeksi kirjoittamansa kirjeet ovat myös helposti ymmärrettäviä, joskin niissä ilmenee joitain omalaatuisia sanavalintoja ja lauserakenteita. Esimerkiksi Abercrombyn ensimmäinen kirje Setälälle:

¹⁷⁰ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, Lokakuu 1884.

¹⁷¹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 28.4.1885.

¹⁷² KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 29.9.(1892).

¹⁷³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: The Countess of Glasgow'n (Montague Boyle) kirje Donnerille, (päiväämätön).

¹⁷⁴ Abercromby 1890a, 454; Abercromby 1898a I, 184.

¹⁷⁵ Lagerspetz, Bruun & Ahlbäck 2014, 22–28.

¹⁷⁶ KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, Fa:2, Abercrombyn kirje SUS:lle, 23.7.1905; CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/139, SUS:n kirje Abercrombylle 15.8.1911.

Eilen palautuessani Edinburghin Kaupungista, missä viivyttelin kuudeksi viikoksi, löysin Suomalis-Ugrilaisen Seuran aikakauskirjan IX:en ja X:en vihon Prof. Ahlqvistin ”Wogulischer Wörterverzeichniss” kanssa. Heistä minä pyydän kiittää Seuraa. Tulevana vuonna minä toivon päästä taas Suomenmaahan. Olin ainut sitä tehdä tänä vuonna, mutta se seikka, että olen myynyt minun taloni Lontoossa ja olen siirtämäiselläni Edinburghin kaupunkiin sinne asumaan, on estänyt minua.”¹⁷⁷

Ainakin Adolf Neovius kirjoitti Abercrombylle kirjeensä ruotsiksi, mutta ilmeisesti hän ei hallinnut tätä kieltä kovin vahvasti, vaan vastasi Neoviukselle suomeksi.¹⁷⁸ Näiden edellä mainittujen kielten lisäksi Abercromby osasi myös saksaa, espanjaa, italiaa, latinaa, iiriä, muinais- ja nykykreikkaa, venäjää sekä jollain tasolla ainakin käsittelemiään Kaukasuksen kieliä.¹⁷⁹ Hän ei tietystikään hallinnut kaikkia näitä kieliä yhtä hyvin, vaan joutui esimerkiksi käännettämään saamiaan venäjänkielisiä kirjeitä.¹⁸⁰

3.4 Konkreettinen tutkimusenteko

Abercrombyn kirjeenvaihdosta ja hänen matkojaan käsittelevistä lähteistä saa jonkinlaisen kuvan siitä, kuinka hän tutkimustaan käytännössä teki. Abercromby ei kerännyt aineistoksi uutta Lönnrotin Loitsurunoihin liittyvää kansanrunoutta, vaan Suomen matkoillaan hän keskittyi ensin opiskelemaan nykysuomea ja myöhemmin arkaaisempaa Kalevalan ja Loitsurunojen kieltä. Hänen käännöstyönsäkään ei ollut täysin itsenäistä, vaan Abercrombylla oli apuna Sortavalan seminaarin lehtoreita sekä muita suomalaisia. Lähimmäksi lähdeaineiston keruuta voisi laskea Abercrombyn tekemät käynnit eri eurooppalaisissa museoissa, joiden säilyttämiin arkeologisiin löytöihin hän perehtyi ja teki niistä muistiinpanoja sekä kynäpiirroksia. Abercrombyn matkoillaan tekemät muistiinpanot eivät myöskään avaa paljoa hänen ajatteluprosessiaan, sillä ne ovat täynnä pääosin referoituja tekstinpätkiä hänen

¹⁷⁷ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 227–228, Abercrombyn kirje Setälälle 24.5.(1892).

¹⁷⁸ CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/49, Neoviuksen kirje Abercrombylle 8.9.1893; KA Adolf Neoviuksen arkisto B:4, Abercrombyn kirje Neoviukselle 10.11.1893; KA Adolf Neoviuksen arkisto B:5, Abercrombyn kirje Neoviukselle 12.8.1894.

¹⁷⁹ Tallgren 1943–1944, 3.

¹⁸⁰ CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/54–55, N. Novokreštšennihin kirjeet Abercrombylle 3/15.1.1898 ja 3/15.2.1898.

lukemistaan kirjoistaan tai jo varsin pitkälle vietyä omaa analyysia, joka ei merkittävästi eroa hänen lopullisista teksteistään. Abercromby oli kuitenkin muistiinpanoissaankin äärimmäisen järjestelmällinen ja vaivautui jopa tekemään osaan muistivihkoistaan omat hakemistot. Järjestelmällisyys muistiinpanojen teossa on varmasti ollut olennaista, jotta monivuotinen tutkimus- ja kirjoitusprosessi pysyi hallinnassa.¹⁸¹ Suomalaisten tutkijoiden lisäksi hän oli kirjeenvaihdossa Sortavalan tuttujensa sekä eräiden muiden suomalaisten, kuten pastori Neoviuksen, kanssa. Abercromby oli myös matkojensa jälkeen yhteyksissä joihinkin venäläisiin tutkijoihin, kuten herra N. Novokreštšennihiin, jolta sai osan PPHF:ssa käyttämistään valokuvista.¹⁸²

On aiheellista kysyä, voiko hänen tekemäänsä tiedonkeruuta edes kutsua kunnan tutkimukseksi, koska hän ei itse kerännyt uutta aineistoa vaan tukeutui aikaisempiin tutkimuksiin ja keskusteluihin aihepiireihin enemmän perehtyneiden ihmisten kanssa. Toisaalta 1800-luvulla vain yliopistojen, museoiden tai tieteellisten akatemioiden rahoittamat tutkijat pystyivät tekemään perusteellisia kenttätutkimuksia. Abercromby oli kuitenkin itsenäisenä tutkijana äärimmäisen aktiivinen etsimään monipuolista tutkimuskirjallisuutta suomalaisista, eikä hän sulkenut itseään vain suomalaisten tutkijoiden piireihin, vaan vieraili myös muissa maissa, joissa suomalaisia tutkittiin.

3.5 Abercrombyn tutkimuksenteon kansainvälinen merkitys

Abercromby oli omissa tutkimuksissaan tekemisissä monien eri tieteellisten verkostojen kanssa, ja koko toiminnallaan hän edusti hyvin tieteentekemisen transnationaalista luonnetta 1800-luvun lopulla. Ajan suomalaisia käsitteleviä tutkijoita olisi mielekästä tarkastella tarkemminkin verkostoanalyysin määrällisten menetelmien avulla, mutta tässä alaluvussa käsitellään Abercrombyn verkostoja vain pintapuolisesti tekemättä pitkälle vietyjä johtopäätöksien niiden laajemmasta merkityksestä. Enemmän huomiota saa tutkimuksenteon

¹⁸¹ Suuri osa Abercrombyn muistivihkoista on säilynyt Edinburghin yliopiston kirjaston arkistossa yhdessä hänen muiden kirjallisten jäämistöjensä kanssa.

¹⁸² CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/54–55, N. Novokreštšennihiin kirjeet Abercrombylle 3/15.1.1898 ja 3/15.2.1898; Abercromby 1898a I, vii.

muu transnationaalinen luonne.¹⁸³ Tämä alaluku keskittyy lähinnä vain Abercrombyn tapaamiin ihmisiin; hänen tutkimuksensa vaikutteita tarkastellaan laajemmin seuraavassa luvussa.

Abercrombyn kontaktit kattoivat käytännössä koko Itämeren alueen ja ulottuivat Venäjälle aina Uralille saakka. Hänellä oli tietysti myös laaja tuttavaverkko Britanniassa ja muualla maailmassa, mutta hänen Suomen-tutkimuksensa kannalta nämä eivät ole yhtä olennaisia. Abercrombylle keskeiset kontaktit voidaan jakaa kielellisten ja maantieteellisten seikkojen mukaan karkeasti suomalaisiin, skandinaaveihin, saksalaisiin, venäläisiin ja Baltian maiden asukkaisiin. Baltiassa vaikuttaneet tutkijat olivat pääosin alueen saksankielistä eliittiä, joka edusti 1800-luvun lopulla vielä merkittävää osaa alueen sivistyneistöstä. Baltiansaksalaiset, kuten myös suomalaiset, olivat tietysti Venäjän keisarikunnan alamaisia, mutta muodostivat laajemmasta venäjänkielisestä tiedeyhteisöstä irrallisen yhteisön, joka oli läheisesti yhteydessä Keski-Euroopan muuhun saksankieliseen tiedemaailmaan. Venäläistämistoimet Baltiassa lisäsivät entisestään baltiansaksalaisten tutkijoiden kontakteja Saksaan.¹⁸⁴ Tieteen kansainvälisen luonteen takia kaikki edellä mainitut ryhmät olivat tekemisissä keskenään, joskin vuorovaikutuksen määrä riippui viime kädessä yksittäisistä henkilöistä. Tietääkseni laajaa määrällistä analyysia näiden maiden tutkimuskenttien yhteyksien paljoudesta ei ole tehty, joten tämä käyttämäni jako perustuu pitkälti välilliseen tulkintaan tutkimuskirjallisuudesta ja Abercrombya koskevasta lähdeaineistosta.

Suomalaiset olivat, kuten tässä luvussa on käynyt ilmi, Abercrombyn tutkimuksen kannalta tärkein ihmisryhmä. Nämä Abercrombyn suomalaiset kontaktit voidaan myös jakaa karkeasti kahteen ryhmään: pääkaupunkiseudun tieteelliseen piiriin ja Sortavalan seminaristeihin. Rajanveto näiden ryhmien välillä ei ole kuitenkaan erityisen tarkkaa, sillä Sortavalan lehtorit olivat kaikki yliopiston kasvatteja, ja he kansantajuistivat muiden tutkimuksia paljon oppikirjoiksi. Kaikki Abercrombyn eteläsuomalaisista tutuistakaan eivät olleet tutkijoita, vaan esimerkiksi J. H. Erkko oli keskeisempi henkilö suomalaisen kulttuurin kannalta ja Adolf Neovius tallensi Parasken runoja papintyönsä ohella. Tutkimuksenteon ammatillistuminen oli siis Suomessakin vasta vakiintumassa yliopistoihin, ja monet Abercrombyn tutut olivat

¹⁸³ Transnationalistisen lähestymistavan käytöstä tieteenhistoriasta ks. Turchetti, Herran & Boudia 2012.

¹⁸⁴ Hiden & Housden 2008, 36. Esimerkiksi Abercrombyinkin viittaama baltiansaksalainen historioitsija Theodor Schiemann (1847–1921) lähti Baltiasta venäläistämistöimien seurauksena ja päätyi aikanaan Itä-Euroopan historian professoriksi Berliinin yliopistoon (Altrichter 2005, ”Schiemann, Theodor”). Tutkijoiden muutto ei ollut vain Venäjältä Saksaan, vaan esimerkiksi saksalaislähtöinen turkologi Friedrich Wilhelm Radloff (1837–1918) teki tutkijanuransa pääosin Venäjällä.

oppituoliensa ensimmäisiä haltijoita. Suomen sivistyneistön kenttä kattoikin 1800-luvun lopulla akateemisten henkilöiden lisäksi paljon pappissäädyn edustajia sekä seminaarien opettajia. Abercrombyn Suomen kontaktien kannalta keskeisimmät henkilöt, Otto Donner, Julius Krohn ja E.N. Setälä, olivat kuitenkin kaikki suomalaisten tutkimusseurojen keskeisiä vaikuttajia ja yliopistojen professoreita.

Abercromby vieraili Skandinaviassa ainakin Ruotsissa ja Tanskassa, mutta ei kirjeissään ja omaelämäkerrassaan mainitse muita henkilöitä kuin tohtori Rosendahlin (mahdollisesti Henrik Victor, 1855–1918), joka näytti hänelle Ruotsin Lapissa saamelaisten pyhiä kiviä.¹⁸⁵ Abercromby viittasi PPHF:ssä skandinavialaisten tutkijoiden teoksiin, mutta ei ole tiedossa tapasiko hän ketään heistä tai muita suomalaisia tutkineita skandinaaveja.¹⁸⁶ Vuonna 1895 Abercromby teki matkan Saksaan, Baltiaan, Suomeen ja Tanskaan, mutta ei suomalaisten lisäksi mainitse matkalla tapaamista henkilöistä muita kuin Berliinissä tapaamansa Rudolf Virchowin. Virchow antoi Abercrombylle ”muutamia erinomaisia suosituksia”, mutta näidenkin sisältö on spekuloinnin varassa.¹⁸⁷ Mahdollisesti Virchow kertoi Abercrombylle hyödyllisistä museoista ja henkilöistä, joita tämän kannattaisi tavata Baltiassa tai ehkä Virchow vihjasi tälle suomalaisiin liittyvää kirjallisuutta. Todennäköisesti Abercromby ja Virchow keskustelivat myös Virchowin suomalaisia käsittelevistä tutkimuksista, joihin Abercromby viittasi myöhemmin omassa tutkimuksessaan. Virchow olikin Gustaf Retziuksen lisäksi eniten suomalaisia antropologisesti tutkineita henkilöitä.

Abercrombyn mainitsemat venäläiset edustivat hyvin monenlaisia tutkimusaloja: kreivitär Uvarova oli keskeinen vaikuttaja Moskovon arkeologisessa seurassa, professori Anutšin oli yksi Venäjän keskeisimmistä antropologeista, professori Stuckenberg oli geologi-paleontologi, Novokreštšennih oli Permissä vaikuttanut arkeologi, Teplouhov oli naturalisti ja metsänhoitaja, jolla oli laaja suomalaisia tutkijoitakin kiinnostanut tšuudilaiskokoelma ja Lobanov oli museonjohtaja Jekaterinburgissa.¹⁸⁸ Timo Salminen mainitsee useat Abercrombyn tapaamista venäläisistä suomalaista Venäjän-arkeologiaa käsittelevässä teoksessaan¹⁸⁹, joten on mahdollista, että Abercromby sai tuntemiltaan suomalaisilta neuvoja hänen tutkimuksensa kannalta hyödyllisistä venäläisistä henkilöistä. Venäläisten tiedevaikuttajien avustuksella hän

¹⁸⁵ Abercromby 1907, 567.

¹⁸⁶ Ks. viite 1.

¹⁸⁷ Abercromby 1907, 568.

¹⁸⁸ Salminen 2003, 32, 70–71; Anutšinia käsitelty laajasti Mogilner 2013; <http://enc.permculture.ru>:

Новокрещенных Николай Никифорович; Lobanovista <http://book.uraic.ru/events/2007/0/0/514>.

¹⁸⁹ Salminen 2003.

tutustui maassa tehtyihin arkeologisiin kaivauksiin, esinelöytöihin ja aihepiiriä käsittelevään kirjallisuuteen. Abercrombyn kontaktit venäläisiin tutkijoihin eivät olleet vain kahdenkeskeisiä, sillä ainakin Teplouhov oli osallisena järjestämässä Novokreštšennihin lähettämiä kuvia Abercrombylle ja Novokreštšennih kertoi kirjeissään myös Teplouhovin perheen kuulumisia.¹⁹⁰

Vaikka Abercromby teki tutkimustaan hyvin kansainvälisistä lähtökohdista eikä hänen tutkimukseensa liittynyt mitään selvää kansallista tai imperialistista lähtökohtaa, ei tämä tilanne ollut välttämättä sama hänen kanssaan tekemisissä olleiden tutkijoiden suhteen. Euroopan tieteellinen kenttä oli 1700-luvulta lähtien hyvin kansainvälistä, ja erimaalaiset tutkijat muodostivat ainakin nimellisesti ylikansallisen tiedeyhteisön. Tässä ”tiedon tasavallassa” (eng. ”Republic of Letters”) tutkijat välittivät tuloksiaan ja ajatuksiaan tiedeyhteisön eri jäsenien välillä kulkeneiden kirjeiden avulla.¹⁹¹ Tällaisen suoran ajatuksenvaihdon rinnalle alkoi 1800-luvulla syntyä kansallisia instituutioita, kuten tiedeakatemiaita, joiden kautta tieteellinen toiminta enenevässä määrin tapahtui. Tutkimuksia alettiin myös julkaista tieteellisissä julkaisuissa aikaisempien kiertokirjeiden sijasta.¹⁹² Vuosisadan edetessä monitieteelliset instituutiot menettivät merkitystään tieteenteon kannalta, mutta säilyttivät arvovaltaisen roolinsa. Tutkimuksen kannalta tärkeämmäksi nousivat uudet tiedealakohtaiset seurat ja järjestöt.¹⁹³ Tutkijoidenkin asennoituminen alkoi olla 1800-luvulla kansallista, joskin tämä ei välttämättä vaikuttanut tutkimuksen tasoon; ’totuudenmukaisuus’ pysyi edelleen ihanteena, sillä tutkimustuloksilla hankitun kansainvälisen maineen ajateltiin nostavan myös tutkijan edustavan kansakunnan mainetta.¹⁹⁴

Tutkimusten taustalla saattoi olla kuitenkin myös erinäisiä kansallisia syitä, kuten suomalaisten tutkijoiden erityisellä kiinnostuksella ”suomensukuisiin kansoihin” ja kielisukulaisiin. Esimerkiksi Rudolf Virchowin suomalaisia käsittelevien tutkimusten taustalla oli ranskalaisen Armand de Quatrefages väite preussilaisten suomalais- ja slaavilaisjuurista, jonka kumoaminen oli Virchowin tarkoituksena.¹⁹⁵ Myös Gustaf Retziuksen ja muiden ruotsalaisten antropologien suomalaisia ja saamelaisia käsittelevien tutkimusten taustalla oli tarve määritellä ruotsalaisuutta

¹⁹⁰ CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/54–55, N. Novokreštšennihin kirjeet Abercrombylle 3/15.1.1898 ja 3/15.2.1898.

¹⁹¹ Lilja 2012, 35–41.

¹⁹² Schoeder-Gudehus 1990, 910.

¹⁹³ Somsen 2008, 363–366; McClellan 2003, 105–106.

¹⁹⁴ Saunier 2013, 86.

¹⁹⁵ Ks. alaluku 2.2.2.

suhteessa näihin rodullisesti erilaisina ja usein alempiarvoisina pidettyihin kansoihin.¹⁹⁶ Venäjällä suomalaiset ja suomensukuiset kansat olivat olennainen osa Venäjän esihistoriaa ja valtion syntytarinaa.¹⁹⁷ Antropologisilla tutkimuksilla selvitettiin myös alamaiskansojen ja hallitsevien venäläisten välistä suhdetta, jossa suuri osa Venäjän keisarikunnan kansalaisista nähtiin eri etnisten ryhmien sekoituksena.¹⁹⁸ Venäläisessä antropologiassa ei ollut siis samanlaista pakkomiellettä rotupuhtaudesta kuin esimerkiksi 1900-luvun saksalaisessa rotuopissa. Venäläiseen arkeologiaan vaikuttivat venäläiskansalliset ajatukset, jotka suuntasivat tutkimusta pitkälti slaavilaisen esihistorian tarkasteluun. Baltian alueiden saksankieliset tutkijat muodostivat kuitenkin osin irrallisen tiedepiirin, jonka tutkimuksien tavoite oli eri kuin etnisesti venäläisillä tutkijoilla. Saksalaisten tutkijoiden kiinnostuksen kohteena olivat korostuneemmin Venäjältä löytyneet ”goottilaiset” muinaisjäänteet, joiden uskottiin valottavan germaanisten kansojen menneisyyttä.¹⁹⁹

Verrattuna muihin aikakauden suomalaisia käsitteleviin tutkimuksiin Abercrombyn oman tutkimuksensa lähtökohdat eivät olleet nationalistisia. Etenkin brittiläinen folkloristinen tutkimus oli hyvin ’epäkansallista’, sillä Britteinsaarten ulkopuolisten kulttuurien tutkimuksen keskiössä oli universaalien kulttuuripiirteiden tutkiminen ja todentaminen. Jotkin brittiläisistä folkloristeista halusivat tutkimuksen enemmänkin keskittyvän Britannian omaan kulttuuriperintöön, mutta brittiläisen folkloristiikan kansainvälinen suuntautuminen oli ilmeistä jo Folk-Lore Societyn alkuajoista.²⁰⁰ Suomalaisilla ei ollut brittiläisille myöskään selvää imperialistista merkitystä, toisin kuin monilla muilla ’primitiivisillä kansoilla’, joiden antropologisen tutkimisen tutkimuksen taustalla olivat usein siirtomaapoliittiset syyt.²⁰¹ Tähän verrattuna suomalainen kansatieteellinen tutkimus oli, kuten alan nimestäkin jo näkyy, korostuneen kansallista, ja esimerkiksi Kalevalaan liittyvään tutkimukseen vaikuttivat nationalistiset tulkinnat, joita Abercrombylla ei ollut ulkopuolisena brittinä tarvetta omaksua.²⁰²

¹⁹⁶ Isaksson 2001, 146–150.

¹⁹⁷ Ks. alaluku 2.2.2.

¹⁹⁸ Hieman erilaisia lähestymistapoja olivat Anutšinin monogenistinen lähestymistapa, jossa eri rotujen olemassaoloa ei erityisesti edes käsitelty ja Ivan Sikorskyn kanta, että venäläinen rotu oli slaavilaisten ja suomalaisten rotujen sekoitus. (Mogilner 2013, 133–136, 176).

¹⁹⁹ Salminen 2003, 193–195.

²⁰⁰ Wingfield & Gosden 2014.

²⁰¹ Stocking 1987, 81–92, 240–245, 272–273.

²⁰² Erotten monista muista suomalaisista, Julius ja Kaarle Krohn tarkastelivat Kalevalaa ei-historiallisena teoksena, jonka runoaineksia oli lainattu eri kansoilta. Uusromantiikan ja Suomessa lisääntyneen kansallisuusaatteen myötä Kaarle Krohnkin kääntyi kannattamaan 1900-luvun alussa Kalevalaa Suomen kansan tuotteena, joka kuvasti hohdokasta kansallista menneisyyttä (Wilson 1985, 55–75).

Kaikista kansallisista vaikutteista huolimatta 1800-luvun tieteellinen maailma oli korostuneen kansainvälistä, joka näkyi erityisesti tieteellisissä kongresseissa, joita järjestettiin monilla tieteenaloilla.²⁰³ Abercrombykin osallistui useisiin folkloristisiin kongresseihin, joskin hän itse esitelmöi tutkimuksestaan vain Chicagon vuoden 1893 folkloristisessa kongressissa. Vuoden 1891 Lontoossa järjestetyssä folkloristisessa kongressissa Abercromby oli mukana myös monissa järjestystehtävissä.²⁰⁴ Kyseisessä kongressissa hän tapasi myös Kaarle Krohnin veljen Ilmari Krohnin (1867–1960), joka teki Abercrombyyn hyvän vaikutuksen.²⁰⁵ Abercromby sai myös tässä yhteydessä Krohnilta SKS:n julkaisuja ja tiedon pääsystä SKS:n kirjeenvaihtajajäseneksi.²⁰⁶ Vuonna 1900 Abercromby osallistui Pariisissa folkloristiseen kongressiin, josta kirjoitti selonteon Folk-Lore Societylle.²⁰⁷ Folklorististen kongressien lisäksi Abercromby osallistui myös ainakin kansainvälisiin orientalismin-kongresseihin vuonna 1897 Pariisissa ja 1912 Ateenassa. Pariisin kongressissa hän sai kuulumisia Otto Donnerista ja ennen Ateenan kongressia lähettämässään kirjeessä hän toivoi näkevänsä E. N. Setälän kongressissa.²⁰⁸ Abercrombylla oli myös ainakin tarkoituksena osallistua vuoden 1892 kongressiin Lontoossa ja tavata Donner siellä, mutta hän ei todennäköisesti ehtinyt osallistua siihen, koska oli kongressin alettua vielä Kööpenhaminassa.²⁰⁹ Kansainväliset kongressit olivat siis myös Abercrombylle tärkeitä tapahtumia, joissa tavata tuttuja ja luoda mahdollisesti uusia kontakteja. Kongressit ylläpitivät myös tietoisuutta eri maissa tehdyistä tutkimuksista, joten vaikka eri maissa tehdyillä tutkimuksilla saattoi taustalla olla kansallisia pyrkimyksiä, oli kansainvälinen tieteellinen yhteisö silti tutkimuksien tärkeimpiä yleisöjä.²¹⁰

Poliittiselta ja taloudelliselta kannalta Suomea on tarkasteltu yleensä periferiana suhteessa Länsi- ja Keski-Euroopan maihin sekä Ruotsiin ja Venäjään, joiden osana Suomi oli pääosan historiastaan.²¹¹ Toisaalta osa uudemmissa tutkimuksista on haastanut aikaisempaa käsitystä,

²⁰³ Yleisemminkin tieteen kansainvälisyydestä, mutta erityisesti kansainvälisistä kongresseista ks. Schoeder-Gudehus 1990.

²⁰⁴ Jacobs & Nutt 1890.

²⁰⁵ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 26.10.1891

²⁰⁶ Suomi: Kirjoituksia isänmaallisista aineista 1893, Kolmas jakso, 6. osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1891–1892”, 37.

²⁰⁷ Abercromby 1900.

²⁰⁸ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.11.(1898); KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 229–231, Abercrombyn kirje Setälälle 8.9.1911.

²⁰⁹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 5.9.1892.

²¹⁰ Kansainvälisten kongressien merkityksistä kansalliselle/kansainväliselle tutkimukselle ks. Saunier 2013, 85–86, 120.

²¹¹ Esim Kaukiainen 1980.

jossa Suomea automaattisesti käsiteltiin vähäisempänä alueena Euroopan laidalla, ja nostanut esiin suomalaisten tutkijoiden tiiviit suhteet muihin eurooppalaisiin tutkijoihin.²¹² Suomalaiset tieteenalat kehittyivätkin 1800-luvun lopulla merkittävästi ja olivat joillain mittareilla jopa maailman kärkeä.²¹³ Suomalaisia käsittelevän tutkimuksen suhteen Britannia ja Lontoo olivat täysin mitättömiä verrattuna moniin muihin Euroopan maihin, puhumattakaan Suomesta. Abercrombyn matkat voidaankin mieltää tarpeena liikkua aihepiiriä käsittelevän tutkimuksen periferiasta (Englannista) sen keskukseen (Suomeen).

Suomi ja erityisesti Helsinki eivät olleet kuitenkaan itsestäänselvyksiä tämän suhteen, sillä suomensukuisten kansojen tutkimisen keskuksia olivat perinteisesti olleet Pietarin ja Moskovan tiedeyhteisöt, joissa ajan johtavat suomalaiset tutkijat, kuten Anders Johan Sjögren, myös vaikuttivat. Painopiste alkoi siirtyä kohti Helsinkiä vasta M. A. Castrénin tekemien etnografisten ja kielitieteellisten tutkimusmatkojen luoman esimerkin myötä, minkä seurauksena suomalaisten tiedeseurojen, kuten SUS:n ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen, masinoima tutkimus keskittyi enemmän suomalaisten menneisyyden hahmottamiseen Venäjällä kuin tutkimuksiin kotimaassa.²¹⁴ Yksittäiset venäläiset tutkijat tekivät tietysti tutkimuksia myös suomensukuisista kansoista, mutta koska Venäjän tieteenalat eivät tältä osin järjestäytyneet yhtä merkittävästi kuin suomalaiset, ja koska venäläinen tutkimus keskittyi muihin teemoihin, siirtyi tutkimuksen keskus Helsingin tieteellisiin piireihin.²¹⁵ Suomalaiset tutkijat julkaisivat löydöksiään Euroopan valtakielillä saksaksi, ranskaksi ja vähäisemmissä määrin myös englanniksi tavoitellen tutkimukselleen myös kansainvälistä hyväksyntää.²¹⁶ Suomalaiset ja venäläiset tiedeyhteisöt voidaan nähdä kilpailevina verkostoina, joiden suhteellisen merkityksen muutoksen selittää osaltaan suomalaisten tutkijoiden ja instituutioiden suurempi panostus suomensukuisia kansoja käsittelemään tutkimukseen.²¹⁷

Näiden verkostojen merkitykseen vaikutti myös niiden transnationaalinen ulottuvuus, jota edistettiin muun muassa valitsemalla ulkomaalaisia kirjeenvaihtajajäseniä suomalaisiin seuroihin, julkaisemalla tutkimuksia tieteen valtakielillä ja avustamalla tarvittaessa ulkomaalaisia tutkijoita. Tämä kaikki yhteistoiminta edesauttoi myös suomalaisten tutkijoiden

²¹² Esim. Hietala 1992, 238–243 ja Lilja 2012, 58–63. Periferian käytössä tieteenhistoriassa ks. Guillem-Llobat 2008 ja Lilja 2012, 49–54.

²¹³ Esimerkiksi Julius ja Kaarle Krohnin kehittämä maantieteellis-historiallinen metodista tuli yksi keskeisimmistä teoreettisista lähestymistavoista folkloristiikkaan 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa.

²¹⁴ Salminen 2003, 44–46, 63–65, 203–204.

²¹⁵ Salminen 2003, 31–33, 74.

²¹⁶ Mm. SUS:n julkaisut *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* ja *Finnisch-Ugrische Forschungen*.

²¹⁷ Tieteen kehityksen näkemistä tieteellisten verkostojen välisenä kilpailuna ovat käsitelleet Turchetti, Herran & Boudia 2013, 331.

näkemyksien välittymistä tieteen kansainväliselle kentälle. Suomalaisten yhteistyö Abercrombyn kanssa on siis ainakin jossain määrin ymmärrettävissä osana tiedeyhteisöjen ja eri tieteellisten näkemysten välistä kilpailua.

Kansainvälinen toiminta 1800-luvun lopulla ei ollut kuitenkaan täysin ongelmaton Abercrombynkaan osalta. Vaikka postin kulkeminen Iso-Britannian ja Suomen välillä oli suhteellisen nopeaa ja ongelmaton, muut seikat, kuten rahan lähettäminen olivat huomattavan vaikeita. Pankkitoiminnan kansainvälisyys riippui pankkien välisestä yhteistyöstä ja eri maissa sijaitsevista toimihenkilöistä. Esimerkiksi 1880-luvulla brittiläisillä pankeilla ei ilmeisesti ollut Suomessa shekkien lunastamisen mahdollistavaa yhteistoimintaa. Abercromby onnistui kuitenkin lähettämään rahansa Rothschildtien kansainvälisen verkoston kautta.²¹⁸ Rothschildin pankkisuvun ylikansallinen toiminta oli siis vielä 1800-luvun lopulla tärkeää, vaikka kansallisten pankkien kasvu oli heikentänyt suvun valtaa Euroopan pankkimaailmassa.²¹⁹ Kansainvälinen matkustaminen oli suhteellisen helppoa rauhan aikaan, joka vallitsi koko Abercrombyn tutkimuksen ajan, mutta sodanuhka Iso-Britannian ja Venäjän välillä oli todellinen huoli myös Abercrombyn kohdalla vuonna 1885.²²⁰

Seuraavassa luvussa tarkastellaan, kuinka Abercrombyn kansainväliset kontaktit eri tieteellisiin keskusteluihin näkyvät hänen tutkimuksissaan. Tarkastelussa on erityisesti, kuinka hän tasapainottelee eri tieteenalojen luomien tutkimustulosten kanssa, sekä kuinka eri tieteelliset traditiot näkyvät hänen tutkimuksissaan.

²¹⁸ SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:5, Abercrombyn kirje Krohnille 20.3.(1888).

²¹⁹ Hautcoeur 2009, 409.

²²⁰ Ks. tarkemmin viite 118.

4 Abercrombyn tieteelliset julkaisut

Abercromby teki tutkimuksiaan vuosien ajan 1880- ja 1890-luvuilla. Hänen eri kirjoituksiensa eri lähtökohdat paljastavat hänen tutkimuksiansa aikana tapahtunutta ajatuksen muutosta, mutta tietyt piirteet ja tutkimukselliset valinnat toistuvat hänen eri teksteissään. Yksittäisten huomioiden lisäksi hänen tutkimuksistaan voidaan siis tehdä käsitehistoriallisia johtopäätöksiä sekä huomioita hänen teksteissään näkyvistä vaikutteista. Tässä luvussa tarkastellaankin näitä Abercrombyn suomalaisia käsitteleviä tutkimuksia, joita ilmestyi eri tieteellisissä julkaisuissa ja laajempaan teoksena *The Pre- and Proto-Historical Finns*. Kaksi ensimmäistä alalukua käsittelevät yleisellä tasolla Abercrombyn eri kirjoituksia. Kolmannessa alaluvussa analysoidaan Abercrombyn valintaa tutkia Lönnrotin kokoamia Loitsurunoja sekä sitä, miten hän suhtautui Kalevalaan ja eepoksen englanniksi kääntäneisiin miehiin. Abercrombyn käyttämiä käsitteitä suomalaisista ja ihmisryhmistä yleisesti tarkastellaan tarkemmin neljännessä alaluvussa. Viidennessä alaluvussa keskitytään puolestaan hänen tutkimuksiinsa vaikuttaneisiin brittiläisiin ja mannereurooppalaisiin tutkijoihin sekä tutkimuksellisiin traditioihin. Luvun keskiössä on Abercrombyn suhde muihin suomalaisista kirjoittaneisiin tutkijoihin ja etenkin se, kuinka hän muiden tutkijoiden ja tutkimustraditioiden vaikutuksesta huolimatta teki viime kädessä omaa ainutlaatuista tutkimustaan.

4.1 Abercrombyn tutkimuksien julkaisut

Valtaosa Abercrombyn suomalaisia käsittelevistä kirjoituksista oli *Folk-Loressa* 1890-luvulla ilmestyneitä artikkeleita, mutta hän otti jo vuonna 1888 osaa keskusteluun eräiden suomen kielen sanojen etymologioista *The Academy* -lehdessä, haastaen kahden aikaisemman kirjoittajan tulkintoja. Omissa tulkinnoissaan Abercromby vetosi Donnerin ja kielitieteilijä August Ahlqvistin (1826–1889) tutkimuksiin.²²¹ Ensimmäiset *Folk-Loressa* ilmestyneet Abercrombyn artikkelit suomensukuisista kansoista eivät olleet uusia tutkimuksia, vaan

²²¹ *The Academy*, vol. 33, Tammik.-Kesäk. 1888. Abercrombyn tekstejä "Some Finnish Etymologies" ja "Finnish Numerals", s. 47, 294, 328.

Abercrombyn ”The Beliefs and Religious Ceremonies of the Mordvins” (1889) oli käännös Aspelinin *Kirjallisessa Kuukauslehtessä* ilmestyneistä mordvalaisten juhlamenoja käsittelevistä kirjoituksista, jotka olivat puolestaan käännös ”Mr. Melnikofin” venäjänkielisestä tekstistä.²²² Myös Abercrombyn ”Marriage Customs of the Mordvins” (1890) oli käännös, tällä kertaa Vladimir Mainovin (1845–1888) *Mordvankansan häätäpoja* -teoksesta (1883).²²³ Vaikka Abercromby pääosin käänsi vain aikaisempien tutkimuksien tekstiä, hän otti myös tutkijoiden päätelmiin kantaa artikkelien viitteissä.

Itsenäisimmän työnsä Abercromby teki loitsurunojen parissa, joiden käännöksiä ilmestyi *Folk-Loressa* vuosina 1890–1893 viidessä eri artikkelissa.²²⁴ Tutkimuksellisempia artikkeleita olivat ”An Analysis of Certain Finnish Origins” (1892), jossa Abercromby vertaa suomalaisia loitsuja eri kulttuurien folkloristiseen aineistoon, sekä Abercrombyn Chicagon folkloristisessa kongressissa pitämä esitys ”The Magic-Poetry of the Finns and Its Application in Practice” (1893) loitsurunoista.²²⁵ Ilmeisesti vuonna 1892 Abercromby löysi vuonna 1589 ilmestyneestä englantilaisia tutkimusmatkoja käsittelevästä kirjasta saamenkielisen sanalistan, jonka hän lähetti SUS:lle omien tulkintojensa kanssa. Saamelaiskieliin perehtynyt Arvid Genetz piti sanalistasta esitelmän tullen hieman eri tuloksiin kuin Abercromby, joskin ollen samaa mieltä Abercrombyn keskeisen päätelmän kanssa, etteivät sanalistan saamelaiset ole alueella nyt asuvien saamelaisten esi-isiä.²²⁶ Abercrombylta pyydettiin PPHF:n ilmestymisen jälkeen eri yhteyksissä suomalaisia käsitteleviä kirjoituksia eri julkaisuihin ja tapahtumiin, mutta hän kieltäytyi näistä vedoten omiin vähäisiin ensi käden tietoihinsa aihepiiristä, pitkään ikäänsä ja siihen, että oli siirtynyt tutkimaan Britannian esihistoriallista arkeologiaa.²²⁷ E. N. Setälä mainitsee esimerkiksi *Valvojassa* vuonna 1899 ilmestyneessä kirjoituksessa ”XII:s kansainvälinen orientalistikongressi” unkarilaisen Anton Hekmannin esittäneen kongressissa ”perustettavaksi keskusorganin suomalais-ugrilaisia tutkimuksia varten, s. o. aikakauskirjan [...]”, jonka ”toimittajaksi ja henkiseksi johtajaksi” hän ehdotti kaikkia länsimaita varten Abercrombya.²²⁸

²²² Abercromby 1889b.

²²³ Abercromby 1891a.

²²⁴ Abercromby 1890b, 1890c, 1891b, 1892b, 1893a.

²²⁵ Abercromby 1898b.

²²⁶ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 17.12.1892; KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:2, SUS:n pöytäkirja 21.1.1893; Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja 1895, XIII:2, 1–10.

²²⁷ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 206–209, Abercrombyn kirje Setälälle 31.1.1901; KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, Fa:4, Abercrombyn kirje SUS:lle 22.12.1912.

²²⁸ Setälä 1899, 780.

Tutkimuksiansa lisäksi Abercromby kirjoitti myös arvioita suomalaisia käsittelevistä kirjoista. *The Academy* -lehdessä ilmestyi vuonna 1893 hänen kirjoittamansa positiivinen arvio Neoviuksen toimittamasta Parasken runojen ensimmäisestä osasta. Abercromby kirjoitti ajatuksiaan teoksesta ja sen myöhempien osien toimituksesta myös Neoviukselle, joka oli pettynyt julkaisun vähäiseen tilaajamäärään.²²⁹ Abercrombyn arvio voidaan nähdä eräänlaisena palveluksena suomalaiselle tutulleen, joskin teos tuskin sai paljoa uusia tilauksia Britanniasta. Abercromby julkaisi arvioita suomalaisten tuttujensa julkaisuista myös *Folk-Lore* -lehdessä, johon hän kirjoitti positiiviset arviot kahdesta Kaarle Krohnin toimittamasta suomalaisia kansansatuja käsittelevästä teoksesta sekä Matti Varosen toimittamasta *Suomen kansan muinaisia taikoja: I Metsästystaikoja* (1891) -teoksesta.²³⁰ Etenkin arvio Krohnin *Suomalaisia Kansansatuja: I osa Eläinsatuja* -teoksesta (1886) oli hyvin ylistävä: “In conclusion it is hardly necessary to say that this volume is by far the most complete collection of animal stories of any one country that has yet been published, and that it is furnished with all the necessary details relating to the places of collection, the collectors and narrators' names, that scientific study demands.”²³¹ Omien mielipiteidensä lisäksi Abercromby lähinnä referoi teosten sisältöä, joskin Krohnin ensimmäisen teoksen kohdalla hän myös analysoi satujen taustalla olevia mahdollisia yhteyksiä muihin mytologioihin.²³² Abercromby arvosteli italialaisen Domenico Comparettin Kalevalaa käsittelevän teoksen kahdesti käsitellen ensin teoksen italian- ja saksankielisiä versioita ja arvioiden teoksen englanninkielisen version kuusi vuotta myöhemmin. Yleisesti Abercrombyn arvio Comparettin teoksesta oli positiivinen, joskin hän nosti esiin myös Comparettin tulkintoja, joista muut tutkijat tai hän itse olivat eri mieltä.²³³

²²⁹ *The Academy* 14.10.1893, no. 1119, J. A., “A New Finnish Publication”, 320; KA Adolf Neoviuksen arkisto B:4, Abercrombyn kirje Neoviukselle 10.11.1893; CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/3/49, Neoviuksen kirje Abercrombylle 8.9.1893.

²³⁰ Abercromby 1887; Abercromby 1891c; Abercromby 1894.

²³¹ Abercromby 1887, 166.

²³² *Ibid.*, 164–166.

²³³ Abercromby 1893b; Abercromby 1899.

4.2 *The Pre- and Proto-Historical Finns* -teoksesta yleisesti

Abercrombyn suomalaisia käsittelevän tutkimuksen pääteoksen *The Pre- and Proto-Historical Finns* julkaisi vuonna 1898 lontoolainen kustantamo David Nutt, jota johti Alfred Nutt (1856–1910). Nutt oli itsekin aktiivinen folkloristi, joka tutki etenkin kelttiläistä mytologiaa ja Graalin legenda. Richard Dorson laskee hänet osaksi ajan johtavia brittiläisiä folkloristeja, ja Nutt toimikin vuonna 1897 The Folk-Lore Society:n puheenjohtajana. Nutt oli myös mukana perustamassa seuran lehteä, jonka julkaisua hän hoiti vuodesta 1890.²³⁴ Abercrombyn PPHF julkaistiin siis Britannian kenties johtavassa folkloristiseen kirjallisuuteen keskittyvässä kustantamossa, jonka julkaisut painottuivat vahvasti tieteellisiin teoksiin verrattuna populaarimpiin folkloristisiin teoksiin, kuten esimerkiksi Andrew Langin julkaisemiin satukokoelmiin.²³⁵ PPHF julkaistiin ”The Grimm Library” -sarjan yhdeksäntenä ja kymmenentenä osana. Sarjan aikaisemmat osat käsittelivät pääosin folkloristisia ja mytologisia aiheita, kuten georgialaisia kansankertomuksia, Perseuksen legenda ja irlantilaisia myyttejä. Teokset painottuivat vaihtelevasti käännöskirjallisuuden ja tutkimuskirjallisuuden välille, joten PPHF ei ollut tässä suhteessa kovin poikkeava, joskin teoksen ensimmäisen osan laaja taustoitus ja empiriapainotteinen kontekstialisointi erottavat sen sarjan muista teoksista, jotka keskittyivät enemmän kirjalliseen analysointiin.

Abercrombyn kaksiosainen teos *The Pre- and Proto-Historical Finns: Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns* on oman perehtymiseni mukaan kattavin 1800-luvulla ulkomaalaisen kirjoittajan katsaus Suomen ja suomalaisten esihistoriaan. Tutkimuksissaan hän kokosi laajasti useiden tieteenalojen ja useilla eurooppalaisilla kielillä kirjoitettua tutkimuskirjallisuutta aiheesta. Abercrombyn omin sanoin:

[...] I have tried, with the combined aid of craniology, archaeology, ethnography, and philology, brought up to date, to sketch as succinctly as possible the pre- and proto-historic history of the Eastern and Western Finns, showing the various stages of civilisation to which they successively advanced after contact with higher civilisations, at different periods of their evolution from Neolithic times to the middle ages.²³⁶

²³⁴ Dorson 1968, 229–239; Wood 1999.

²³⁵ Andrew Lang julkaisi yhteensä 25 Fairy Books –satukirjaa ja esimerkiksi brittiläinen folkloristi Laurence Gomme kritisoi Langia satujen viihteellistämistä, ks. Dorson 1968, 205, 309.

²³⁶ Abercromby 1898a I, vi.

Rakenteellisesti kaksiosaisen PPHF:n ensimmäisen osa toimii eräänlaisena pohjustuksena ja taustoitukseksi englanninkieliselle yleisölle, joka tiesi aihepiiristä ennestään vain vähän. Ensimmäisen osan loppu ja toinen osa lähes kokonaisuudessaan perustuvat Abercrombyn tulkintoihin ja käännökseen Lönnrotin Loitsurunoista. Suuri osa Loitsurunojen käännöksistä oli jo aikaisemmin ilmestynyt artikkeleina *Folk-Loressa*.²³⁷

Abercrombyn PPHF otettiin Suomessa yleisesti ottaen positiivisesti vastaan. *Uusi Suometar* ja *Päivälehti* kirjoittivat teoksesta pintapuoliset arviot, joissa referoivat teosta lyhyesti ja mainitsivat Abercrombyn tekemät matkat Suomessa.²³⁸ *Uusi Suometar* mainitsi myös teoksen arvon aikaisemman tutkimuksen kokoajana: ”Kirjantekijä on tässä teoksessaan ensi kerran ainakin niin laajasti kokonaisuudeksi yhdistänyt tieteellisen väittelyn ja sen tulokset tähän kuuluvalla alalla.”²³⁹ Teos esitettiin myös helmikuussa 1899 SKS:n kokouksessa, jossa seura päätti kirjallisesti onnitella Abercrombya teoksen valmistumisesta sekä kiittää seuran lahjana saamasta kappaleesta.²⁴⁰

Vuoden 1901 alussa Abercromby kirjoitti Setälälle PPHF:n saamasta vastaanotosta: ”My book was reviewed in 16 English newspapers and in three or four foreign Reviews. It was well spoken of and has I believe interested a good many people in Finnish subject.”²⁴¹ Brittiläisissä lehdissä Abercrombyn teosta arvioitiin usein yhdessä tai sitä verrattiin Comparettin Kalevalaa ja suomalaista kansanrunoutta käsittelevään tutkimukseen, jonka englanninkielinen versio *Kalewala and the Traditional Poetry of the Finns* ilmestyi samana vuonna.²⁴² Abercromby saikin kritiikkiä joiltain kirjoittajilta, koska ei viitannut Comparettiin tutkimuksessaan, vaikka italian- ja saksankieliset versiot tämän teoksesta olivat jo vuosia olleet saatavilla.²⁴³ Pääasiassa PPHF:n vastaanotto oli positiivista, ja teoksen kiiteltiin erityisesti tuovan tietoa aihepiiristä, josta ei englannin kielellä ollut vielä kattavasti kirjoitettu. Osa kirjoittajista käytti PPHF:a

²³⁷ Abercromby 1890b, 1890c, 1891b, 1892b, 1893a.

²³⁸ *Uusi Suometar* 30.11.1898, ”Englantilainen tieteellinen teos suomalaisista”, 3; *Päivälehti* 9.3.1899, ”Englantilakien tutkimus, koskeva kansanrunoutta”, 3.

²³⁹ *Uusi Suometar* 30.11.1898, ”Englantilainen tieteellinen teos suomalaisista”, 3.

²⁴⁰ Suomi (toim. SKS) 1899, Kolmas jakso, 17 osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1898–1899”, 100.

²⁴¹ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 206–209, Abercrombyn kirje Setälälle 31.1.1901.

²⁴² Esim. *The Antiquary*, Feb 1899, no. 35, ”Book review: The Pre- and Proto-Historical Finns: Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns”, 62; *The Athenæum*, 11.3.1899, no. 3724, ”The Finns: The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns”, 303.

²⁴³ *The Times* [London, England] 4.2.1899, ”Books Of The Week: Finnish History and Literature“, 4; *Billson* 1899, 328–331. Abercromby oli kuitenkin aikasemmin viitannut Loitsurunoja käsittelevissä tutkimuksissaan Comparettiin (Abercromby 1898b).

käsitellyttä arviota myös mahdollisuutena käsitellä laajemminkin suomalaisten esihistoriaa.²⁴⁴ Teosparin jälkimmäinen folkloristinen osa nähtiin useissa arvioissa populaarimpana ja helppolukuisempaan verrattuna tiiviiseen ja kuivaan ensimmäiseen osaan.²⁴⁵ Yleisesti ottaen positiivisessa arviossaan *The Times* -lehti kritisoi kuitenkin Abercrombyn näkemyksiä uskontojen varhaisvaiheista ja kehityksestä pitäen varhaisten kansojen uskomuksia paljon kehittyneempinä kuin Abercromby.²⁴⁶ Kaikki arviot referoivat teosta jossain määrin, mutta tosin riippuen julkaisujen omista kiinnostuksenkohteista; yleiset sanoma- ja aikakauslehdet keskittyivät kertomaan yleisellä tasolla suomalaisten primitiivisestä menneisyydestä, antropologiset julkaisut keskittyivät etenkin teoksen kraniologisiin osiin ja folkloristisissa julkaisuissa erityistä huomiota saivat Abercrombyn uskontoa ja folkloristiikkaa käsittelevät kohdat.²⁴⁷ Folk-Lore Societyn julkaisema *Folk-Lore* käsitteli odotettavasti PPHF:a hyvin laajasti yli kahdeksan sivun verran. Arvion kirjoittanut Charles James Billson (1858–1932) kehui Abercrombyn arvostelukykyä siinä, ettei tämä lähtenyt tekemään turhan kattavia oletuksia suomalaisten alkuperästä, joka oli pitkälti vielä spekulaation kohteena. Billson kuitenkin kritisoi tiettyjä Abercrombyn folkloristisia tulkintoja suomalaisten mytologiasta sekä sitä, ettei Abercromby tehnyt kattavaa katsausta suomalaisten mytologiasta, vaan pitäytyi loitsurunojen kannalta keskeisissä hahmoissa.²⁴⁸

4.3 Loitsurunot ja Kalevala

On aiheellista kysyä miksi Abercromby keskitti folkloristisen tarkastelunsa Loitsurunoihin eikä paljon kansainvälisestikin kuuluisampaan Kalevalaan. Abercromby ei missään kirjoituksessaan avannut tätä tarkemmin, mutta korosti loitsurunojen arvoa etenkin folkloristisen tutkimuksen kannalta. Lönnrotin kokoamia Loitsurunoja oli ensinnäkin paljon, ja Abercromby käänsikin

²⁴⁴ Esim. *The Speaker: The Liberal Review*, 29.4.1899; no. 19, “Studies in Finnish Ethnology”, 503–504; *The Scottish Review*, Jan 1899, no. 33, “Book review: The Pre- and Proto-Historical Finns: Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns”, 194–195.

²⁴⁵ *The Scottish Review* Jan 1899, no. 33, “Book review: The Pre- and Proto-Historical Finns: Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns”, 194; *The Athenæum*, 11.3.1899, no. 3724, “The Finns: The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns”, 303;

²⁴⁶ *The Times* [London, England] 4.2.1899, “Books of The Week: Finnish History and Literature”, 4.

²⁴⁷ Antropologisista ja folkloristisia arvioita: Billson 1899; Crooke 1899; Newell 1899.

²⁴⁸ Billson 1899.

teokseensa niitä 639.²⁴⁹ Tämän myötä eri runoja pystyi luokittelemaan ja vertailemaan keskenään, toisin kuin yhtenäisempää ja uniikimpaa Kalevalaa.²⁵⁰ Kalevala oli myös selvemmin Lönnrotin luova tuote, vaikka suuri osa Kalevalan runoista olikin alun perin kerätty perinteisiltä runonlaulajilta. Loitsurunoiissakin näkyy Lönnrotin kädenjälki, sillä runonlaulajat kertoivat harvoin koko loitsunsa peläten sen voiman katoavan, joten Lönnrot joutui rekonstruoimaan loitsujen alkuperäisen ehjän muodon. Abercromby ei kuitenkaan pitänyt tätä puutetta merkittävänä, sillä runonlaulajat eivät aina muistaneet itsekään lausua loitsuja täysin samoin sanoin, vaan saattoivat alitajuisesti käyttää säkeitä toisista loitsuista.²⁵¹ Vaikka loitsurunot olivat Abercrombyn mielestä moderneja, muodoltaan arkaaiset runot soveltuivat hyvin Tylorin kuvauksiin 'kulttuurijäänteistä' sivilisaation aiemmilta tasoilta. Loitsurunoja esiintyy eri kulttuureissa, joten niitä pystyy myös vertailemaan keskenään.²⁵² Samanlaisten kulttuurituotteiden ilmeneminen eri kulttuureissa olikin Tylorin ja häntä seuranneiden folkloristien keskeisiä opinkappaleita, ja Loitsurunot soveltuivat tähän paljon helpommin kuin Kalevala, johon verrattavien eeposten määrä oli paljon rajatumpi.

Abercromby sivuuttaa käsitellessään suomalaisten mytologiaa lähes täysin Kalevalan. Omassa analyysissään hänen ensisijaisena lähdemateriaalina ovat Loitsurunot, ja Kalevalan hän mainitsee lähinnä yhteyksissä, joissa joku loitsurunojen osa on verrattavissa johonkin eepoksen runoon.²⁵³ Kalevalan rooli Abercrombylla onkin lähinnä folkloristinen eikä hän tee historiallisia johtopäätöksiä Kalevalan tarinoista, kuten esimerkiksi brittiläinen John Croumbie Brown (1808–1895) teoksessaan *People of Finland in Archaic Times: Being Sketches of Them Given in Kalevala, and in Other National Works* (1892).²⁵⁴ Mytologiset aineistot eivät tietysti olleet Abercrombyllakaan historiasta irrallisia, sillä esimerkiksi eri loitsurunoja analysoidessaan hän otti kantaa näiden ikään, esimerkiksi runojen kristillisen sisällön perusteella.²⁵⁵ Koska Abercromby tarkasteli juuri loitsurunoissa esiintyviä mytologisia hahmoja, hän ei teoksessaan käsittele monia keskeisiä Kalevan hahmoja, kuten Lemminkäistä tai Joukahaista, jotka mainitaan vain harvoin loitsurunoissa.²⁵⁶ Monet keskeiset Kalevalan hahmot, kuten Ilmarinen ja Väinämöinen, olivat kuitenkin myös keskeisiä hahmoja suomalaisissa loitsuissa. Näiden

²⁴⁹ Abercromby 1898a I, vi.

²⁵⁰ Abercromby 1892a, 309.

²⁵¹ Abercromby 1898a II, 1–2.

²⁵² Abercromby 1892a.

²⁵³ Esim. Abercromby 1890b, 29–32, 40, 43, 46; Abercromby 1898a II, 184, 201, 342, 358.

²⁵⁴ Brown 1892.

²⁵⁵ Abercromby 1898a I, 331–341.

²⁵⁶ Abercromby 1898a II, 194, 197, 312.

henkilöhahmojen kohdalla Abercromby kallistui kannattamaan teoriaa, etteivät nämä olleet historiallisia hahmoja vaan edustivat aikaisempia ilman ja taivaan jumaluuksia.²⁵⁷

Abercrombya on silti luonnollista verrata ainakin hänen Loitsurunoista tekemiensä käännösten osalta Kalevalan englanniksi kääntäneisiin yhdysvaltalaiseen John Martin Crawfordiin (1888) ja brittiläiseen William Forsell Kirbyyn (1907), joka oli myös Folk-Lore Societyn jäsen. Vaikka he kaikki kolme käänsivät yhtä lailla suomalaista kansanrunoutta englanniksi, piti Abercromby itseään paljon varteenotettavampana ja tunnollisempana kääntäjänä kuin Crawford tai Kirby. Neoviukselle lähettämässään kirjeessä Abercromby kertoo, että hänen mielestään Crawfordin käännös ”[o]n liian itsenäinen ja sisältää ylen vähän tekstin henkeä.” Eräs Crawfordin runokäännös on esimerkiksi hänen mielestään ”naurettava ja Folk-lorist’ien edestä aivan arvoton.” Abercromby itsekin tosin myöntää, että saattaa olla turhankin kriittinen, koska katsoo ”Kalevalaa Folkloristien, ei kaunokirjallisuuden kannalta [...]”²⁵⁸ Loitsurunojen kohdalla hän ottikin tavoitteekseen kääntää ne mahdollisimman suoraan ja kirjaimellisesti, jotta niistä olisi suurin hyöty folkloristeille. Abercromby ei esimerkiksi yrittänyt jäljentää runojen nelipolvista trokeeta.²⁵⁹ Crawfordin Kalevalan käännöksellä tuskin oli mitään vaikutusta siihen, ettei Abercromby itse keskittynyt Kalevalaan, sillä hän aloitti omat tutkimuksensa jo muutama vuosi ennen Crawfordin käännöksen julkaisua vuonna 1888. Abercromby saattoi tosin olla tietoinen jo omia tutkimuksia aloitellessaan Kirbyn käännöstyöstä, jonka tämä aloitti jo 1880-luvun alussa.²⁶⁰

Kirby oli Abercrombylle tuttu heidän yhteisen seuransa kautta ja he olivat myös olleet jonkinlaisessa kirjeenvaihdossa, ainakin Abercrombyn mukaan. Tästä huolimatta he eivät olleet todennäköisesti paljon tekemisissä keskenään, vaikka suomalaisten kansanrunous oli molemmille hyvin tärkeää. Vuonna 1888 Abercromby otti osaa *The Athenæum* -lehdessä käytyyn keskusteluun Kirbyn käännöstyöstä. Monet kirjoittajat, Abercromby mukaan lukien, kritisoivat Kirbyn aikomusta kääntää Kalevala Schiefnerin saksankielisestä käännöksestä.²⁶¹ Abercromby korostaa omassa kommentissaan, että kääntäjän on tarpeellista tehdä versiostaan ajanmukainen ottaen huomioon uusimmat Kalevalaa käsittelevät tutkimukset, joista Abercromby mainitsee esimerkkinä erityisesti Julius Krohnin Kalevalaa käsittelevät kirjoitukset. Abercromby kritisoi myös Kirbyn antamaa esimerkkikäännöstä esittäen oman

²⁵⁷ Abercromby 1898a I, 278–285.

²⁵⁸ KA Adolf Neoviuksen arkisto B:5, Abercrombyn kirje Neoviukselle 12.8.1894.

²⁵⁹ Abercromby 1892a, I, vi–vii.

²⁶⁰ Rähä 2012, 128.

²⁶¹ Halmesvirta 1991, 200, viite 21.

vaihtoehtoisen käännöksen samasta runosta.²⁶² Kirby vastasi kriitikoilleen käyttävänsä myös suomenkielistä Kalevalaa kääntämisen apunaan ja että hänellä oli jo laaja määrä uusia Kalevalaa käsitteleviä tekstejä.²⁶³ Abercromby kertoi Kirbyn käännössuunnitelmista myös Otto Donnerille, joskin epäillen tämän kykyjä: ”From the specimen he gives in the Prospectus it will not be worth much I fear.”²⁶⁴

Lopullisen käännöksensä Kirby teki läheisessä yhteistyössä Kaarle Krohnin sekä eräiden muiden suomalaisten kanssa, jotka varmistivat, että käännöstyö olisi parempi kuin Crawfordin aikaisempi käännös. Tilma Hainarille lähettämässään kirjeessä 1900-luvun alussa Abercromby mainitsee kokonaan unohtaneensa, että Kirby oli kääntänyt Kalevalaa ja väheksyvästi kirjoittaa tämän käyttäneen saksan- ja ruotsinkielisiä käännöksiä, koska ei, Abercrombyn mukaan, osannut suomen kieltä.²⁶⁵ Kirbyn tekemä käännös *The Hero of Esthonia* (1895) virolaisten kansalliseepoksesta *Kalevipoegista* oli myös Abercrombylle tuttu ja hän kirjoitti ainakin luonnoksen Kirbyn käännöstä käsittelevästä kirja-arviosta. Kirjoituksessaan Abercromby vertaa vähempiarvoisempaan pitämäänsä Kalevipoegia Kalevalaan ja vaikka kehuukin Kirbyn käännöstä, yksilöi hän joitain Kirbyn tekemiä käännös- ja tulkintavirheitä.²⁶⁶ Abercrombylla oli todennäköisesti tarkoitus julkaista kirjoituksensa *Folk-Lore* -lehdessä, mutta Kirbyn käännöksestä ilmestyi lehdessä vain Edwin Sidney Hartlandin (1848–1927) kirjoitus, joka ei ollut läheskään yhtä kriittinen *Kalevipoegin* tai Kirbyn käännöstyön suhteen.²⁶⁷

Parhaiten Abercrombyyn rinnastettavissa oleva Kalevalan kääntäjä saattaa olla englanninkielisten kääntäjien sijasta eepoksen ranskantaja Louis Léouzon le Duc (1815–1889), jolla oli ollut tarkoituksena kirjoittaa Kalevalan jatkoksi suomalaisten esihistoriaa ja kieltä käsittelevä teos, joka ainakin jossain määrin olisi rinnastettavissa Abercrombyn PPHF:iin. Tämä katsaus olisi todennäköisesti perustunut Castrénin tuoreisiin tutkimuksiin, mutta ilmeisesti Castrénin varhainen kuolema vain 38-vuotiaana teki hankkeen tyhjäksi.²⁶⁸ On huomionarvoista, että Abercrombynkin kohdalle sattui samantapainen tragedia häntä auttaneen Julius Krohnin kuoltua tapaturmaisesti vuonna 1888. Kuitenkin 1800-luvun lopulla suomalaisten esihistoriaan, kieleen ja kansanrunouteen keskittyneiden tutkijoiden määrä oli

²⁶² The Athenæum, 18.2.1888, no. 3147, John Abercromby, “The ‘Kalevala’”, 213.

²⁶³ The Athenæum, 3.3.1888, no. 3149, W. F. Kirby, “The ‘Kalevala’”, 276

²⁶⁴ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.2.1888.

²⁶⁵ SKS KIA Tilma Hainarin arkisto. Kirjekokoelma 721:16:2, Abercrombyn kirje Hainarille 21.12.(1907–1910-luku).

²⁶⁶ CRC Papers of John Abercromby, Gen. 1841/7/4, “The Hero of Esthonia by Kirby”.

²⁶⁷ Hartland 1894.

²⁶⁸ Itkonen 2012, 105.

kasvanut huomattavasti eikä tieteenalojen kehitys ollut enää yhtä riippuvaista yhden ihmisen työpanoksesta. Abercrombylla oli siis hyödynnettävänä suuri määrä muita Suomen kontakteja. Julius Krohnin työtä jatkoi myös suoraan hänen poikansa Kaarle, joten kansanrunoustutkimuksenkaan kehityksessä ei tapahtunut korvaamatonta menetystä.

4.4 Kansojen ja suomalaisten luokittelu Abercrombyn teksteissä

Abercromby käyttää ihmisryhmistä pääasiassa termiä *people*, joka hänen käytössä yleensä liittyy johonkin tarkkaan ihmisryhmään tai kansaan, esimerkiksi ”Finnish people”. Abercromby ei myöskään käytä tekstissään saksankielistä termiä *Volk* tai sen englanninkielistä vastinetta *folk* puhuessaan ihmisryhmistä. Useimmissa tapauksissa Abercrombyn *people* -termin sopivia käännöksiä voisivat silti olla suomen *kansa* ja saksan *Volk*. Laajemmista ryhmistä Abercromby käyttää pääosin termiä *stock*, esimerkiksi ”The Cheremis, of Finnish stock”²⁶⁹, joka yleensä sisältää pienempiä kansoja (*people*). Kansojen yhteyksien ymmärtäminen puuhun liittyvien vertauskuvien avulla olikin yleistä muissakin kuin englanninkielisissä tutkimuksissa. Rotu (*race*) tarkoitti Abercrombyn käyttämänä geneettistä sukulaisuutta, joka oli usein ristiriidassa kielellisten yhteyksien kanssa. Tämän suhteen selvittäminen onkin Abercrombyn tutkimuksen keskeisimpiä teemoja:

Philologists maintain, that to account for a certain community of structure and vocabulary, the different languages spoken by these peoples [Abercrombyn määrittelemät suomensukuiset kansa] must originally derive from a common source; that once they must have lived much closer together than they do at present. But as community of speech does not necessarily carry with it community of race, it is necessary to give some of the craniological data that have accumulated during the last few years, not only to show how far race and language coincide, but also to help to determine whether certain prehistoric skulls, found in an area now inhabited by Finns, belonged to a Finnish or to a European race.²⁷⁰

Useimmiten *race* -sana esiintyykin Abercrombyn käsitellessä kranilogista aihepiiriä, esimerkiksi: ”An inspection of the two Tables shows that the Finns are not a homogeneous race,

²⁶⁹ Abercromby 1889b, 128.

²⁷⁰ Abercromby 1898a I, 1–2.

as it includes both dolichocephals and brachycephals.”²⁷¹ Abercrombyn aikaisemmissa teksteissä rotu ei toisaalta esiintynyt pelkästään kansojen sukulaisuuksia selvittävän kraniologian yhteydessä, vaan vastaa käytöltään lähemmin PPHF:n *people* -termiä. Esimerkiksi Abercrombyn vuoden 1892 artikkelissa ”An Analysis of Certain Finnish Origins”: “Taking into consideration that, in the life and imagination of a race of hunters like the early Finns, [...]”²⁷² ja “The Khalka Mongols of the Eastern Altai believe that the father of the Berset race was a wolf, [...]”²⁷³ Abercrombyn skeptisyys pidemmälle vietyjen rotueroitoiden suhteen näkyy myös hänen myöhemmässä Britannian arkeologiaa käsittelevässä teoksessaan, jossa hän ohimennen ottaa kantaa ’arjalaiseen rotuun’: “Anthropologists are fairly well agreed now that there never was an Aryan race, only an Aryan language, spoken by persons quite irrespective of their type of skull.”²⁷⁴ Ymmärrys siitä etteivät kieli ja rotu usein vastanneet toisiaan ei ollut mikään uusi ajatus, sillä esimerkiksi assyriologi Archibald Henry Sayce (1845–1933) tarkasteli tätä problematiikkaa artikkelissaan jo vuonna 1876 ja käytti suomalaisia ja saamelaisia esimerkkinä ihmisryhmistä, jotka rodullisista eroistaan huolimatta puhuivat samanlaista kieltä.²⁷⁵ Abercromby ei myöskään ollut omaksunut laajempia rotuluokituksia vaan pitäytyi pääosin Anders Retziuksen kraniologisessa luokittelussa, joka jakoi ihmiset lyhyt- ja pitkäkalloisiin. Abercromby ei kuitenkaan ollut valmis ryhmittelemään suomalaisia mihinkään selkeään rotuun tai ryhmään:

To which race belonged originally the languages now known as Finnish and Ugrian? In other words, did the short-headed men impose their tongue on the long-headed men, or was it *vice versa*? The question cannot at present be answered. [...] it is possible to believe that the original congeries of human beings, from which by hypothesis sprang the united Finno-Ugrians or the united Finns alone, was not composed of a homogeneous cranial type.²⁷⁶

Abercrombyn pääasiallisena tutkimuskohteena olivat suomalaiset, jotka hän PPHF:ssä määrittelee melko omalaatuisella tavalla:

In this country [Iso-Britannia] the term Finn is generally restricted to the natives of Finland, with perhaps those of Esthonia thrown in. But besides these Western Finns there are other small nationalities in Central and Northern Russia, such as the Erza and Moksa Mordvins, the Ceremis,

²⁷¹ Ibid., 36.

²⁷² Abercromby 1892a, 311.

²⁷³ Ibid., 317.

²⁷⁴ Abercromby 1912, II, 111.

²⁷⁵ Sayce 1876, 215.

²⁷⁶ Abercromby, 1898, I, 40.

Votiaks, Permians, and Zirians, to whom the term is very properly applied, though with the qualifying adjective — Eastern.²⁷⁷

Abercromby myös perustelee syitä tälle ryhmittelylle sekä tämän laajan tarkastelujoukon tarjoamia hyötyjä analyysin kannalta:

Although the languages of the Eastern and Western Finns differ as much perhaps among themselves as the various members of the Aryan group, the craniological and physical differences between any two Finnish groups is very much less than between the Latin and the Teutonic groups, for instance. All the Finns live nearly under the same latitudes, and in pre- and proto-historic times, which are not so very remote, the differences in customs, religious and other beliefs, could not have been very great. This is important; it allows us to supplement what is missing or defective in one Finnish group by what is more complete in another, with far greater certainty than when dealing under similar circumstances with the Aryan-speaking groups.²⁷⁸

Abercrombyn määrittelemät ”suomalaiset” eivät kuitenkaan sisällytä kaikkia suomalais-ugrilaisia kansoja, sillä hän käsittelee ugrilaisia kansoja, kuten unkarilaiset, hantit ja mansit, suomalaisista erillisenä ryhmänä. Abercrombyn jako vastaa paremmin suomalais-ugrilaisten kansojen toista alaryhmää: suomalais-permiläisiä kansoja. Otto Donnerin kieliluokittelun mukaan, jota Abercromby todennäköisesti seurasi, tämä ryhmä koostuu permiläisistä (komi ja udmurtti), volgalaisista (mari ja mordva) ja suomalais-lappalaisista kielistä (itämerensuomalaiset kielet ja saame, Donnerin toinen nimitys tälle ryhmälle oli *Westfinnicshes gruppe*).²⁷⁹ Vaikka Donnerin luokittelu vastaa monin tavoin Abercrombyn määrittelyä, niiden suurimpana erona on, että Abercromby käsittelee permiläisiä ja volgalaisia kansoja samana ”itäsuomalaisena” ryhmänä, kun taasen Donnerin kielitieteellisessä luokittelussa volgalaiset ja ”länsisuomalaiset” kielet olivat lähempänä toisiaan kuin permiläisiä kieliä. On kuitenkin todennäköistä, että Abercromby omaksui käsityksen ”länsisuomalaisista” Donnerilta, vaikkei hän tähän Donnerin teokseen suoraan viittaakaan, ja niputti permiläiset ja volgalaiset kansat yhteen näiden maantieteellisen läheisyyden perusteella. Abercromby ei mainitse PPHF:ssä ollenkaan turaanista kieliryhmää tai rotua, johon eräät tutkijat luokittelivat suomalaiset. Hän ei myöskään käsitellyt ollenkaan teorioita, jotka esittivät suomalais-ugrilaisten olevan sukua mongolisille tai turkkilaisille kansoille, joskin käsittelee paljon näiden kansojen ja ”suomalaisten” välisiä kielilainoja ja uskomuksia. Suomalaisten alkuperän Abercromby sijoitti

²⁷⁷ Ibid., v.

²⁷⁸ Ibid., v-vi.

²⁷⁹ Donner 1879, 150–158; Korhonen 1986, 101–102.

Aasiaan, joskaan ei ottanut tarkemmin kantaa suomalaisten 'alkukodista'.²⁸⁰ Eurooppaan Abercromby tulkitsi suomalaisten saapuneen jo neoliittisellä ajalla.²⁸¹

Suomalaiset, sanan kapeimmassa merkityksessä, Abercromby jakaa vielä pienempiin ryhmiin: ”The Finns of Finland (*Suomi*) call themselves *Suomalaiset*, and are broadly divided into two branches, the Tavastlanders (*Hämäläiset*) and the Karelians (*Karjalaiset*).”²⁸² Suomalaisten jako hämäläisiin ja karjalaisiin oli 1800-luvun lopulla varsin vakiintunut, ja tämä jako esiintyy muun muassa Zachris Topeliuksen (1818–1898) *Maamme kirjassa* (1875).²⁸³ Suomalaisten jaottelun hämäläisiin ja karjalaisiin olivat omaksuneet myös jotkin ulkomaalaiset tutkijat, kuten Gustaf Retzius *Finska kranier* -teoksessaan.²⁸⁴

4.5 Abercrombyn tutkimuksen vaikuttimet

Suurin osa Abercrombyn vaikutteista ovat selkeitä, sillä hän mainitsee heidät tekstissään tai viittaa näiden henkilöiden teoksiin. Yksittäisistä henkilöistä brittiläisen antropologin Edward Burnett Tylorin vaikutus Abercrombyn omiin kirjoituksiin on kaikkein suurin, vaikka Abercromby mainitsee Tylorin PPHF:ssä vain kerran viitatessaan tämän perhekulttuuria käsittelevään tekstiin.²⁸⁵ Vaikka Tylor kirjoitti lähtökohtaisesti antropologisista aiheista, omaksuivat brittiläiset folkloristit hänen lähestymistapansa siinä määrin, että Abercrombykin pystyi olettamaan lukijoidensa jo tietävän ainakin Tylorin ajattelun keskeiset piirteet.²⁸⁶ Abercrombyn tutkimuskaan ei ollut pelkästään folkloristinen, vaan se muistuttaa paljon Tylorin monitieteellistä lähestymistapaa antropologiaan. Filologia, arkeologia, etnografiset tutkimukset, folklore ja ihmisryhmien uskomukset olivat kaikki tärkeässä roolissa Tylorillakin tämän määrittellessä ihmisryhmien sivilisaatioiden tasoja. Itse asiassa myös A. M. Tallgren

²⁸⁰ Abercromby 1898 I, 86, 146.

²⁸¹ Ibid., 224–227.

²⁸² Ibid., 3.

²⁸³ Topelius 2018, 169. Huom. digitaalisen version sivunumerointi vastaa *Maamme kirjan* vuonna 1878 ilmestynyttä toista painosta.

²⁸⁴ Esimerkiksi Abercromby siteeraa Retziuksen etnografisia kuvauksia hämäläisistä ja karjalaisista: Abercromby 1898a I, 17–21.

²⁸⁵ Ibid., 194.

²⁸⁶ Tylorin vaikutuksesta brittiläiseen folkloristiikkaan ks. Dorson 1968, 187–201.

Abercrombya käsittelevässä luennossaan katsoi tämän edustaneen juuri antropologista tutkimussuuntausta, johtuen Abercrombyn käyttämästä monitieteellisestä lähestymistavasta.²⁸⁷

Tylorin keskeisimpiä tutkimusaiheita olivat primitiivisten ihmisten animistiset uskomukset ja uskomusten kehittyminen. Abercromby liittäkin suomalaisten loitsurunot juuri tähän animistiseen maailmankuvaan: “We must, therefore, believe that magic songs and charms were a very early expedient for defence against the dangers of the unseen world. Indeed, they are almost the inevitable result of an animistic view of nature.”²⁸⁸ Abercromby tarkasteli suomalaisten uskomusten kehityksen vaiheita tarkemmin PPHF:ssä: “But in course of time, though not everywhere at the same time, to the worship of the older gods, that resided chiefly in trees, wells, rivers, and animals, was added the worship of a higher order of divinity whose seat was in the sky.”²⁸⁹

Etenkin Abercrombyn loitsurunojen käsittely on rakentunut Tylorin opeille ihmiskulttuurien universaalista luonteesta, joka johtaa samankaltaisten ryhmiteltävien kulttuurituotteiden ilmenemiseen eri kulttuureissa:

When arranged in systematic order, they [loitsurunot] form a series, progressing from those that consist of one central thought, of one single germ, to others that exhibit various degrees or modes of development by means of an accompanying narrative. And in order to show the universality of these threads of thought or categories, as we may now call them, they have been illustrated, whenever I could do so, by examples drawn from the origin-stories and myths of other peoples in different parts of the world.²⁹⁰

PPHF:ssä Abercromby vertaili jatkuvasti suomalaisten ja heidän läheisyydessä asuneiden kansojen, kuten mongolien ja turkkilaisten, uskomuksia.²⁹¹ Abercrombyn suorittama suomalaisten vertailu näiden lähellä oleviin kansoihin ei sinällään sovellu täydellisesti Tylorin komparatiiviseen lähestymistapaan, jossa kulttuurien yhteneväisyys selitetään sivilisaatioiden universaalista luonteesta. Abercrombyn vertailuparit sopivat paljon paremmin diffusionistiseen selitysmalliin. PPHF:ssä Abercromby vertaileekin suomalaisten loitsurunoja juuri näiden lähellä sijainneiden kansojen loitsuihin eikä esimerkiksi muilla mantereilla sijainneiden kansojen kulttuureihin, joita hän tarkasteli aikaisemmassa vuoden 1892 artikkelissaan ”An

²⁸⁷ Tallgren 1943–1944, 2–3.

²⁸⁸ Abercromby 1890b, 17.

²⁸⁹ Abercromby 1898a I, 151.

²⁹⁰ Abercromby 1892a, 309. Vrt. esim. Tylorin universaalisuudesta: Tylor 1865, 5, 361–363.

²⁹¹ Abercromby 1898a I, 169, 171, 176.

Analysis of Certain Finnish Origins”.²⁹² Abercromby ei kuitenkaan hyödynnä PPHF:n loitsurunojen vertailussa suoraan mitään selvää mannereurooppalaista teoriapohjaa, kuten Krohnien maantieteellis-historiallista metodia. Tylorin vaikutus näkyy selvemmin Abercrombyn aikaisemmissa kirjoituksissa, joissa hän esittää loitsurunojen olevan ’kulttuurijäänteitä’ (*survivals*): ”But though their [loitsurunojen] dress belongs to recent times, many of the ideas they embody diverge so greatly from the modern standard of physical law and of reason, that some of them may be regarded as survivals from an older stage of mental development.”²⁹³

Tylorin kokovaltaisain ajatus oli kuitenkin teoria sivilisaatio- tai kulttuuritasoista, joiden läpi kaikki ihmisryhmät etenivät.²⁹⁴ Kaikkien kansojen esihistoria, historia, nykyisyys ja tuleva kehitys voitiin siis kartoittaa näiden tasojen kautta, joiden varhaisimpia vaiheita edustivat monet jo hävinneet kulttuurit, mutta myös monet 1800-luvullakin olemassa olleista ’primitiivisistä heimoista’.²⁹⁵ PPHF:n ensimmäisten lukujen tarkoitus olikin “[to show] the various stages of civilisation to which they [Eastern and Western Finns] successively advanced after contact with higher civilisations, at different periods of their evolution from Neolithic times to the middle ages.”²⁹⁶ Asiat joiden mukaan suomalaisten sivilisaatiotaso määrittyi olivat esimerkiksi lukusanat ja suomalaisten hyödyntämien elinkeinojen muutos, joka vaikutti myös muun muassa uskomusten kehittymiseen.²⁹⁷ Abercrombyn esittää, että tämä suomalaisten sivilisaatioiden kehitys tapahtui pääasiassa kontaktien kautta korkeammalla sivilisaatioasteella olevien kansojen kanssa, esimerkiksi vaihdannan myötä.²⁹⁸ Eri suomalaiset kansatkaan eivät kehittyneet saman tahtisesti, vaan ne omaksuivat uusia kulttuurimuotoja eri aikoina.²⁹⁹ Kehitystason määrittelyssä Abercrombylla ei ollut kuitenkaan enää käytössä vanhempia käsitteitä *savage* ja *barbaric*, vaan tieteen sanastoon olivat vakiintuneet jo uudet käsitteet kuten *neolithic* ja *palaeolithic*. Sana *primitive* toistuu Abercrombylla kuitenkin välillä määreenä. Loitsurunot olivat myös osa tätä sivilisaation kehitystä: ”It seems to me that the Magic Songs would receive their greatest development in the interval between pure heathenism and pure

²⁹² Ibid. II, 7, 43.

²⁹³ Abercromby 1892a, 310.

²⁹⁴ On huomionarvoista, että Tylorilla kulttuuri ja sivilisaatio toimivat synonyymeillä eikä näillä käsitteillä ollut samanlaista eroavaisuutta kuin ajan saksankielisessä käytössä. Tylorin määritelmä: “Culture or Civilization, taken in its wide ethnographic sense, is that complex whole which includes knowledge, belief, art, morals, law, custom, and any other capabilities and habits acquired by man as a member of society.” (Tylor 1871 I, 1).

²⁹⁵ Tylor 1871 I, 1, 5, 7.

²⁹⁶ Abercromby 1898a I, vi.

²⁹⁷ Ibid., 149–159, 160, 167, 235–236, 271.

²⁹⁸ Ibid., 102, 214, 228, 264.

²⁹⁹ Ibid., 166, 235–236.

Christianity. By this time the mental progress and the material civilisation of the Finns was very considerable, and nearly if not quite on a par with their Swedish, Slav, and Lettish neighbours.”³⁰⁰

Muiden suomalaisista kirjoittaneiden brittien vaikutusta Abercrombyyn on hankala todentaa, sillä näiden tutkimusten lähtökohdat eroavat niin paljon Abercrombyn tutkimuksista ja suomalaisilla merkitys muiden brittien kirjoituksissa oli paljon vähäisempi. James Cowles Prichardin ja Robert Gordon Lathamien rotututkimusten myötä suomalaiset tulivat toki osaksi brittien teorioita, mutta erityistä huomiota saivat edelleen saamelaiset, joiden suhdetta suomalaisiin ja muihin kansoihin monet tutkija yrittivät selvittää. Esimerkiksi amerikkalaisen Alexander Humboldtin³⁰¹ (1854–1912) ja brittiläisen Augustus Henry Keanen (1833–1912) artikkelit käsittelivät saamelaisia antropologisesti tarkastellen näiden kieltä, kraniologiaa, fyysisiä piirteitä, tapoja ja elinkeinoja.³⁰² Abercrombyn PPHF:n lähtökohdissa on paljon samaa kuin näissä muissa antropologisissa tutkimuksissa, mutta jostain syystä hän itse käsitteli saamelaisia vähän ja pääosin vertaili näitä filologisista ja uskomuksiin liittyvistä lähtökohdista muihin ”suomalaisiin”. Saamelaisten kraniologiaa tai muita fyysisiä piirteitä Abercromby ei käsitellyt ollenkaan, joten hän näyttää tyystin sivuttaneen tämän brittiläisiäkin kiinnostaneen tutkimuskohteen.

Abercrombyn aikalaisista brittiläisen harrastelijahistorioitsijan Henry Hoyle Howorthin (1842–1923) suomalaisia käsittelevä artikkeli ”The Westerly Drifting of Nomades, from the Fifth to the Nineteenth Century. Part IX. The Fins and Some of Their Allies” (1873) vastaa eniten Abercrombyn omaa PPHF:ia. Artikkelissaan Howorth kuvaa paikannimistöön, entnografisiin kuvauksiin ja historiallisiin lähteisiin nojaten suomalaisia ja näille läheisiä kansoja, kuten saamelaisia (*Lapps*), virolaisia, permiläisiä, samojedeja ja hanteja. Hänen artikkelissaan ei ole mitään selvää argumenttia tai teoriaa, jota hän yrittäisi todentaa, vaan se on lähinnä katsaus aihepiiriä käsitelleiden tutkijoiden tulkinnoista, joskin Howorth tekee myös joitain omia johtopäätöksiään lähdeaineistosta. Hän viittaa myös suomalaisista aikaisemmin kirjoittaneisiin Pritchardiin ja Lathamiin, joiden väitteiden kanssa hän käy jonkin verran dialogia.³⁰³ Howorthin

³⁰⁰ Ibid. II, 45.

³⁰¹ Koko nimi Alexander Humboldt von Horn von der Horck. Ilmeisesti alun perin nimeltään Alexander Vander Horck.

³⁰² Humboldt 1877; Keane 1886.

³⁰³ Howorth 1873.

artikkeliin verrattuna Abercrombyn oma tutkimus oli huomattavasti laajempi ja hän käytti aineistonaan uudempaa ja monipuolisempaa lähdeaineistoa.

Vaikka Tylorin vaikutus Abercrombyn omaan teoriapohjaan on kiistämätöntä, Tylorin omat kirjoitukset suomalaisista eivät näitä vaikuttaneet Abercrombyn omiin tutkimuksiin. Tylor esimerkiksi käsittelee suomalaisia osana ”tataarista rotua”, jota Abercromby ei mainitse kertaakaan omissa kirjoituksissaan.³⁰⁴ Suomalaiset eivät olleet kuitenkaan Tylorilla erityisen keskeisessä roolissa, vaan hän lähinnä tarkasteli suomalaisten mytologiaa osana komparatiivisia tulkintojaan animismista.³⁰⁵ Myös folkloristi Andrew Lang käsitteli suomalaisten uskomuksia Tylorin tapaan komparatiivisesti omissa teoksissaan tarkastellen erityisesti Kalevalan runoja.³⁰⁶ Suomalaisten loitsurunoutta oli ennen Abercrombya käsitellyt ainakin ranskalainen assyriologi François Lenormant (1837–1883), joka osin suomalaisten loitsurunojen perusteella argumentoi suomalaisten, sekä turaanisen rodun yleisemminkin, olevan sukua muinaisille Lähi-Idän kansoille meedialaisille ja kaldealaisille.³⁰⁷ Näillä edellä mainituilla kirjoittajilla ei voida osoittaa olleen suoraa vaikutusta Abercrombyn omiin tutkimuksiin suomalaisista eikä hän maininnut näiden teoksia omissa kirjoituksissaan. On kuitenkin todennäköistä, että Abercromby oli tietoinen näistä teoksista ja kirjoitti tarkoituksella eri näkökulmista kuin nämä aikaisemmat kirjoittajat.

Abercrombyyn vaikuttaneiden mannereurooppalaisten tutkijoiden vaikutus on helppoa tulkita hänen lähdeviitteistä, joita hän käyttää tieteellisissä teksteissään. Kuten liitteestä 1 näkyy, valtaosa Abercrombyn käyttämästä tutkimuskirjallisuudesta oli suomalaista, venäläistä, saksalaista tai skandinaavista. Tutkijoiden kansallisuus ei kuitenkaan aina määritellyt näiden käyttämää kirjoituskieltä, sillä saksan- ja etenkin ranskankieliset teokset ovat selvästi yliedustettuina suhteessa kirjoittajien kansallisuuksiin. Tämä ei sinällään ole yllättävää, koska molemmat olivat ajan tieteen valtakieliä ja etenkin pienempien maiden tutkijat julkaisivat tutkimuksiaan näillä kielillä, mikäli halusivat kansainvälisen tiedeyhteisön lukevan heidän tutkimuksiaan. On kuitenkin huomionarvoista, ettei Abercromby viitannut lähes lainkaan brittiläisiin tai ranskalaisiin tutkijoihin vaan valtaosa hänen käyttämistään tutkimuksista oli

³⁰⁴ Tylor 1865 208, 212, 267, 297; Tylor 1871 I, 103; Tylor 1881, 98, 161–162.

³⁰⁵ Esim. Tylor 1871 II, 42–43, 65, 73–74, 86–87.

³⁰⁶ Esim. Lang 1887 I, 57, 101, 133, 166, 179; Lang 1893, 8, 100–101, 156–179. Tylorin ja Langin suomalaisia käsittelevistä tutkimuksista tarkemmin ks. Halmesvirta 1990, 191–199.

³⁰⁷ Lenormant 1877, x, 2, 210–218, 241–262. Lenormant viittasi myös assyriologi Archibald Henry Saycen tutkimuksiin, joissa tämä oli spekuloinut tiettyjen muinaisten kansojen turaanista alkuperää, muttei esittänyt selvää yhteyttä 1800-luvun suomalaisiin kuten Lenormont.

tehty saksalaisessa tiedepiirissä tai venäjällä. Abercrombyn käyttämät lähteet korreloivat myös aika hyvin niiden maiden kanssa, joihin hän teki tutkimuksellisia matkojaan.

Mannereurooppalaiset tutkijat eivät edustaneet yhtä tiettyä tieteenalaa ja heidän tutkimuksiensa lähtökohdat poikkesivat toisistaan, kuten tämän tutkimuksen taustoittavista luvuista jo kävi ilmi. Eri tieteenaloja yhdisti kuitenkin halu selvittää Euroopan esihistoriaa empiiristen tutkimusten kautta. Näiden mannereurooppalaisten tutkimusten selvin ero brittiläiseen antropologiseen tutkimukseen oli diffusionismi, jonka perusoletukset mannereurooppalaiset tutkijat olivat sisäistäneet tutkimuksiinsa selvemmin kuin britit. Tylorin oli tosin myöhemmissä kirjoituksissaan avoimempi diffusionistisille ajatuksille, mutta etenkin keskeisimmät brittiläiset folkloristit pitäytyivät Tylorin evolutionistisissa näkemyksissä, joskin diffusionistiset ajatukset alkoivat saada kannatusta Britannian folkloristisissa piireissäkin 1890-luvulla.³⁰⁸ Abercrombykin voidaan osin nähdä edustavan tätä folkloristien murroskautta.

Diffusionismi näkyy Abercrombylla esimerkiksi hänen Chicagossa pitämässään esitelmässä, jossa hän problematisoi muun muassa suomalaisten runojen kalevalanmittaa:

None of the Finougrian people east of the Ural Mountains have developed a regular metre; they have not got beyond an irregular rhythmic prose. It is therefore believed that the Finns only invented a national metre after long contact with a people possessed of bards and poets like the Scandinavians, at a period approximately fixed at about a thousand years ago.³⁰⁹

PPHF:n kraniologisissa osissa Abercromby viittaa erityisesti ruotsalaiseen Gustaf Retziukseen, saksalaiseen Rudolf Virchowiin ja venäläiseen antropologiin Nikolai Malieviin (1841–1916?).³¹⁰ Abercrombyn ei voida sanoa omaksuneen erityisesti jonkin tietyn antropologin johtopäätöksiä, vaan hän usein tulkitsee näiden viittaamiensa tutkijoiden esittämiä aineistoja itse ja tekee niistä omia johtopäätöksiään. Hänen päätelmänsä vastasivat kuitenkin melko hyvin muita 1800-luvun lopulla vaikuttaneita rotututkijoita, jotka mittauksissaan eivät pystyneet selvästi todentamaan puhtaita rotutyyppejä vaan huomasivat ihmisryhmien olevan pääosin eri tyyppien sekoituksia.³¹¹ Abercrombykaan ei toisaalta täysin kyseenalaistanut kallonmittauksilla saadun tiedon mielekkyyttä, kuten jotkin ajan tutkijoista: “Though the results to be gained by craniological measurements for ethnological purposes are not very satisfactory, they cannot be

³⁰⁸ Esim. Tylor 1881, 397–400; Dorson 1968, 205, 269–273, 307–311.

³⁰⁹ Abercromby 1898b, 28.

³¹⁰ Abercromby 1898a I, 33.

³¹¹ Isaksson 2001, 118–121.

passed over in silence [...]”³¹² Kraniologisen tutkimuksen ohella Abercromby tarkasteli myös etnografisia kuvauksia suomalaisista, joista Abercromby lainaa etenkin Retziuksen kuvauksia hämäläisistä ja karjalaisista sekä venäläisen kansatieteilijän Vladimir Mainovin (1845–1888) kuvauksia Venäjällä sijaitsevista kansoista.

Arkeologian osalta Abercromby viittaa suomalaiseen arkeologiaan J. R. Aspeliiniin, ruotsalaiseen arkeologiaan Oscar Monteliukseen, Virchowiin, baltiansaksalain arkeologeihin, kuten Richard Hausmanniin (1842–1918) ja venäläisiin arkeologeihin, kuten Feodor Teplouhoviin. Tutkimustulosten lisäksi Abercromby on käyttänyt kirjansa kuvituksessa hyväkseen valokuvia ja piirustuksia eri kaivauspaikoista ja muinaislöydöistä. PPHF:n historiallisia lähteitä käsittelevä luku sisältää hyvin paljon Abercrombyn omia päätelmiä, mutta hän viittaa myös etenkin baltiansaksalaiseen tutkijaan August Bielesteiniin (1826–1907) ja tšekkiläis-itävaltalaiseen maantieteilijään Wilhelm Tomaschekiin (1841–1901). Osittain Tomaschekiin tukeutuen ja hänen näkemyksiään kritisoiden Abercromby tarkastelee vastaavaisivatko antiikin kirjoittajien kansojen kuvaukset joitain nykyisiä suomensukuista kansoja, joskaan hänkään ei uskaltanut tehdä täysin varmoja johtopäätöksiä. Donnerille lähettämässään kirjeessä PPHF:n ilmestymisestä Abercromby mainitsee erityisesti juuri nämä historialliset tulkintansa: “Although it will not tell you much that you did not know before, yet I have, I think, thrown fresh light on a few points of history.”³¹³

Abercromby tarkasteli usein filologisia ja etnografisia tutkimuksia rinnakkain, joiden avulla hän yritti selvittää suomalaisten sivilisaatioiden kehitystä. Suomen kielen germaanisista ja baltialaisista vaikutteista hän viittaa tanskalaisen kielitieteilijän Vilhelm Thomsenin tutkimuksiin. Muita tutkijoita, joihin hän usein viittasi tässä yhteydessä, ovat muun muassa saamelaisia tutkinut norjalainen Jens Andreas Friis (1821–1896), saksalaislähtöinen turkologi Friedrich Wilhelm Radloff (1837–1918), unkarilainen tutkija Bernát Munkácsi (1860–1937), suomalainen kielitieteilijä E. N. Setälä, venäläinen historioitsija ja etnografi Ivan Smirnov (1856–1904) ja suomalainen kielitieteilijä Yrjö Wichmann. Mordvalaisten yhteydessä Abercromby viittasi myös kielitieteilijä Heikki Paasoseen, jonka tekemiä tutkimusmatkoja rahoitettiin Abercrombyn SUS:lle antamista lahjoitusrahoista. Kaikkia suomensukuisten kansojen kieliä tai kulttuureja ei oltu vielä 1800-luvun lopullakaan tutkittu kattavasti, ja Abercromby viittasi vielä paljon M. A. Castréinin 1850-luvulla tekemiin tutkimuksiin.

³¹² Abercromby 1898a I, 33.

³¹³ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.11.(1898).

Tutkimustulosten lisäksi Abercromby hyödynsi venäläisten ja suomalaisten tutkijoiden keräämiä sanalistoja. Etenkin filologisissa ja arkeologisissa aihepiireissä Abercromby uskalsi myös esittää omia tulkintojaan, joskin kaikki hänen ehdotuksensa eivät olleet erityisen vakuuttavia. Abercromby esimerkiksi esitti, että syy miksi sana rauta on lainattu germaanisesta rautamalmia tarkoittavasta eikä itse rautametallia merkitsevästä sanasta, saattaa johtua siitä, että skandinaavit käyttivät suomalaisia kaivoksillaan orjina, jotka karattuaan toivat suomen kieleen mukanaan vain malmia tarkoittavan nimen valmiin metallin sijasta.³¹⁴

Suomalaisten tutkijoiden kirjoitusten lähtökohdat eivät eronneet merkittävästi muista mannereurooppalaisista tutkimuksista muuten kuin taipumuksiltaan esittää suomalaiset ja suomensukuiset tutkimuskohteet hieman positiivisemmassa valossa. Suomalaisten samaistuminen kielisukulaisiinsa ja etenkin suomalaisugrilaisten kansojen yhteisen menneisyyden selvittäminen motivoivat suomalaisia tekemään pitkällisiä tutkimusmatkoja Venäjän suomensukuisten kansojen pariin, joskin näiden kansojen edustajat eivät aina nähneet paljoa eroa suomalaisten ja venäläisten tutkijoiden välillä.³¹⁵ Castrénin tutkimuksiin pohjautuen suomalaiset tutkivat myös paljon turkkilaisia ja mongolisia kansoja ymmärtääkseen paremmin näiden mahdollisen suhteen suomalaisugrilaisiin kansoihin.³¹⁶ Viittaamistaan tutkijoista Abercromby oli henkilökohtaisesti eniten tekemisissä suomalaisten kanssa ja koska PPHF käsittelee juuri suomalaisten esihistoriaa on aiheellista kysyä, vaikuttiko tämä läheisyys suomalaisiin hänen tutkimukseensa?

Suomen arkeologian suhteen Abercromby ei pohjannut tietojaan vain Aspeliiniin, vaan viittasi paljon myös johtavan ruotsalaisen arkeologin, Oscar Monteliuksen, Itämeren alueella tekemiin tutkimuksiin. Aspelinin ja Monteliuksen näkemykset vastasivat kuitenkin usein toisiaan, ja suomalaisetkin arkeologit kannattivat näkemystä, että Lounais-Suomessa asui Ruotsista lähteneitä ihmisiä ennen suomalaisten tuloa alueelle.³¹⁷ Enemmän irtiottoa Abercromby otti suomalaisiin tutkijoihin esittäessään suomalaisten saapuneen Viron alueelle luultua aiemmin:

With regard to the northern half of the [Baltic] Provinces, the population was probably Finnish—at any rate in part. Though this view is entirely opposed to that held by Finnish historians and archaeologists of the highest repute, it does not seem to me impossible, when we remember that, if Dr. Virchow is correct, there were Finns at Rinnekaln, though only temporarily, in the neolithic

³¹⁴ Abercromby 1898a I, 254. Abercromby ei itse mainitse tekstissään rauta-sanaa, mutta se sopii Abercrombyn kuvailuun etymologialtaan (tietysti paitsi Abercrombyn teorian osalta), ks. Häkkinen 2007, 1032–1033.

³¹⁵ Salminen 2008, 33.

³¹⁶ Salminen 2008, 44–45; Salminen 2003, 108–114.

³¹⁷ Abercromby 1898a I, 57–58, 87–88, 102–103, 114.

age, at a time to which we have found reason to assign a date earlier than 500 B.C. The main objection to this theory is that nothing attributable to the earlier Iron Age has been found east of the Narva, though Finns were probably living near the head of the Gulf of Finland all the time. But it may be there was an uninhabited tract for a considerable distance east of the Narva, which prevented trade articles from being distributed in that direction. And at any rate, in the future, finds of this period may be brought to light.

Kirjeessään Otto Donnerille Abercromby kertoi myös olevansa eri mieltä Aspelinin kanssa tämän Venäjän-löytöjen tulkinnasta: “I am afraid I am in conflict with Aspelin and Finnish archaeologists on the question of the so called “Permian” antiquities which I suspect are Ugrian. However one never arrives at the truth without much argument and sifting of evidence.”³¹⁸ Aspelin tulkitsi nämä ”permalaiset muinaislöydöt” ja muun muassa Siperian eri kivikirjoitukset Castrénin ajatuksia mukailleen suomalaisten uralilais-altailaiseen alkukotiin ja ilmeisesti Abercromby epäili juuri Aspelinin tulkintoja näiden muinaislöytöjen suomalaisuudesta.³¹⁹ Suomalaisen arkeologin O. A. Heikelin tutkimukset Venäjällä ja etenkin Thomsenin tulkinnat suomalaisten kuvailemista kivikirjoituksista veivät lopulta pohjan Aspelinin teorioilta.³²⁰

Abercromby kritisoi PPHF:ssä myös suomalaisen kielitieteilijän Jooseppi Julius Mikkolan (1866–1946) väitettä, että suomalaiset olisivat tulleet Suomeen vuoteen 800 jaa. mennessä, esittäen tämän teorian ajallisesti turhan laajana. Abercromby itse väitti, että ensimmäiset suomalaiset olisivat tulleet Suomeen jo toisella tai kolmannella vuosisadalla.³²¹ Abercromby ei siis tässäkään varonut kyseenalaistamasta suomalaista tutkijaa filologisissa kysymyksissä, jotka olivat arkeologian ja folkloristiikan lisäksi hänen vahvuusalueitaan. Mikkolakaan ei ollut mikään vähäinen tutkija, sillä hän toimi pitkään Helsingin yliopistossa slaavilaisen filologian professorina 1900-luvulla.³²²

Vaikka PPHF:n ei voida katsoa välittävän pelkästään suomalaisten tutkijoiden näkemyksiä englanninkieliselle yleisölle, toi se kuitenkin ilmi monien suomalaisten tutkimustuloksia, joita Britanniassa ei aikaisemmin oltu huomioitu. Hänen tutkimukset antoivat suomalaisista myös paljon positiivisemmän kuvan kuin monet muut eurooppalaiset tutkijat, jotka pönkittivät omien

³¹⁸ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.11.(1898).

³¹⁹ Salminen 2003, 169–171.

³²⁰ Ibid., 100, 105.

³²¹ Abercromby 1898a I, 258.

³²² Kemiläinen 2005, Kansallisbiografia: Mikkola, Jooseppi Julius.

etnisten ryhmiensä kulttuurillisia ja rodullisia positiivisia ominaisuuksia vertaamalla näitä ryhmiä suomalaisiin.

Abercrombyn viitteissä on kuitenkin suuri puute, joka korostuu kirjan folkloristisen painotuksen takia: Abercromby ei viittaa PPHF:ssa suoraan ajan merkittävimpiin suomalaisiin kansanrunoustutkijoihin Julius tai Kaarle Krohniin, lukuun ottamatta lyhyttä viittausta Kaarle Krohnin toimittamiin *Eläinsatuihin*.³²³ Monet Julius Krohnin tutkimukset käsittelivät Kalevalaa, jolla ei ollut keskeistä roolia Abercrombyn kirjoituksissa, mutta esimerkiksi Kaarle Krohnin isänsä materiaaleista toimittama *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus* (1894) sopii aihepiiriltään jo paremmin PPHF:n sisältöön. Abercrombyn PPHF:n ja Krohnieiden teoksen sisällysluetteloissa on myös yli 20 samaa nidettä, joten on hyvin todennäköistä, että Abercromby oli tutustunut tähän tutkimukseen. Todennäköisintä on kuitenkin, että hän käytti Krohnieiden teosta eräänlaisena oppaana muuhun hyödylliseen tutkimuskirjallisuuteen, sillä *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus* ei sekään ollut uusi tutkimus, vaan kokosi pääosin muiden tutkijoiden tutkimustuloksia. Vaikka Abercromby ei ole suoraan viitannut Krohnieiden tutkimuksiin, ovat näiden mytologiset tulkinnat varmasti vaikuttaneet Abercrombyn omiin päätelmiin vähintään alitajuisella tasolla, ja keskeisten tutkijoiden poisjättäminen pääosin folkloristisesta teoksesta on silmiinpistävää. Abercromby jätti myös tyystin viittaamatta Domenico Comparettin Kalevalaa ja suomalaista kansanrunoutta tarkastelemaan tutkimukseen *Il Kalevala o la poesia tradizionale dei Finni*, joka oli tuttu hänelle ja muille brittiläisille folkloristeille. Abercrombyn folkloristiset ja mytologiset päätelmät ovatkin osittain heikommalla tieteellisellä pohjalla kuin PPHF:n aikaisemmat luvut, joissa hän osallistui aktiivisemmin tieteelliseen dialogiin muiden tutkijoiden kanssa.

Abercrombyn *The Pre- and Proto-Historical Finns* oli todennäköisesti laajin suomalaisia käsittelevää tutkimusta kokoava tutkimus ilmestyessään. Tästä huolimatta Abercromby oli objektiivinen teoksensa mahdollisten puutteiden suhteen:

All that we can generally expect [...] is to reach conclusions that are probable from the present standpoint of knowledge, and to feel fortunate when that humble aim can be attained; for in the course of our inquiry many questions will present themselves that can only be answered, if at all, with many reserves. The only consolation is that it will not always be so. The work of the trained students now labouring in the fields of prehistoric archaeology and Finnish philology

³²³ Abercromby 1898a II, 122. Krohnieiden teos *Suomalaisia Kansansatuja*, 1. osa: *Eläinsatuja* (1886).

will some day bear fruit, and to future generations much that is now obscure, or even quite dark, in the history of the past, will become distinct, or at least comparatively clear.³²⁴

Abercrombyn vaatimattomuuden ei tulisi kuitenkaan antaa vähentää hänen omaa arvoa tämän teoksen kirjoittajana ja kriittisenä tutkijana. Hän otti aktiivisesti kantaa käyttämäänsä tutkimuskirjallisuuden johtopäätöksiin, kuten edellä on jo käsitelty. Abercromby vertaili eri tutkijoiden kilpailevia näkökantoja varsin tasapuolisesti, vaikka ilmaisikin joskus kallistuvansa kannattamaan jotain näistä tulkinnoista.³²⁵ Erityisesti näiden mannereurooppalaisten alkuperäistutkimusten tulkitseminen Tylorin evolutionismin kautta tekee Abercrombyn teoksesta itsenäisen tutkimuksen, sillä vaikka suuri osa sen sisällöstä on johdettu aikaisemmasta tutkimuksesta, ovat teoksen kaikki lopulliset tulkinnat ja johtopäätökset Abercrombyn omia. PPHF:ta ei siis voida lokeroida tiettyyn tieteelliseen traditioon vaan se on ainutlaatuinen yhdistelmä eri 1800-luvun lopulla vaikuttaneita tieteellisiä suuntauksia.

Seuraavassa luvussa käsitellään tarkemmin Abercrombyn ja suomalaisten välistä suhdetta, joka kehittyi hänen tutkimuksiensa aikana ja näiden jälkeen. Tarkastelussa on etenkin, miten suomalaiset suhtautuivat Abercrombyyn ja minkälaisia merkityksiä he antoivat tälle brittiläiselle aatelistutkijalle eri aikoina.

³²⁴ Abercromby 1898a I, 3.

³²⁵ Esimerkiksi Abercromby 1898a I, 234.

5 Suomalaiset ja Abercromby

Suomalaiset olivat hyvin vieraanvaraisia Abercrombyn kohtaan hänen tutkimuksensa aikana. Tutkijat ja muut suomalaiset majoittivat Abercrombya ja järjestelivät hänelle Britanniaan hänen tarvitsemiaan kirjoja. Abercromby varmasti useassa tapauksessa maksoi saamastaan avusta, mutta kenelläkään hänen kanssaan toimineella suomalaisella ei näytä olleen motivaationa rikastua hänen auttamisellaan. Tietysti useimmat Abercrombyn suomalaisista tuttavista olivat itsekin oman yhteiskuntansa eliittiä seminaarin lehtoreina ja pääkaupungin professoreina. Heille Abercrombyn varallisuutta tärkeämpää oli todennäköisesti hänen edustamansa brittiläinen tieteellinen maailma, joka oli aikaisemmin osoittanut vain vähän huomiota suomalaisia kohtaan. Abercromby piti myös huolen, ettei hyväksikäyttänyt suomalaisia tuttujaan ja varmisteli joidenkin saamiensa kirjojen yhteydessä, että nämä tosiaan oli annettu lahjaksi eikä vain lainaksi.³²⁶

Abercrombyn tekemät lahjoitukset SUS:lle voidaan myös mieltää välilliseksi korvaukseksi suomalaisille tutkijoille heidän suomastaan avusta, joskin hänen rahoittamillaan tutkimusmatkoilla tutkittiin häntäkin aidosti kiinnostaneita asioita. Abercromby lähestyi vuodenvaihteessa 1887–1888 Otto Donneria ja Julius Krohnia toiveellaan lahjoittaa seuralle £50 ”to forward the study of Ichesemish, Mordwins or Votjak.”³²⁷ Parin kuukauden päästä Abercromby lupasi lähettää vielä ylimääräiset £100.³²⁸ Lahjoituksella päätettiin SUS:ssa rahoittaa mordvalaisten parissa tehtyä kieli- ja kulttuuritutkimusta, jota tekemään valittiin Heikki Paasonen.³²⁹ Abercrombyn jälkimmäisellä lahjoituksella oli tarkoitus etenkin tukea mordvan kielen sanakirjan laatimista. Tutkimuksen ensimmäisiä tuotoksia oli Paasonen Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirjassa vuonna 1891 julkaistu teksti, joka oli omistettu Abercrombylle sanoin: ”in dankbarer erinnerung seines warmen interesses für das studium der finnisch-ugrischen sprachen gewidmet von der Finnisch-Ugrische Gesellschaft.”³³⁰ Saatuaan seuralta erikoissidotun version Paasonen tekstistä hän päätti lahjoittaa toiset £100 käytettäväksi lisätutkimuksiin mordvalaisten parissa, sanakirjan julkaisua varten tai muulla seuran parhaaksi

³²⁶ Esim. KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, Lokakuu 1884.

³²⁷ SKS KIA Julius Krohnin arkisto, Kirjekokoelma 350:1:3, Abercrombyn kirje Krohnille 27.12.(1886).

³²⁸ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 25.2.1888.

³²⁹ KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:1, SUS:n pöytäkirjat 18.2.1888, 21.4.1888 ja 2.9.1888; KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:2, SUS:n pöytäkirja 2.12.1888.

³³⁰ Paasonen 1891, vi. Sitaatti seuraa lähteen kirjoitustyyliä sanojen pienine alkukirjaimine.

katsomalla tavalla.³³¹ Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirjassa vuodelta 1894 mainitaan hänen lahjoittaneen seuralle yhteensä 350 puntaa, joka vastasi 8815 markkaa.³³² Tämä teki Abercrombysta seuralle eniten rahaa lahjoittaneen henkilön, joka ainakin mainitaan luettelossa seuran perustajista.³³³ Tämä summa todennäköisesti sisältää myös hänen lahjoituksensa mordvalaisten tutkimiseen. Jo edellä mainitut Australian pankkikriisin seuraukset Abercrombyn tuloihin estivät vuosikymmeniksi hänen lisälahjoituksensa, mutta vuonna 1911 hän pystyi lahjoittamaan £100 samojedien parissa tehtävää tutkimusta varten.³³⁴ Seuran tätä lahjoitusta käsittelevässä pöytäkirjassa Abercrombya tituleerattiin professoriksi, joka toistui myös joissain sanomalehtiartikkeleissa, vaikkei hänellä ollut mitään akateemista asemaa.³³⁵

Suomalaiset osasivat myös hyödyntää vastavuoroisesti Abercrombya. Kuten aikaisemmissa luvuissa jo käsiteltiin, hän itsekkin lähetti suomalaisille kirjallisuutta ja piti nämä tietoisina Britanniassa julkaistuista suomalaisia käsittelevistä kirjoituksista. Ainakin Abercrombyn Sortavalan tutut myös vierailivat hänen luonaan Britanniassa.³³⁶ Abercrombyn kontaktejakin hyödynnettiin suomalaisten puolesta ainakin kerran, kun Otto Donner tiedusteli Abercrombyn siskon kautta ”nuoren ystävänsä” puolesta mahdollisuutta suorittaa Iso-Britannian virkamieskoetta. Mahdollisesti tämä Donnerin ystävä halusi edistää sanskritin osaamistaan työskentelemällä Iso-Britannian siirtomaahallinnossa Intiassa. Herttuatar joutui kuitenkin toteamaan tämän olevan mahdotonta vieraan maan kansalaiselle, mutta suositteli tälle sanskritista kiinnostuneelle nuorelle Oxfordin yliopistoa, johon hän mielellään olisi yhteydessä Donnerin ystävän puolesta.³³⁷

Abercromby teki tietysti myös kirjoituksillaan välillisesti Suomea ja suomalaisia tutkijoita tutuiksi brittiläiselle yleisölle. Esimerkiksi hänen kirja-arvionsa suomalaisten julkaisuista tekivät ne ainakin tunnetuiksi aihepiireistä kiinnostuneille, joskin etenkin suomen kieltä osannut lukijakunta oli Britanniassa äärimmäisen pieni. Abercromby myös tunsu hyvin vahvaa

³³¹ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: Abercrombyn kirje Donnerille, 19.9.(1891).

³³² Suomen Pankin Rahamuseo rahanarvolaskurin mukaan vuonna 1894 8815 markkaa vastaa nykyrahassa (28.2.2019) 43 820 euroa. URL: <http://apps.rahamuseo.fi/rahanarvolaskin#FIN>

³³³ Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja 1894, XII:4, 4.

³³⁴ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 229–231, Abercrombyn kirje Setälälle 8.9.1911; Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:3, SUS:n pöytäkirja 23.9.1911.

³³⁵ Esim. Uusi Suometar 30.6.1895, ”Matkustaja”, 3.

³³⁶ Tallgren 1943–1944, 9.

³³⁷ KA Otto Donnerin arkisto, kirjeenvaihto, 12 Saapuneet kirjeet 1869–1903: The Countess of Glasgow’n (Montague Boyle) kirje Donnerille, (päiväämätön). Donnerin arkistossa on myös korjailtu luonnos hänen vastauskirjeestään, jossa hän kiittää saamistaan neuvoista ja kertoo ”nuoren ystävänsä” vierailevan saksalaisissa yliopistoissa ja tämän jälkeen jatkaa sanskritin opintojaan Englannissa, joten on mahdollista, että Abercrombyn siskon lupaamaan apuun on tartuttu.

sympatiaa suomalaisia kohtaan ja oli jopa valmis propagoimaan näiden puolesta poliittisesti. Edellä mainittujen venäläistämistoimien vastaisten lahjoitusten lisäksi *Keskisuomalainen* kirjoittaa hänen tukeneen Suomea Ahvenanmaan kysymyksessä.³³⁸ K. H. Tiihonen kertookin Abercrombylle omistetussa muistokirjoituksessa pyytäneensä kirjeellä Abercrombya ”käyttämään suurta arvovaltaansa sopiviksi katsomillaan keinoilla auttaakseen valtakuntaamme tässä asiassa [Suomea Ahvenanmaan kysymyksessä].”³³⁹ Vuonna 1907 Abercromby otti myös välillisesti kantaa Suomen sisäpolitiikkaan kertoessaan Setälälle lähettämässään kirjeessä olevansa iloinen, että hänet valittiin eduskuntaan ja, että Setälä on nyt ”able to counteract the extreme elements of the ultra-radical party which do so much harm in any country.”³⁴⁰ Ultra-radikaalilla puolueella Abercromby tarkoitti todennäköisesti vaalivoiton saanutta SDP:tä. Setälä edusti eduskunnassa liberaalia Nuorsuomalaista puoluetta, ja Abercromby todennäköisesti oli poliittisesti lähellä Iso-Britannian Liberaalipuoluetta, sillä hänen isänsä ja isoisänsä edustivat aikanaan Whig-puoluetta Iso-Britannian parlamentissa, joka yhdistyi 1800-luvun puolivälissä eräiden muiden puolueiden kanssa Liberaalipuolueeksi.

Ilmeisesti juuri Abercrombyn tiedettyjen Suomi-sympatioiden takia Setälä pyysi tältä omakerrallista tekstiä julkaistavaksi aikakauslehti *Valvojaan*, jota Setälä oli mukana toimittamassa.³⁴¹ Abercrombyn teksti julkaistiin *Valvojassa* vuonna 1907 ”Suomi-ystäviä Suomen ulkopuolella” -otsikon alla. Tekstiä edelsi parisivuinen, todennäköisesti Setälän kirjoittama, johdanto, jossa kerrataan lyhyesti Abercrombyn merkitystä suomalaisille, mutta myös todetaan että ”nuoremmille, ja ehkäpä suurelle yleisölle nykyään ylimalkainkin, lienee hänen nimensä jokseenkin, jollei kokonaan tuntematon.” Itse artikkelissa Abercromby kertoo viidentoista sivun verran elämästään painottaen aikaa, jolloin hän teki tutkimuksia suomalaisista. Tekstiä koristaa myös hänen lähettämänsä valokuva itsestään nyt jo varsin vanhana miehenä.³⁴² Abercromby lähetti *Valvojaan* myös vuonna 1909 lyhyen Kalevalaa ylistävän tekstin, jossa hän kuvaa eepoksen merkitystä suomalaisten kansallistunnon herättäjänä ja näkee sen pääsyynä siihen, että suomen kieli oli ”vähitellen kohonnut ja tullut yliopiston ja yhteiskunnan kaikkien kerrosten seurakieleksi.”³⁴³

³³⁸ *Keskisuomalainen* 21.1.1921, ”80-wuotias Suomi-ystävä”, 3.

³³⁹ *Uusi Suomi* 28.12.1924, K.H.T. (Kaarlo Hemmo Tiihonen), ”Lord John Abercromby: Muisteloita hänen suomen-opiskelunsa ajalta”, 9–10.

³⁴⁰ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 218–220, Abercrombyn kirje Setälälle 23.7.1907.

³⁴¹ KA E. N. Setälän arkisto I, Ba Saapuneet kirjeet, jakso A, s. 213–216, Abercrombyn kirje Setälälle 2.3.1907.

³⁴² Abercromby 1907.

³⁴³ Abercromby 1909.

Selvin osoitus suomalaisten Abercrombya kohtaan tuntemasta arvostuksesta olivat useiden suomalaisten tieteellisten seurojen hänelle suomat huomionosoitukset. Jo tutkimuksiensa aikana hän pääsi SUS:n (1888) ja SKS:n (1891) kirjeenvaihtajajäseneksi.³⁴⁴ Suurimman osan kunnianosoituksista hän sai kuitenkin vasta 1900-luvun puolella suomalaisia käsittelevän pääteoksensa jo ilmestyttyä. Abercromby valittiin SUS:n kunniajäseneksi vuonna 1903 ja Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kunniajäseneksi vuonna 1913.³⁴⁵ Abercrombylla oli hyvin vahvat henkilökohtaiset suhteet näihin seuroihin, sillä Otto Donner ja E. N. Setälä olivat SUS:n keskeisiä vaikuttajia, J. R. Aspelin oli ollut Suomen Muinaismuistoyhdistyksen keskeisin perustaja ja Julius sekä hänen poikansa Kaarle Krohn olivat keskeisiä jäseniä SKS:ssä. Tietysti Abercrombyn PPHF lisäsi tietoisuutta kaikkien näiden seurojen aihepiireistä, joten näissä jäsenyyksissä ei voida nähdä olleen pelkästään syynä Abercrombyn hyvät henkilösuhteet. Viimeisimpiä Abercrombyn saamia tunnustuksia oli hänen valintansa Kalevalaseuran ensimmäiseksi kunniajäseneksi yhdessä Kalevalaa tutkineen italialaisen kirjallisuustutkijan Domenico Comparettin ja suomen kielen taustoja selvittäneen tanskalaisen kielentutkijan Vilhelm Thomsenin kanssa.³⁴⁶ Kalevalaseuran ensimmäinen puheenjohtaja oli puolestaan E. N. Setälä, joka edusti myös SUS:a kun Abercromby teki seuralle lahjoituksia samojeditutkimukseen. Huomionarvoista on kuitenkin, kuinka Abercrombyn kaikki toiminta oli juuri tieteellisten seurojen kautta eikä esimerkiksi Helsingin yliopiston kautta, joissa monilla hänen tutuistaan oli virka. Abercrombyn saamat kunnianosoitukset tulivat myös vain muutamalta tiedeseuralta, joiden aihepiiriä hänen tutkimuksensa lähinnä käsitteli, eikä häntä huomioitu esimerkiksi Suomen tiedeseuran tai Suomen tiedeakatemian tahoilta.³⁴⁷ Hänen saamansa tunnustukset olivat siis läheisesti sidoksissa hänen aikaisempiin toimintoihinsa ja hänen muodostamiinsa henkilösuhteisiin.

³⁴⁴ KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:1: SUS:n pöytäkirja 18.2.1888; Aamulehti 9.5.1891, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralla”, 3; Suomi: Kirjoituksia isänmaallisista aineista 1893, Kolmas jakso, 6. osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1891–1892”, 37.

³⁴⁵ Hufvudstadsbladet 18.1.1903, ”Till hedersledamot”, 4; Savon sanomat 5.12.1913, ”M. A. Castrénin juhlallisuudet Helsingissä”, 2.

³⁴⁶ Valvoja: Kalevalavihko, helmikuu 1920, 82–86. Aikakauden pientä Suomea/suomalaisia tutkinutta piiriä kuvastaa, kuinka Abercromby oli Folklore-lehteen kirjoittanut kirja-arviot Comparettin *Il Kalevala e la poesia tradizionale dei Finni* -kirjasta (1891) ja tämän englannin kielelle käännetystä *Kalewala and the Traditional Poetry of the Finns* -teoksesta (1898), jonka alkupuheen oli puolestaan kirjoittanut Andrew Lang. Comparetti, Lang ja Abercromby valittiin myös samassa kokouksessa SKS:n kirjeenvaihtajajäseniksi (Aamulehti, nro 105, 9.5.1891, s. 3). Thomsenin tutkimuksiin Abercromby oli viitannut omien tutkimuksiensa filologisissa osioissa, mutta Abercromby tutki myös jonkin verran nk. Jenisei-kirjoituksia, joiden merkityksen Thomsen ratkaisi 1893 (Babylanian and Oriental Record, Vol. V. no. 2. Feb. 1891, 25–30; Abercromby Donnerille 28.1.1893; Salminen 2008, 42–43.

³⁴⁷ Tallgren 1942–1943, 14.

Suomalaisten sanomalehtien suoma huomio Abercrombylle korreloi hyvin vahvasti hänen tekemiensä matkojen kanssa 1880- ja 1890-luvuilla, jolloin hänestä kirjoitettiin erityisen paljon.³⁴⁸ Suomalaisista kiinnostunut ”englantilainen tiedemies” herätti aikanaan suomalaisten kiinnostuksen, joskin hänen matkojensa vaiheita kuvaavat lyhyet uutiset eivät vieneet erityisen paljoa palstatilaa. Ajan suomalaisilla lehdillä oli myös tapana julkaista uudelleen kiinnostavia uutisia muista suomalaisista sanomalehdistä, joten Abercrombya käsittelevä uutisointi oli ajoittain paljon yleisempää kuin mitä liitteessä 3 olevasta taulukosta voisi tulkita. Hänen matkojensa lisäksi suomalaisten sanomalehtien uutiset käsittelivät lähinnä hänen toimintaansa tieteellisten seurojen kanssa liittyen hänen lahjoituksiinsa ja saamiinsa kunnianosoituksiin.³⁴⁹ Abercrombyn sai erityistä huomiota sortavalaisessa *Laatokka*-lehdessä, jonka toimittajina monet hänen paikallisista tutuistaan olivat. Tästä oli osoituksena muun muassa hänen edellä mainitun Jerusalemin matkakertomuksensa julkaisu. Lehdessä uutisoitiin myös Abercrombyn viimeisen Sortavalan-vierailun jälkeen Sortavalan historialliskansatieteelliselle museolle lahjoittamasta rahakokoelmasta, joka sisälsi rahoja antiikista, keskiajalta ja uudelta ajalta.³⁵⁰

Abercrombya käsittelevät uutiset myös korreloivat yleisesti hänen kirjeenvaihtonsa aktiivisuuden kanssa juuri 1800-luvun kahdella viimeisellä vuosikymmenellä. Tämä korrelaatio ei tietystikään ulotu enää hänen kuolemansa jälkeiseen aikaan, jolloin häntä muisteltiin suomalaisissa lehdissä ja seuroissa. Tieto Abercrombyn kuolemasta lokakuun 7. päivä vuonna 1924 ei kantautunut heti Suomeen, vaan ensimmäiset muistokirjoitukset ilmestyivät vasta 20. joulukuuta, jolloin *Uusi Suomi* ja *Helsingin Sanomat* molemmat kirjoittivat hänestä lyhyet kirjoitukset. Lehdissä muisteltiin muun muassa Abercrombyn Suomen-tutkimuksia, ja hänen lukuisia jäsenyyksiä suomalaisissa tiedeseuroissa. Molemmat kirjoitukset mainitsivat myös Abercrombyn lahjoitukset samojeditutkimukseen, joka ilmeisesti oli tuoreemmassa muistissa kuin hänen rahallisesti merkittävämmät lahjoituksensa mordvalaistutkimusta varten. *Uuden Suomen* hieman pidempi kirjoitus sisälsi myös elämäkerrallisia tietoja Abercrombysta, jotka oli selvästikin otettu hänen *Valvojassa* ilmestyneestä tekstistään.³⁵¹

Noin viikkoa myöhemmin joulukuun 28. päivä vuonna 1924, ilmestyi *Uudessa Suomessa* Kaarlo Hemmo Tiihosen pitkäkö muistokirjoitus Abercrombysta. Kirjoituksessaan Tiihonen

³⁴⁸ Ks. liite 3.

³⁴⁹ Ibid.

³⁵⁰ Laatokka 16.6.1888, ”Kallisarvoinen lahja Sortavalan museolle”, 2.

³⁵¹ Uusi Suomi 20.12.1924, ”John Abercromby”, 7; Helsingin Sanomat 20.12.1924, ”Lordi John Abercromby”, 8.

muisteli erityisesti Abercrombyn ensimmäistä Sortavalan matkaa, jolloin Tiihonen auttoi tätä suomen kielen opiskelussa ja he tekivät retkiä lähiseuduilla. Tiihonen myös kertoi myöhemmistä kontakteistaan Abercrombyyn ja siitä, kuinka tämä järjesti hänelle asuinpaikan ja opettajan Englannissa Tiihosen mainittua halustaan opiskella englannin kieltä. Tiihonen kertoi myös Abercrombyn vieraanvaraisuudesta sekä haluttomuudesta ottaa vastaan rahaa Tiihosen tiedusteltua miten pystyisi korvaamaan aiheuttamiaan kuluja. Tiihosen kuvaus Abercrombystä on varmasti nostalginen ja vainajalle edullinen, mutta saattaa pohjimmiltaan kuvata hyvin Abercrombya ihmisenä: ” [...] vainajassa poistui ihmisenä harvinaisen harras ja ehjä luonne, ystävänä jalo ja hieno henkilöllisyys sekä uupumaton uurastaja, jolle työ oli iloa ja aatteiden ja tieteiden palveleminen onnea – sanalla sanoen: hän oli oikea aatelismies mitä parhaimmassa merkityksessä.”³⁵²

Vuoden 1925 alkukuukausina Abercrombyn kanssa tekemisissä olleet suomalaiset seurat kunnioittivat myös hänen muistoaan. Tammikuussa SUS:n kokouksessa seuran esimies E. N. Setälä lausui Abercrombylle muistosanoja ja kokouksen läsnäolijat kunnioittivat hänen muistoaan seisoaalleen nousten.³⁵³ Helmikuussa Suomen Muinaismuistoyhdistyksen kokouksessa seuran esimies U. T. Sirelius (1872–1929) lausui muistosanoja Abercrombystä ja toisesta ”manallemenneestä” seuran kunniajäsenestä, piispa O. I. Collianderista (1848–1924).³⁵⁴ Abercrombyn poismeno huomioitiin myös SKS:n edellisvuoden katsauksessa.³⁵⁵ Suomalaisuuden liiton julkaisemassa lyhytikäisessä Fenno-Ugriassa ilmestyi Rafael Engelbergin (1882–1962) Abercrombyn muistoksi kirjoittama runo ”Vanhan viljelyn mies”, vaikka Abercrombylla oli tuskin mitään kontakteja järjestöön.³⁵⁶ Todennäköisesti Abercrombyn aikaisempi toiminta sopi hyvin Suomalaisuuden liiton tavoitteisiin edistää suomenkielistä kulttuuria.

A. M. Tallgrenin SUS:lle pitämä luento³⁵⁷ joulukuussa 1941 perustui pitkälti Abercrombyn *Valvojassa* vuonna 1907 ilmestyneeseen elämäkertaan, mutta luennossa näkyi myös Tallgrenin ja ainakin jossain määrin myös laajemmin suomalaisen tiedeyhteisön kuva Abercrombystä. Tallgren ja hänen kuuntelijansa edustivat jo nuorempaa sukupolvea kuin Abercrombyn

³⁵² Uusi Suomi 28.12.1924, K.H.T. (Kaarlo Hemmo Tiihonen), ”Lord John Abercromby: Muisteloita hänen suomen-opiskelunsa ajalta”, 9–10.

³⁵³ KA Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkisto, C:4: SUS:n pöytäkirja 17.1.1925.

³⁵⁴ Uusi Suomi 20.2.1925, ”Kokouksia: Suomen Muinaismuistoyhdistyksen”, 2.

³⁵⁵ Uusi Suomi 18.3.1925, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraus: Katsaus viime vuoden toimintaan”, 7.

³⁵⁶ Fenno-Ugria 1925, no. 1, Rafael Engelberg, ”Vanhan viljelyn mies”, 27–29.

³⁵⁷ Tallgren piti luennon todennäköisesti alun perin suomeksi, mutta teksti julkaistiin SUS:n aikakauskirjassa englanniksi.

henkilökohtaisesti tunteneet suomalaiset, joten vaikka luento oli tämän satavuotissyntymän kunniaksi, ajallinen etäisyys tarjosi objektiivisen lähtökohdan Abercrombyn tarkastelulle. Tallgrenin näkemys Abercrombyn tutkimuksesta kuvaakin sitä todennäköisesti hyvin:

Strictly speaking, Abercromby was not an original research worker in the fields of science relating to Finland and the Finnish stocks, in other words, he was not creative worker, but a wise and intelligent compiler. Already that, however, is much; indeed, one could hardly have expected even so much from a distant visitor.³⁵⁸

In general, instinct, a sense of balance, perhaps self-discipline rather than originality kept him on the right tract in his research work.³⁵⁹

Tallgren ei kuitenkaan vähätellyt Abercrombyn merkitystä, vaan näki merkittävyyttä tämän aikaisempaa tutkimusta kokoavassa syntetisoinnissa:

The book [PPHF] is perhaps the first of its kind in the respect that folklore and archaeology are taken under investigation jointly [Tallgrenin painotus], with the idea of establishing whether folklore i.e., beliefs, magic songs, is in some fashion reflected in prehistoric finds, thus, whether the magic songs too are possibly prehistoric and common for the Western and Eastern Finns.³⁶⁰

Abercrombyn tutkimus ei ollut myöskään tyystin toisarvoista verrattuna suomalaisten tekemään tutkimukseen, sillä Tallgrenikin myönsi hänen käyttäneen hyväksi materiaalia ”that was new and unknown to Helsinki.”

Abercromby oli siis yli viisitoista vuotta kuolemansa ja yli neljäkymmentä vuotta hänen keskeisimmän tutkimuksensa julkaisun jälkeen vielä keskeinen hahmo suomalaisille tutkijoille, jota käsiteltiin ja muisteltiin. SUS oli Abercrombylle erityisessä kiitollisuudenvelassa hänen lahjoitustensa takia, mutta periaatteessa mikään ei sitonut heitä muistelemaan häntä, etenkin koska Abercrombyn kautta ei syntynyt mitään pysyvää kontaktia Iso-Britanniaan. Luennon ajankohta on sinällään mielenkiintoinen, sillä tuolloin Iso-Britannian ja Suomen välit olivat erityisen tulehtuneet Suomen liityttyä osaksi Natsi-Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon, ja Iso-Britannia julistikin sodan Suomelle vain paria päivää Tallgrenin luennon jälkeen. Luennon ajankohdan yhteys maailmanhistoriallisiin tapahtumiin saattoi olla täysin sattumaa, koska Tallgren piti luentonsa seuran vuosikokouksessa, joka järjestetään aina joulukuun 2. päivänä. Toisaalta on todennäköistä, että läsnäolijat huomasivat kontrastin nykytilanteen ja ajan välillä,

³⁵⁸ Tallgren 1943–1944, 20.

³⁵⁹ Ibid., 3.

³⁶⁰ Ibid., 11.

jolloin Abercromby teki tutkimuksiaan vapaasti matkustellen Suomessa. Tallgren viittasi luennossaan laajemminkin ”englantilaiseen” tiedemaailmaan, jonka osana näki Abercrombyn, mutta aina vain positiivisin määrein.³⁶¹ Ajan poliittinen vastakkainasettelu ei siis ollut herättänyt ainakaan Tallgrenissa antipatiaa brittejä kohtaan. Tämä ei sinällään ollut yllättävää, sillä Tallgren vastusti tutkimuksella politikointia ja joutui tähän liittyvien kommenttien seurauksena kiistoihin 1930-luvulla saksalaisten arkeologien kanssa.³⁶² Tallgren oli 1920- ja 1930-luvuilla ollut myös läheisissä tekemisissä monien brittiläisten tutkijoiden kanssa ja oli yleisestikin sodanvastainen.³⁶³ Ensimmäisen maailmansodankin aikaan hän oli suhtautunut paljon positiivisemmin Ranskaa ja Iso-Britanniaa kuin Saksaa kohtaan.³⁶⁴ Tallgrenin luento saattaakin olla tietynlainen näpätys joitakin SUS:n saksalaismielisempiä jäseniä kohtaan. SUS lähestyi jatkosodan alla Saksan tiedepiirejä ja ainakin jossain määrin kannatti Suomen laajenemista Itä-Karjalaan. Avoimesti Suur-Suomea kannattivat muun muassa Kustaa Vilkuna ja Lauri Kettunen, jotka tosin eivät tuolloin kuuluneet seuran johtohenkilöihin.³⁶⁵

Samanaikaisesti kun Abercrombyn teki tutkimuksiaan 1800-luvun lopulla, suomalainen eliitti kaipasi tunnustusta Suomen kansalle Euroopan vanhoilta kulttuurivalloilta. Suomalaiset suuntasivat omia tutkimuksiaan tietoisesti eurooppalaiselle yleisölle julkaisemalla näitä saksan- ja ranskankielisinä ja osallistumalla kansainvälisiin kongresseihin ja maailmannäyttelyihin, joissa saivat tuotua esiin tutkimustaan.³⁶⁶ Suomalaiset myös avustivat Suomessa tutkimuksiaan tekeviä ulkomaalaisia tutkijoita.³⁶⁷ Abercrombylle aikanaan suotu huomio ei siis ollut täysin poikkeuksellista, mutta hänen ja suomalaisten tutkijoiden välinen vuorovaikutus oli harvinaisen pitkäaikaista, joskaan esimerkiksi kirjeenvaihto ei aina ollut erityisen intensiivistä. Suomalaisten tutkijoiden yhteistyö brittiläisten tahojen kanssa oli myös 1800-luvulla vähäisempää kuin mannereurooppalaisten tutkijoiden kanssa, joten Abercromby oli äärimmäisen tärkeä kontakti englanninkielisen yleisön suuntaan.

Abercrombyn suomalaisia kohtaan tuntema sympatia etenkin venäläistämistoimien aikaan ei ollut tyystin harvinaista Britanniassa, jossa suomalaisten perustuslakiin perustuvat argumentit saivat vastakaikua.³⁶⁸ Toisaalta Iso-Britanniassa oli ulkopoliittisia syitä pysyä hyvissä väleissä

³⁶¹ Ibid., 3, 11, 22.

³⁶² Salminen 2014, 210–218; Kokkonen 1985, 8.

³⁶³ Salminen 2014, 192–199, 266–268, 276, 291–292.

³⁶⁴ Ibid., 45–46.

³⁶⁵ Salminen 2008, 144–151.

³⁶⁶ Salminen 2003, 62–63; Salminen 2008, 37.

³⁶⁷ Kilpeläinen 1985, 190–191.

³⁶⁸ Halmesvirta 1990, 253–256.

Venäjän kanssa, ja monet britit näkivät Venäjän imperialistiset toimet aivan hyväksyttävänä. Olihan Iso-Britannia itsekin imperiumi, joka ei toimissaan aina ottanut huomioon pienempien kansojen oikeutta itsemääräämiseen.³⁶⁹ Abercrombyn kokema sympatia oli kuitenkin henkilökohtaisempaa ja vaikkei hän ollut asemassa, jossa olisi voinut tehokkaasti propagoida suomalaisten puolesta, hän kuitenkin asettui tietyissä poliittisissa kiistoissa, kuten Ahvenanmaan-kiistassa ja sortovuosina, Suomen puolelle ja vähältä osaltaan yritti toimia suomalaisten hyväksi.

³⁶⁹ Ibid., 243–245.

6 Päätäntö

Abercrombyn tutkimukset eivät vaikuttaneet merkittävästi myöhempisiin suomalaisten tai brittiläisten tekemiin tutkimuksiin. Tämä ei kuitenkaan tee hänen tutkimuksistaan vähempiarvoisia tieteen historian kannalta, vaan ne kuvaavat ajan tieteellistä maailmaa yhtä hyvin kuin ne Abercrombyn aikalaisten tutkimukset, jotka jättivät merkittävämmän jäljen nykytutkimukseen. Hänen tutkimustapojaan ei voi myöskään yleistää suoraan muihin tutkijoihin, sillä Abercrombyn tutkimuksenteon lähtökohdat olivat hyvin ainutlaatuisia. Harva brittiläinen tutkija oli niin kiinnostunut suomalaisista, että nosti heidät koko tutkimuksensa keskiöön, ja Abercrombyn aatelistausta ja vapaus tehdä tutkimusta tieteellisten seurojen, akatemioiden tai yliopistojen ulkopuolella erotti hänet myös muista suomalaisia tutkineista ihmisistä. Abercrombyn sivuuttaminen tieteenhistoriassa vääristäisi silti kuvaamme 1800-luvun lopun tieteellisestä maailmasta. Hänen tutkimuksissaan oli tietysti viime kädessä kyse Abercrombyn omista kiinnostuksenkohteista ja valinnoista käyttää vapaa-aikaansa, mutta hänen roolinsa osana laajempaa tiedeyhteisöä tekee Abercrombystä myös mielekkään tutkimuskohteen laajemman tieteen historian kannalta.

Suomalaisia käsittelevien tutkimuksiensa aikana Abercromby teki useita matkoja etenkin Suomeen ja oli tiiviissä kirjeenvaihdossa useiden suomalaisten tutkijoiden kanssa. Suomen matkoillaan hän oli läheisesti tekemisissä etenkin Etelä-Suomessa asuneiden tutkijoiden ja laajemman tiedeyhteisön kanssa. Erityisesti Otto Donner ja Julius Krohn olivat hänelle tärkeitä kontakteja hänen tutkimuksiensa alkuvuosina, ja 1900-luvun alussa tutkimuksiensa jälkeen Abercromby oli kirjeenvaihdossa etenkin E. N. Setälän kanssa. Näiden miesten lisäksi Abercrombylle tärkeitä suomalaisia olivat Sortavalan seminaarin lehtorit perheineen, jotka majoittivat Abercrombya tämän asuessa kahden kesän aikana paikkakunnalla ja joiden avulla Abercromby opiskeli suomen kieltä ja käänsi Loitsurunoja. Etenkin Abercrombyn sortavalaiset tutut vierailivat vastavuoroisesti myös hänen luonaan Britanniassa. Tutkimuksiensa aikana Abercromby matkusti myös muualla Itämeren alueella Skandinaviassa, Saksassa, Baltian alueella ja Venäjällä aina Uralilla asti. Abercrombyn näillä matkoilla tapaamista henkilöistä ei ole yhtä paljon tietoa kuin hänen tuntemistaan suomalaisista, mutta hän vieraili etenkin paikallisissa museoissa ja tapasi todennäköisesti alueiden esihistoriaan perehtyneitä tutkijoita paljon enemmänkin kuin mitä hän eri yhteyksissä mainitsi nimeltä.

Abercrombyn tutkimuksiaan varten tekemät matkat ja näillä matkoilla luodut kontaktit edustavat hyvin 1800-luvun tieteen kansainvälistä luonnetta. Abercromby ja muut ajan tutkijat pystyivät olettamaan saavansa vierailta kollegoiltaan ainakin nimellistä apua omissa tutkimuksissaan, joskin uusia tuttavuuksia luodessa erilaiset suosituskirjeet ja yhteiset tutut olivat usein välttämättömiä. Abercromby käytti suosituskirjeitä matkustaessaan ensimmäisiä kertoja Suomeen ja Venäjälle, ja hänen yhteysverkostonsa laajeni kumulatiivisesti uusien tuttavuuksien myötä. Matkoillaan saamansa avun lisäksi Abercromby kävi kirjeenvaihtoa tuntemiensa tutkijoiden kanssa, sekä henkilökohtaisista että tieteellisistä aiheista. Kirjeiden lisäksi hän sai lähetyksinä paljon tutkimuskirjallisuutta, ja hän itsekin lähetti vastavuotoisesti tieteellisiä teoksia ja omia tekstejään tutuilleen. Matkojen ja kirjeenvaihdon lisäksi Abercromby osallistui useisiin tieteellisiin kongresseihin Euroopassa ja Yhdysvalloissa, jotka olivat aikakauden tutkijoille tärkeä väylä tuoda löytöjään kansainvälisen tiedeyhteisön tietoisuuteen. Abercromby loi kongresseissa varmasti paljon uusia kontakteja, mutta hän ei itse esitellyt niissä aktiivisesti omia tutkimuksiaan, lukuun ottamatta yhtä vuonna 1893 Chicagon folkloristisessa kongressissa pitämäänsä esitelmää suomalaisten loitsurunoista. Kansainvälisyys näkyi myös monissa kansallisissa instituutioissa, kuten tieteellisissä seuroissa, joilla oli paljon ulkomaalaisia kirjeenvaihtajajäseniä. Tutkimuksiansa aikana Abercromby valittiinkin SKS:n ja SUS:n kirjeenvaihtajajäseneksi.

Suomalaisia oli tutkittu jonkin verran brittiläistenkin tutkijoiden toimesta, mutta Abercromby pidättäytyi viittaamasta näihin maanmiehiinsä ja käytti tutkimuksissaan lähteenä mieluummin mannereurooppalaisten tutkijoiden kirjoituksia. Saksalaiset, venäläiset, skandinaaviset ja tietysti suomalaiset tutkijat olivatkin brittejä kiinnostuneempia suomalais-ugrilaisista kansoista. Eri maalaisten ja eri aloilla vaikuttaneiden tutkijoiden lähestymistavat erosivat tietysti toisistaan, mutta kaikki Abercrombyn hyödyntämät alat – kraniologia, etnografia, antropologia, arkeologia, historia ja filologia – yrittivät vastata samanlaisiin kysymyksiin ihmisten kulttuurista ja historiasta. Abercromby yhdistelikin eri aloilla tehtyjä tutkimuksia ja sovitteli näiden löytöjä brittiläisen E. B. Tylorin kehittelemiin kulttuuri-evolutionistisiin malleihin. Abercrombyn lähteiden käytössä ei näy selvää puolueellisuutta, esimerkiksi suomalaisten tutkijoiden näkökulman suosimisessa, van hän oli yhtä lailla kriittinen kaikkia käyttämiään tutkimuksia kohtaan riippumatta kirjoittajan kansallisuudesta. Huolimatta siitä, että monet Abercrombyn kirjoituksissaan esittämät asiat perustuvat aikaisempiin tutkimuksiin, hänen tutkimuksensa lopulliset tulokset ovat kuitenkin lopulta hänen argumentaationsa ja syntetisointinsa tulosta. Tiettyjä silmiinpistäviä puutteita hänen julkaisuissaan ovat se, ettei hän

viitannut Britanniassa käytyyn tieteelliseen keskusteluun suomalaisista ja että hän jätti pääosin viittaamatta muihin suomalaisia käsitelleisiin folkloristisiin tutkijoihin, kuten Julius ja Kaarle Krohniin tai italialaiseen Domenico Comparettiin. Todennäköisesti hän halusi esittää brittiläiselle folkloristiselle piirille juuri omaa lähdeaineistosta tekemäänsä analyysiä eikä tuoda esiin mahdollisia kilpailevia selitysmalleja, jotka olisivat saattaneet viedä huomiota ja arvoa Abercrombyn omilta tulkinnoilta. Abercromby ammensi vaikutteita sekä brittiläisestä evoluutioteorioista että mannereurooppalaisista empiirisistä tutkimuksista, mutta viime kädessä hänen *The Pre- and Proto-Historical Finns* -teospariaan ei voida luokitella yksinomaan yhden tieteellisen tradition tuotteeksi, vaan se on Abercrombyn synteesi eri vaikutteista ja hänen omasta ajattelustaan. Tylorin ja brittiläisen folkloristiikan tradition vaikutus näkyy selvemmin Abercrombyn aikaisemmissa, loitsurunoja käsitelleissä *Folklore*-lehdessä ilmestyneissä artikkeleissa.

Abercrombyn kanssa tekemisissä olleet suomalaiset olivat auliita auttamaan Abercrombya tämän opinnoissa ja tutkimuksissa. Kirjalähetysten lisäksi hänen suomalaiset tuttunsa avustivat Abercrombya suoraan vastaamalla tämän kysymyksiin ja auttamalla Loitsurunojen kääntämisessä. Abercromby vastavuoroisesti myös tuki suomalaisen tutkimusseuran SUS:n tekemiä tutkimusmatkoja sekä pyydettyä lahjoitti rahaa suomalaisten koulujen toimintaan Karjalassa. Suomalaiset arvostivat myös Abercrombyn tutkimuksellisia intressejä ja aikaisempien kirjeenvaihtajajäsenyyksien lisäksi suomalaisista seuroista SUS, Suomen Muinaismuistoyhdistys ja Kalevalaseura valitsivat hänet kunniajäsenekseen. Suomalaiset hyödynsivät Abercrombyn verkostoja ja asemaa ainakin Otto Donnerin tiedusteltua Abercrombyn siskon kautta erään suomalaisen opiskelijan koulutusmahdollisuuksia Iso-Britanniassa ja K. H. Tiihosen pyytäessä Abercrombyn tukea Ahvenanmaan kysymyksessä.

John Abercrombyn transnationaalinen toiminta avartaa ymmärrystämme 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun tieteellisen maailman kansainvälisestä luonteesta. On kuitenkin tärkeää muistaa, ettei hän toiminnallaan edustanut tyypillisintä ajan tutkijaa eikä hänen toimintaansa voi yleistää kuvaamaan muita 1800-luvun lopulla suomalaisia tutkineita ihmisiä. Tutkimuksellisella kentällä ei tosin tuolloin ollut tyypillistä tutkijan mallia, vaan eri maissa ja tieteenaloilla muodostui omanlaisia käytänteitä ja ideoita tutkimuksen teosta. Eri tutkijat toimivat kuitenkin vuorovaikutuksessa toisiinsa ja kuten Abercromby, tutkijat matkustivat paljon tehdäkseen tutkimuksia ja tutustuakseen eri maissa tehtyyn tutkimukseen. Kansainväliset kongressit ja muut tieteelliset tapahtumat kokosivat tutkijoita aikana, jolloin tutkimuksia tehtiin yhtä lailla yliopistoissa, tieteellisissä seuroissa ja itsenäisinä tutkijoina.

Tutkijoiden jakama ymmärrys ja ideaali transnationaalista tieteellisestä yhteisöstä mahdollisti vieraiden ihmisten välisen kanssatoiminnan. Abercromby matkusti osin tämän ideaalin varassa Suomeen suosittelukirjeen kanssa ja saattoi olettaa suomalaisen tutkijapiirin ottavan hänet vastaan. Vastaavalla tavalla Abercromby teki muita matkojaan Skandinaviassa, Saksassa ja muualla Venäjän keisarikunnan alueella. Transnationaalinen vuorovaikutus ei ollut tietysti ominaista vain tutkijoille, vaan Abercromby edusti myös aatelistuokkaa, joka tunsi usein enemmän yhteenkuuluvuutta sosiaalisen luokkansa ulkomaisiin edustajiin kuin kotimaiseen rahvaaseen.

Monet Abercrombyn valaisemat piirteet suomalaisten ja ulkomaalaisten tutkijoiden kontakteista eivät todennäköisesti rajoitu vain häneen, vaan esimerkiksi Rudolf Virchowin, Gustaf Retziuksen ja Domenico Comparettin kirjeenvaihdosta ja tutkimusprosesseista saattaisi löytyä paljon yhteneväiskohtia Abercrombyn. Jokainen ajan tutkija teki tutkimuksiaan ainutlaatuisista lähtökohdista, joten kaikki heistä pystyisivät tapaustutkimuksina myös paljastamaan uusia puolia suomalaisten tutkijoiden yhteyksistä muihin Euroopan tutkijoihin. Yksittäisten henkilötutkimusten lisäksi olisi varmasti hedelmällistä tarkastella näitä tutkijoita yhdessä ja selvittää heidän toiminnassaan näkyviä universaaleja ja uniikkeja piirteitä. Tarkempaa tarkastelua vaatisi myös muiden suomalaisista kirjoittaneiden brittiläisten folkloristien käsittely, vaikkeivat nämä olleet suomalaisista yhtä kiinnostuneita kuin Abercromby. Kalevalan ja suomalaisen kansanrunouden lisäksi olisi mielekästä tarkastella, kuinka nämä brittiläiset tutkijat suhtautuivat Krohnien maantieteellis-historialliseen metodiin, joka osin oli ristiriitainen heidän omien selitysmallien kanssa, mutta nousi yhdeksi merkittävistä teoreettisista malleista muualla Euroopassa. Tutkimuksellisesti kiinnostavaa olisikin selvittää eri maalaisten ja eri tieteenaloilla vaikuttaneiden tutkijoiden keskinäistä toimintaa enemmänkin ja yrittää ymmärtää paremmin tutkijoiden välisten vaikutteiden välittyminen tutkijalta toiselle. Abercromby pystyy tapaustutkimuksena avaamaan vain yhden näkökulman aikakauden tieteelliseen toimintaan, joten täydellisemmän kuvan luomiseksi tarvittaisiin laajemman tutkijajoukon tarkastelua.

Lähde- ja kirjallisuusluettelo

Alkuperäislähteet

Arkistoaineistot

Kansallisarkisto (KA), Helsinki:

Otto Donnerin arkisto

Adolf Neoviuksen arkisto

E. N. Setälän arkisto

Suomalais-Ugrilaisen Seuran (SUS) arkisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkisto, kirjallisuuden ja kulttuurihistorian kokoelma (SKS KIA), Helsinki:

Tilma Hainarin arkisto. Kirjekokoelma.

Julius Krohnin arkisto. Kirjekokoelma.

Edinburghin yliopiston Centre for Research Collections (CRC), Edinburgh:

Papers of John Abercromby, 5th Lord Abercromby of Aboukir and Tullibody:
GEN. 1841/1-34

Julkaistut teokset

Abercromby, John (1889a), *A Trip Through the Eastern Caucasus: With a Chapter on the Languages of the Country*. Lontoo: Edward Stanford.

Abercromby, John (1898a), *The Pre- and Proto-Historical Finns – Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns*. (2 Vols.). Lontoo: David Nutt.

Abercromby, John (1898b), *The Magic-Poetry of the Finns and its Application in Practice*. Teoksessa: *The International Folk-Lore Congress of the World's Columbian Exposition Chicago, July, 1893*, toim. Helen Wheeler Bassett & Frederick Starr. Chicago: Charles H. Sergel Company, 26-41.

Abercromby, John (1912), *A study of the Bronze Age pottery of Great Britain & Ireland and its associated grave-goods*. (2 Vols.). Oxford: Clarendon press.

Brown, John Croumbie (1892), *People of Finland in Archaic Times: Being Sketches of Them Given in Kalevala, and in Other National Works*. Lontoo: Kegan Paul, Trench, Trübner, & Co Ltd.

Comparetti, Domenico (1898), *Kalewala and the Traditional Poetry of the Finns* (Englanniksi kääntänyt I. M. Anderton). Lontoo: Longmans, Green, and Co.

Donner, Otto (1879), *Die gegenseitige Verwandtschaft der finnisch-ugrischen Sprachen*. Helsinki: SUS.

Krohn, Julius (2008), *Suomen suvun pakanallinen jumalanpalvelus: Neljä lukua Suomen suvun pakanallista jumaluus-oppia* (Näköispainos vuonna 1894 julkaistusta teoksesta). Helsingissä: Salakirjat.

Lang, A. (1887), *Myth, ritual and religion*. London: Longmans, Green.

Lang, Andrew (1893, New edition), *Custom and myth*. (Teoksen ensipainos 1885). London: Longmans, Green.

Lenormant, François (1877), *Chaldean magic: Its origin and development*. (Käännetty ranskasta) London: Samuel Bagster and Sons.

Müller, Max (1855), *The Languages of the Seat of War in the East. With a Survey of the Three Families of language, Semitic, Arian, and Turanian*. Lontoo: Williams and Norgate.

Topelius, Zacharias (2018) *Maamme kirja*. Digitaalinen editio. Toim. Reeta Holopainen, Sakari Katajamäki ja Ossi Kokko. Helsinki: SKS ja SLS. URN:NBN:fi:sls-6607-1523551503 (haettu 22/02 2019)

Tylor, Edward B. (1865), *Researches into the Early History of Mankind and the Development of Civilization*. London: J. Murray.

Tylor, Edward B. (1871), *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom*, (2 vols). London: John Murray.

Tylor, Edward B. (1881), *Anthropology: An Introduction to the Study of Man and Civilization*. London: Macmillan.

Tieteelliset aikakauslehdet ja -kirjat

Abercromby John (1887), *Review: Suomalaisia Kansansatuja. I osa. Eläinsatuja*. The Folk-Lore Journal, Vol. 5, No. 2 (1887), 162–167. <http://www.jstor.org/stable/1252550>

Abercromby, John (1889b), *The Beliefs and Religious Ceremonies of the Mordvins*. The Folk-Lore Journal, Vol. 7, No. 2 (1889), 65–135. <http://www.jstor.org/stable/1252655>

Abercromby, John (1890a), *Marriage Customs of the Mordvins*. Folklore, Vol. 1, No. 4 (Jouluk., 1890), 417–462. <http://www.jstor.org/stable/1253631>

Abercromby, John (1890b), *Magic Songs of the Finns*. Folklore, Vol. 1, No. 1 (Maalisk., 1890), 17–46. <http://www.jstor.org/stable/1253688>

- Abercromby, John (1890c), Magic Songs of the Finns, II. Folklore, Vol. 1, No. 3 (Syysk., 1890), 331–348. <http://www.jstor.org/stable/1253099>
- Abercromby, John (1891a), Note on the Yenisei Inscriptions. The Babylonian and Oriental Record, Vol. V – No. 2, Feb. 1891, 25–30.
- Abercromby, John (1891b), Magic Songs of the Finns, III. Folklore, Vol. 2, No. 1 (Maalisk., 1891), 31–49. <http://www.jstor.org/stable/1252945>
- Abercromby, John (1891c), Review: Superstitious Beliefs and Practices of the Finns. I. Those relating to Hunting and Trapping. Folklore, Vol. 2, No. 2 (Jun., 1891), 244–246. <http://www.jstor.org/stable/1253529>
- Abercromby, John (1892a), An Analysis of Certain Finnish Origins. Folklore, Vol. 3, No. 3 (Syysk., 1892), 308–336. <http://www.jstor.org/stable/1253087>
- Abercromby, John (1892b), Magic Songs of the Finns, IV. Folklore, Vol. 3, No. 1 (Maalisk., 1892), 49–66. <http://www.jstor.org/stable/1253166>
- Abercromby, John (1893a), Magic Songs of the Finns, V. Folklore, Vol. 4, No. 1 (Maalisk., 1893), 27–49. <http://www.jstor.org/stable/1253210>
- Abercromby, John (1893b), Review: Il Kalevala, o la Poesia Tradizionale dei Finni, Studio Storico-Critico sulle Origini delle Grandi Epopee Nazionali by Domenico Comparetti; Der Kalevala, oder die Traditionelle Poesie der Finnen, etc. by Domenico Comparetti. Folklore, Vol. 4, No. 1 (Mar., 1893), 102–105. <http://www.jstor.org/stable/1253214>
- Abercromby, John (1894), Review: Suomalaisia Kansansatuja. Finnish Folk-Tales, Pt. 2. Kingly Tales, Vol. I. Folklore, Vol. 5, No. 4 (Dec., 1894), 321–324. <http://www.jstor.org/stable/1253544>
- Abercromby, John (1899), Review: The Traditional Poetry of the Finns by Domenico Comparetti and Isabella M. Anderton. Folklore, Vol. 10, No. 1 (Mar., 1899), 104–108. <http://www.jstor.org/stable/1253617>
- Abercromby, John (1900), The International Congress of Folklore in Paris. Folklore, Vol. 11, No. 4 (Dec., 1900), 427–433. <http://www.jstor.org/stable/1253037>
- Abercromby, John (1907), Suomi-ystäviä Suomen ulkopuolella: John Abercromby. Valvoja, IX, 556–572.
- Abercromby, John (1909), Kalevala. Valvoja, II, 167–170.
- Billson, Charles J. (1899), Review: The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns by John Abercromby. Folklore, Vol. 10, No. 3 (Sep., 1899), 325–333. <http://www.jstor.org/stable/1253584>
- Crooke, W. (1899), Review: The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns by John Abercromby. The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, Vol. 28, No. 3/4 (1899), 334–335. <http://www.jstor.org/stable/2842890>
- Howorth, Henry H. (1873), The Westerly Drifting of Nomades, from the Fifth to the Nineteenth Century. Part IX. The Fins and Some of Their Allies. *The Journal of the*

Anthropological Institute of Great Britain and Ireland, 2, 205–227.
<http://www.jstor.org/stable/2841168>

Humboldt, Alexander (1877), The Physical Condition and Distinctive Characteristics of the Laplanders, and the Races Inhabiting the North Coast of Europe. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 6, 316–323.
<https://www.jstor.org/stable/2841421>

Jacobs, Joseph & Nutt, Alfred (1890), Folk-Lore Congress, 1891. *Folklore*, Vol. 1, No. 4 (Dec., 1890), 507–512. <http://www.jstor.org/stable/1253635>

Keane, A. H. (1886), The Lapps: Their Origin, Ethnical Affinities, Physical and Mental Characteristics, Usages, Present Status, and Future Prospects. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 15, 213–235.
<https://www.jstor.org/stable/2841580>

Newell, W. W. (1899), Review: The Pre- and Proto-Historic Finns, Both Eastern and Western, with the Magic Songs of the West Finns by John Abercromby. *The Journal of American Folklore*, Vol. 12, No. 44 (Jan. - Mar., 1899), 76–78.
<http://www.jstor.org/stable/533780>

Paasonen, Heikki (1891), Proben der Mordwinischen Volkslitteratur. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja*, IX, v–xxii.

Sayce, A. H. (1876), Language and Race. *The Journal of the Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 5, 212–221. <https://www.jstor.org/stable/2841397>

Setälä, E. N. (1899), Tietoja eri aloilta: XII:s kansainvälinen orientalistikongressi. *Valvoja*, XII, 778–782.

Tallgren, Aarne Michaël (1943–1944), John Abercromby: lecture held at the annual meeting of the Finno-Ugrian Society, December 2, 1941. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja* 52:2. Helsinki: SUS.

Sanoma- ja aikakauslehdet

Aamulehti 9.5.1891; 2.4.1920; 21.12.1924 (Kansalliskirjaston digiarkisto, KKDA)

The Academy, vol. 33, Tammik.-Kesäk. 1888; 14.10.1893, no. 1119 (Archive.org)/(JSTOR)

The Antiquary, Feb 1899, no. 35.

The Athenæum, 18.2.1888, no. 3147; 3.3.1888, no. 3149; 11.3.1899, no. 3724 (JSTOR)

Fenno-Ugria 1925, no. 1, Rafael Engelberg, ”Vanhan viljelyn mies”, 27–29.

Helsingin Sanomat 20.12.1924 (KKDA)

Hufvudstadsbladet 18.1.1903 (KKDA)

Ilmarinen 13.6.1885 (KKDA)

Kaiku 8.12.1886 (KKDA)

Keskisuomalainen 21.1.1921 (KKDA)

Keski-Suomi 5.11.1889 (KKDA)

Laatokka 15.9.1885; 29.9.1885; 13.10.1885; 27.10.1885; 21.12.1886; 11.1.1887; 1.3.1887; 16.6.1888; 21.9.1889; 4.1.1890; 3.7.1895 (KKDA)

Päivälehti 22.1.1893; 28.5.1893; 8.3.1899 (KKDA)

Sanomia Turusta 7.3.1887 (KKDA)

Savon sanomat 5.12.1913 (KKDA)

The Scottish Review, Jan 1899, no. 33.

The Speaker: The Liberal Review 29.4.1899, no. 19.

Suomen Wirallinen Lehti, 4.6.1885; 18.9.1885 (KKDA)

Suomi (toim. SKS) 1893, Kolmas jakso, 6. osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1891–1892”, 1–89; 1899, Kolmas jakso, 17 osa, ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Keskustelemukset v. 1898–1899”, 1–143. (KKDA)

The Times [London, England] 4.2.1899, 4. The Times Digital Archive. Web. 2 Mar. 2018. <http://find.galegroup.com.ezproxy.jyu.fi/ttda/infomark.do?&source=gale&prodId=TTDA&userGroupName=jyva&tabID=T003&docPage=article&searchType=BasicSearchForm&docId=CS67298372&type=multipage&contentSet=LTO&version=1.0>

Uusi Suometar, 30.5.1884; 19.6.1884; 21.2.1888; 29.3.1888; 11.12.1889; 19.10.1890; 18.10.1891; 10.6.1893; 9.12.1893; 30.6.1895; 13.1.1898; 30.11.1898 (KKDA)

Uusi Suomi 20.12.1924; 28.12.1924; 20.2.1925; 18.3.1925 (KKDA)

Vaasa 10.12.1919 (KKDA)

Waasan lehti 7.5.1893 (KKDA)

Tutkimuskirjallisuus

Painettu kirjallisuus

Ahola, Joonas; Frog & Tolley, Clive (Toim.) (2014), *Fibula, Fabula, Fact – The Viking Age in Finland*. Helsinki: SKS.

Alhoniemi, Pirkko (1990), *The Reception of the Kalevala and Its Impact on the Arts*. Teoksessa: *Religion, Myth and Folklore in the World's Epics*. Toim. Honko, Lauri. Berlin: Mouton de Gruyter, 231–244.

- Aro, Tuija (1985), Suomalaisten rotu saksalaisissa ja pohjoismaalaisissa tietosanakirjoissa. Teoksessa: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Toim. Kemiläinen, Aira. Helsinki: SHS, 195–208.
- Barton, Ruth (2003), 'Men of Science': Language, Identity and Professionalization in the Mid-Victorian Scientific Community. *History of Science*, Vol 41, Issue 1, pp. 73 – 119.
- Ben-David, Joseph (1972), Science and the university system. *International Review of Education*, 18(1), 44–60.
- Bennett, Gillian (1994), Geologists and Folklorists: Cultural Evolution and "The Science of Folklore". *Folklore*, Vol. 105 (1994), 25–37.
- Bennett, Gillian (1997), Review Essay: Folklorists and Anthropologists. *Folklore*, 108:1–2, 120–123. <https://doi.org/10.1080/0015587X.1997.9715951>
- Berry, Christopher J. (1997), *The Social Theory of the Scottish Enlightenment*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Bod, Rens (2013), *A New History of the Humanities: The Search for Principles and Patterns from Antiquity to the Present*. Oxford: Oxford University Press.
- Bod, Rens & Kursell, Julia (2015), Introduction: The Humanities and the Sciences. *Isis*, 106 (2), 337–340.
- Bod, Rens (2015), A Comparative Framework for Studying the Histories of the Humanities and Science. *Isis*, 106 (2), 367–377.
- Bod, Rens; Kursell Julia; Maat Jaap & Weststeijn Thijs (2016), A New Field: History of Humanities, *History of Humanities* 1, no. 1, 1–8.
- Branch, Michael (2002a), Kalevala anglosaksisissa kulttuureissa. Teoksessa: Kalevalaseuran vuosikirja 81: Lönnrotin hengessä. Toim. Pekka Laaksonen ja Ulla Piela. Helsinki: SKS, 136–154.
- Burke, Sir Bernard (toim.) (1914), *A Genealogical and Heraldic History of the Peerage and Baronetage, the Privy Council, Knightage and Companionage* (76. painos). Lontoo: Harrison & Sons.
- Burrow, John Wyon (1966), *Evolution and Society: A Study in Victorian Social Theory*. Lontoo: Cambridge University Press.
- Cocchiara, Giuseppe, (1981), *The history of folklore in Europe*. Kään. McDaniel. John N. Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues.
- Cokayne, G. (1910), *The complete peerage of England, Scotland, Ireland, Great Britain and the United Kingdom: Extant, extinct, or dormant*. Vol. I. Lontoo: The St. Catherine press.
- Dorson, Richard M. (1968), *The British Folklorists – A History*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Feldman, Burton & Richardson, Robert D. (1972), *The rise of modern mythology, 1680–1860*. Indiana University Press.

Fleck, Ludwik (1979): *Genesis and Development of a Scientific Fact*. Englanniksi kääntäneet Fred Bradley ja Thaddeus J. Trenn. Chicago: University of Chicago Press.

af Forselles, Cecilia (2012), Englanninkieliset käännökset – Kalevalan muuttuvat ylikansalliset tehtävät. Teoksessa: *Kalevala maailmalla – Kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoria*. Toim. Aarnipuu, Petja. Helsinki: SKS & Kalevalaseura, 111–125.

Griffiths, Devin (2017), *The Comparative Method and the History of the Modern Humanities*. *History of Humanities*, vol. 2 (2), 473–505.

Grünthal, Riho & Kallio, Petri (Toim.) (2012), *A Linguistic Map of Prehistoric Northern Europe*. Helsinki: SUS.

Guillem-Llobat, Ximo (2008), *Science in the Periphery*. Teoksessa: *Beyond Borders: Fresh Perspectives in History of Science*. Toim. Enns, Anthony & Carolyn Birdsall. Newcastle: Cambridge Scholars Publishing, 291–299.

Haggrén, Georg; Halinen, Petri; Lavento, Mika; Raninen, Sami & Wessman, Anna (2016), *Muinaisuutemme jäljet – Suomen esi- ja varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle*. Helsinki: Gaudeamus.

Halmesvirta, Anssi (1990), *The British Conception of the Finnish 'Race, nation and the culture, 1760–1918*. Helsinki: SHS. Väitöskirja.

Hautcoeur, Pierre-Cyrille (2009), *Financial markets*. Teoksessa: *The Palgrave dictionary of transnational history*. Toim. Iriye, Akira & Saunier, Pierre-Yves. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 408–412.

Hiden, John & Housden, Martyn (2008), *Neighbours or Enemies?: Germans, the Baltic and Beyond*. Amsterdam: Brill Academic Publishers.

Hietala, Marjatta (1992), *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta: Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. 1. Innovaatioiden ja kansainvälistymisen vuosikymmenet*. Helsinki: Suomen historiallinen seura: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Hodgen, Margaret (1973), *Anthropology in BAAS, its inception*. *Scientia: Rivista di Scienza* cviii: 803–811.

Häkkinen, Kaisa (2007 4.p.), *Nykysuomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.

Isaksson, Pekka (2001), *Kumma kuvajainen – Rasismi rotututkimuksessa, rotuteorioiden saamelaiset ja suomalainen fyysinen antropologia*. Inari: Puntsi.

Itkonen-Kaila, Marja (2012), *Louis Léouzon Le Duc*. Teoksessa: *Kalevala maailmalla – Kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoria*. Toim. Aarnipuu, Petja. Helsinki: SKS & Kalevalaseura, 96–106.

Kaikkonen, Olli (1985), *Eriarvoisuusajattelu, rotukäsitykset ja sosiaalidarwinismi*. Teoksessa: *Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset*. Toim. Kemiläinen, Aira. Helsinki: SHS, 19–35.

Kannisto, Päivi (1997), *Suolatut säkeet – Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Helsinki: SKS.

Kaukiainen, Yrjö (1980), Kehitysmää-Suomi. Teoksessa: Suomen taloushistoria. 1, Agraarinen Suomi. Toim. Eino Jutikkala, Yrjö Kaukiainen ja Sven-Erik Åström. Helsinki: Tammi, 484–487.

Kemiläinen, Aira (1994), Suomalaiset, outo Pohjolan kansa – Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. Helsinki: SHS.

Kemiläinen, Aira (1998), Finns in the Shadow of the "Aryans" – Race Theories and Racism. Helsinki: SHS.

Kilpeläinen, Jouko I. (1985), Rotuteoriat läntisistä suomalais-ugrilaisista kansoista Keski-Euroopan antropologiassa 1800-luvulla ja suomalaisten reaktiot niihin. Teoksessa: Mongoleja vai germaaneja? – Rotuteorioiden suomalaiset. Toim. Kemiläinen, Aira. Helsinki: SHS, 163–193.

Kleindt-Jensen, Ole (1975), A History of Scandinavian Archaeology. London: Thames and Hudson.

Kokkonen, Jyri (1985), Aarne Michael Tallgren And Eurasia Septentrionalis Antiquas, Fennoscandia archaeologica II (1985), 3–10.

Korhonen, Mikko & Nigel Brigden (1986), Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918. Helsinki: Societas scientiarum Fennica.

Kovalenko, Gennadi (2009), Suomi ja suomalaiset venäläisten silmin muinaisajoista 1800-luvun alkuun. Teoksessa: Monikasvoinen Suomi – Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista. Toim. Iljuha, Olga, Tsamuli, Aleksei ja Vihavainen, Timo. Helsinki: Edita, 17–26.

Kuukkanen, Jouni-Matti (2017), Historiallinen tieteenfilosofia ja tieteen edistyksen ongelma. Teoksessa: Ajatusten lähteillä: Aatteiden ja oppien historiaa, toim. Myllykangas, Mikko & Pietikäinen, Petteri. Helsinki: Gaudeamus, 157–182.

Lagerspetz, Olli; Niklas Bruun & Pia Maria Ahlbäck (2014), Edward Westermarck: Intellectual Networks, Philosophy and Social Anthropology. Helsinki: Finnish Society of Sciences and Letters.

Leskinen, Maria (2009), Suomalaisen kuva 1800-luvun lopun populaareissa etnografisissa esityksissä. Teoksessa: Monikasvoinen Suomi – Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista. Toim. Iljuha, Olga; Tsamuli, Aleksei & Vihavainen, Timo. Helsinki: Edita, 51–89.

Lilja, Johanna (2012), Challenging the Matthew Effect - International Exchange of Publications in Four Finnish Learned Societies Until the Second World War. Helsinki: The Finnish Society of Science and Letters.

Macleod, Roy M. (1972), Resources of science in Victorian England: the Endowment of Science Movement, 1868–1900. Teoksessa: Science and Society 1600–1900. Toim. Mathias, Peter. Cambridge: Cambridge University Press, 111–166.

Manias, Chris (2009), The Race Prussienne Controversy: Scientific Internationalism and the Nation. Isis, Vol. 100, No. 4 (December 2009), 733–757.

- Massin, Benoit (1996), From Virchow to Fischer: Physical Anthropology and “Modern Race Theories” in Wilhelmine Germany. Teoksessa: *Volksgeist as Method and Ethic: Essays on Boasian Ethnography and the German Anthropological Tradition*. Toim. Stocking, George W. Jr. Madison: University of Wisconsin Press, 79–154.
- McClellan, James. (2003), Scientific Institutions and the Organization of Science. Teoksessa: *The Cambridge History of Science: Volume 4: Eighteenth-Century Science*. Toim. Porter, Roy. Cambridge: Cambridge University Press, 87–106.
- McMahon, Richard (2007), *The Races of Europe: Anthropological Race Classification of Europeans 1839–1939*. Firenze: European University Institute.
- Mogilner, Maria (2013), *Homo Imperii: A History of Physical Anthropology in Russia*. Lincoln & London: University of Nebraska Press.
- Momigliano, Arnaldo (1950), Ancient History and the Antiquarian. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes*, Vol. 13, No. 3/4, 285–315.
- Morrell, Jack & Thackray, Arnold (1981), *Gentlemen of Science: Early Years of the British Association for the Advancement of Science*. Oxford: Clarendon Press.
- Morrell, J. B. (1990), Professionalisation. Teoksessa: *Companion to the History of Modern Science*. Toim. R. C. Olby, G. N. Cantor, J. R. R. Christie & M. J. S. Hodge. Lontoo: Routledge, 980–989.
- Murray, Tim (2007), Rethinking Antiquarianism. *Bulletin of the History of Archaeology*. 17(2), 14–22. DOI: <http://doi.org/10.5334/bha.17203>
- Nuorteva, Jussi (2003), Pariisin maistereista Porthaniin ja Gadoliniin – opinkäynti ja tutkimus Ruotsin aikaan. Teoksessa: *Suomen tieteen vaiheet*, toim. Tommila, Päiviö & Korppi-Tommola, Aura. Helsinki: Yliopistopaino, 11–38.
- Otavan Iso tietosanakirja (1965), osa 8. ”Vilhelm Thomsen”, 1362–1363. Helsinki.
- Porter, Roy (1978), Gentlemen and Geology: The Emergence of a Scientific Career, 1660–1920. *The Historical Journal*, Vol. 21, No. 4 (Dec., 1978), 809–836.
- Raatikainen, Panu (2005), Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa?. Teoksessa: *Ihmistieteet tänään*, toim. Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka. Helsingin: Gaudeamus, 39–61.
- Ronimus, Päivi (2000), Klientistä patroniksi – Anders Johan Sjögrenin urakehitys verkostojen Pietarissa 1820–1838. Suomen historian pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Roper, Jonathan (2007), Thoms and the Unachieved "Folk-Lore of England". *Folklore*, Vol. 118, 203–216. <http://www.jstor.org.ezproxy.jyu.fi/stable/30035421>
- Räihä, Tiina (2012), W. F. Kirby: hyönteistutkijan tuhat ja yksi yötä Kalevalan piirissä. Teoksessa: *Kalevala maailmalla – Kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoria*. Toim. Aarnipuu, Petja. Helsinki: SKS & Kalevalaseura, 127–137.
- Salminen, Timo (2003), Suomen tieteelliset voittomaat – Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiassa 1870–1935. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Salminen, Timo (2008), *Aatteen tiede – Suomalais-Ugrilainen Seura 1883–2008*. Helsinki: SKS.

- Salminen, Timo (2014), *Kollegat, ystävät ja kiistakumppanit: suomalaisten arkeologien kansainväliset yhteydet 1870–1950*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Sarviaho, Samu (2017), *Ikuinen rauha: Vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauha suomalaisessa historiantutkimuksessa ja historiakulttuurissa 1800- ja 1900-luvuilla*. Oulu: Oulun yliopisto. Väitöskirja.
- Schoeder-Gudehus, Brigitte (1990), Nationalism and Internationalism. Teoksessa: *Companion to the History of Modern Science*. Toim. R. C. Olby, G. N. Cantor, J. R. R. Christie & M. J. S. Hodge. Lontoo: Routledge, 909–919.
- Sera-Shriar, Efram, (2013), *The making of British anthropology, 1813–1871*. Lontoo: Pickering & Chatto.
- Shapin, Steven (2003), *The Image of the Man of Science*. Teoksessa: *The Cambridge History of Science: Volume 4: Eighteenth-Century Science*. Toim. Porter, Roy. Cambridge: Cambridge University Press, 159–183.
- Sihvo, Hannes (1977), *Gustaf Retziuksen tutkimusmatka Karjalaan 1873*. Teoksessa: *Kalevalaseuran vuosikirja 57: Tieteen matkamiehiä*. Toim. Saima-Liisa Laatonen. Helsinki, 143–167.
- Sihvo, Hannes (2003, 2. p.), *Karjalan kuva: karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana*. Helsinki: SKS.
- Saunier, Pierre-Yves (2013). *Transnational History*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Siikala, Anna-Leena (2014), *Itämerensuomalaisten mytologia*. Helsinki: SKS.
- Simpson, Jacqueline (1999), Update: Folklorists and Anthropologists, *Folklore*, 110:1–2, 99–101. <https://doi.org/10.1080/0015587X.1999.9715988>
- Somsen, Geert J. (2008), *A History of Universalism: Conceptions of the Internationality of Science from the Enlightenment to the Cold War*. *Minerva*, 46(3), 361–379.
- Stocking, George W. Jr., (1987), *Victorian Anthropology*. New York: Free Press.
- Stocking, George W. Jr., (1995), *After Tylor: British social anthropology 1888–1951*. Madison: The University of Wisconsin Press.
- Survo, Arno (2003), *Heidän kertomuksiaan*. Teoksessa: *Kalevalaseuran vuosikirja 82: Tutkijat kentällä*. Toim. Pekka Laaksonen, Seppo Knuuttila ja Ulla Piela. Helsinki: SKS, 328–340.
- Turchetti, Simone, Herran, Néstor & Boudia, Soraya (2012), Introduction: Have we ever been ‘transnational’? Towards a history of science across and beyond borders. *The British Journal for the History of Science*, 45(3), 319–336.
- Turner, James (2014), *Philology: The Forgotten Origins of the Modern Humanities*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Voget, Fred W. (1975), *A History of Ethnology*. New York.

Voigt, Vilmos (1990), *The Kalevala and the Epic Traditions of Europe*. Teoksessa: *Religion, Myth and Folklore in the World's Epics*. Toim. Honko, Lauri. Berlin: Mouton de Gruyter, 247–264.

Voßschmidt, Liisa (1989), *Das Kalevala und seine Rezeption im 19. Jahrhundert - eine Analyse von Rezeptionsdokumenten aus dem deutschen Sprachraum*. Frankfurt am Main: Lang.

Voßschmidt, Liisa (2012), *Saksan kautta eurooppalaiselle kulttuuriareenalle*. Teoksessa: *Kalevala maailmalla – Kansalliseepoksen kääntämisen kulttuurihistoria*. Toim. Aarnipuu, Petja. Helsinki: SKS & Kalevalaseura, 154–181.

Wilson, William A. (1985), *Kalevala ja Kansallisuusaate*. Suomenkielisen laitoksen toim. Vesa Kurkela ja Erkki Pekkilä. Kääntäjiä Philip Donner et al. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.

Wingfield, Chris & Gosden, Chris (2012), *An Imperialist Folklore? Establishing the Folklore Society in London*. Teoksessa: *Folklore and Nationalism in Europe During the Long Nineteenth Century*. Toim. Baycroft, Timothy & Hopkin, David. Leiden: Brill, 255–274.

Wood, Juliette (1999), *Folklore Studies at the Celtic Dawn: The Rôle of Alfred Nutt as Publisher and Scholar*. *Folklore*, Vol. 110, 3–12. <http://www.jstor.org/stable/1261062>

Sähköinen tutkimuskirjallisuus

Altrichter, Helmut (2005), Schiemann, Theodor. Teoksessa: *Neue Deutsche Biographie* 22, 741–742. Verkkooversio. (viitattu 14.2.2019) URL: <https://www.deutsche-biographie.de/pnd118794981.html#ndbcontent>

Apo, Satu (2001, päiv. 2008), Krohn, Kaarle. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS, 1997- (viitattu 19.3.2018).

Branch, Michael (2002b), Sjögren, Anders Johan. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS, 1997- (viitattu 19.3.2018).

Kemiläinen, Aira (2005, päiv. 2016), Mikkola, Julius Jooseppi. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS, 1997- (viitattu 19.3.2018).

Majamaa, Raija (2001, päiv. 2008), Krohn, Kaarle. *Kansallisbiografia-verkkojulkaisu*. *Studia Biographica* 4. Helsinki: SKS, 1997- (viitattu 19.3.2018).

Who Was Who: John Abercromby. Oxford University Press. Published online: 01 December 2007. Teoksen nettiversioon viitattu 27.9.2018. <https://doi.org/10.1093/ww/9780199540884.013.U192563>

Muu sähköinen

Dmitri Ivanovitš Lobanovia käsitelty (1842–1915): URL: <http://book.uraic.ru/events/2007/0/0/514> Sivustolla viitattu teokseen: Зорина, Л. И. Лобанов

Дмитрий Иванович / Л. И. Зорина // Екатеринбург : энциклопедия. — Екатеринбург, 2002. — С. 328. Sivustolla käyty 13.2.2019.

Nikolai Nikiforovitš Novokreštšennihia käsitelty (1842–1902) URL:
http://enc.permculture.ru/showObject.do?object=1803701638&viewMode=D_1803401872&link=1 Sivustolla käyty 13.2.2019.

Liitteet

Liite 1

Abercrombyn viittaamat tutkijat teoksessaan *The Pre- and Proto-Historic Finns* (1898) kirjailijat kansallisuuksittain ja teokset kirjoituskielillään

Kirjoittajat

Suomalaiset kirjoittajat: 21 kpl

Saksalaiset 13 kpl

Baltiansaksalaiset ja muut
venäjänsaksalaiset 7 kpl

Venäläiset 27 kpl

Ruotsalaiset 6 kpl

Tanskalaiset 2 kpl

Norjalaiset 3 kpl

Latvialaiset 2 kpl (joista 1 latvian
juutalainen)

Ranskalaiset 2 kpl

Belgialaiset 1 kpl

Unkarilaiset 3 kpl

Italialaiset 1 kpl

Tsekki/Itävalta 1 kpl

Muut (lähinnä käännöksiä vanhemmista
teksteistä) 4 kpl

Kielet

Suomenkieliset kirjoitukset 24 kpl

Saksankieliset 44 kpl

Venäjänkieliset 29 kpl

Ranskankieliset 24 kpl

Ruotsinkieliset 7 kpl

Tanskankieliset 4 kpl

Unkarinkieliset 1 kpl

Italiankieliset 3 kpl

Englanninkieliset 3 kpl

Latinankieliset 3 kpl

Liite 2

Abercrombyn suomalaisille tutkijoille ja tiedeseuroille lähettämät kirjeet³⁷⁰

Vastaanottajat:

Otto Donner 19

E. N. Setälä 6

Julius Krohn 5

SUS 3

SKS 1

Kirjeiden sisältöjen aihepiireistä (yht. 34 kirjeestä):

Sosiaaliset aiheet 27

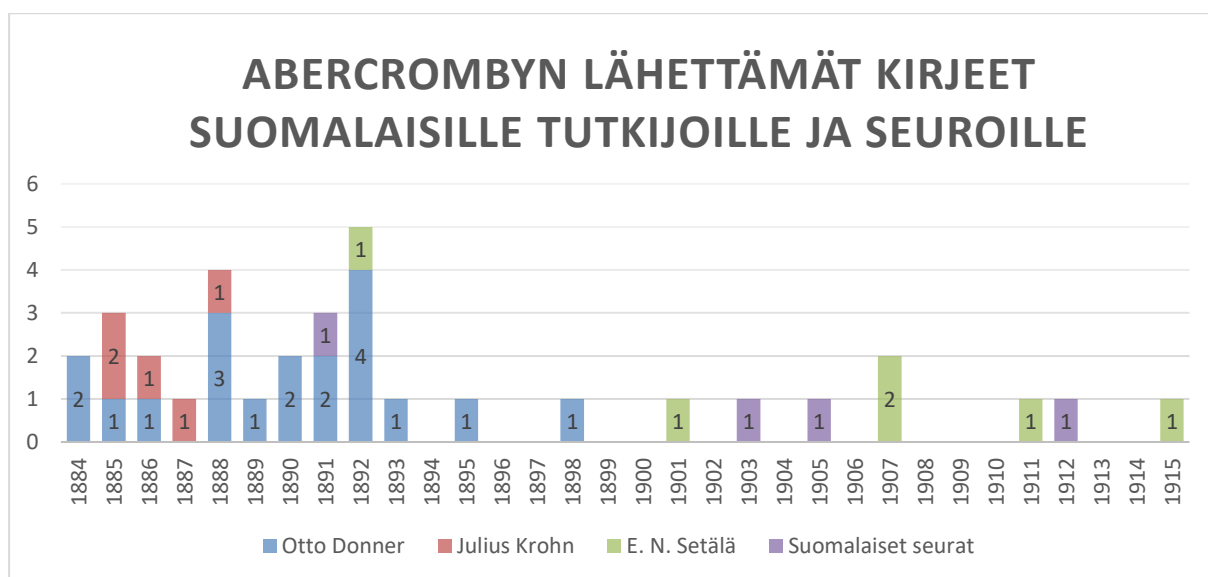
Tutkimus 26

Kirjallisuuslähetykset 25

Matkat 21

Lahjoitukset 7

Kongressit 4

³⁷⁰ Abercromby lähetti kirjeiden lisäksi myös lyhyempiä postikortteja mm. Donnerille ja Setälälle, joita ei ole laskettu näihin tilastoihin mukaan.

Liite 3

Abercrombya käsittelevät suomalaiset sanomalehtiutiset

